

Οδηγίες και πληροφορίες για τις
Διαθεματικές Εργασίες
Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Α΄ Γυμνασίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ • ΠΟΛΗ - ΥΠΑΙΘΡΟΣ

Γεώργιος Δροσίνης, «Θαλασσινά τραγούδια»	7
Γιάννης Ρίτσος, «Τζιτζίκια στήσαν το χορό» και Οδυσσέας Ελύτης, «Κάτω στις μαργαρίτες το αλωνάκι»	9
Τταλο Καλβίνο, «Μανιτάρια στην πόλη»	9

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Λαϊκό παραμύθι, «Το πιο γλυκό ψωμί»	12
Αντώνης Μόλλας, «Η πείνα του Καραγκιόζη»	17
Δημοτικό τραγούδι, «Ύπνε μου κι έπαρέ μου το»	19
Μαρία Ιορδανίδου, «Τα φαντάσματα»	22
Κοσμάς Πολίτης, «Τα τσερκένια»	23

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Άγγελος Σικελιανός, «Της μάνας μου»	27
Εμμανουήλ Ροΐδης, «Η εορτή του πατρός μου»	28
Λάμπρος Πορφύρας, «Το στερνό παραμύθι»	28
Ζωρζ Σαρή, «Νινέτ»	29
Τούλα Τίγκα, «Τα πράγματα στρώνουν περισσότερο»	29

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Στην Παναγία τη Σαλονικιά»	30
Κ. Π. Καβάφης, «Δέησις»	32
Στράτης Μυριβήλης, «Η λιτανεία»	34
Κάρολος Ντίκενς, «Παραμονή Χριστουγέννων»	35
Παντελής Καλιότσος, «Πασχαλινή ιστορία»	36

ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

Κλέφτικο τραγούδι, «Ένας αίτός περήφανος»	38
Γιάννης Βλαχογιάννης, «Η Έξοδο»	38
Παντελής Πρεβελάκης, «Ο Κρητικός - Η Πολιτεία»	40
Γιώργος Θεοτοκάς, «Ανήμερα της 28ης Οκτωβρίου 1940»	40
Δημήτρης Ψαθάς, «Ο πιτσιρίκοι»	41
Κύπρος Χρυσάνθης, «17 του Νοέμβρη 1973 (Χαράματα)»	44

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

Κώστας Κρυστάλλης, «Ηλιοβασίλεμα»	44
Νίκος Καζαντζάκης, «Η Νέα Παιδαγωγική»	44
Νίκος Θέμελης, «Η αφήγηση του αρχιμάστορα»	45
Ευγενία Φακίνου, «Η ζωή στη Σύμη»	46
Ντίνος Δημόπουλος, «Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό»	47

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Νάνος Βαλαωρίτης, «Με πλοίο»	48
Κώστας Ουράνης, «Το θέλγητρο της Ανδαλουσίας»	49
Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, «Οδοιπορικό στην Ινδία»	50
Τζων Φώουλις, «Κοιτώντας στην Αθήνα»	51
Μιχάλης Γκανάς, «Γυάλινα Γιάννενα»	54

Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ • Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ • Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ •**ΤΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ • ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ**

Ιωάννης Βηλαράς, «Πουλάκι»	54
Γιώργος Θεοδοκάς, «Ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμού»	56
Διδώ Σωτηρίου, «Ταξίδι χωρίς επιστροφή»	57
Θανάσης Βαλτινός, «Η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται»	58
Μαρούλα Κλιάφα, «Ο δρόμος για τον παράδεισο είναι μακρύς»	61

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Κωστής Παλαμάς, «Ο Ολυμπιακός ύμνος»	62
Πέτρος Χάρης, «Δρόμος 100 μέτρων»	64
Αγγελική Βαρελλά, «Η νίκη του Σπύρου Λούη»	65

Η ΑΓΑΠΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΜΑΣ • ΟΙ ΦΙΛΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ • Η ΑΓΑΠΗ

Ειρήνη Μάρρα, «Τα κόκκινα λουστρίνια»	65
Δημοτικό τραγούδι, «Κόρη που λάμπει»	66
Λίτσα Ψαραύτη, «Ο Κωνσταντής»	68
Γιάννης Ρίτσος, «Πρωινό άστρο»	69
Αργύρης Εφταλιώτης, «Αγάπης λόγια»	69
Οδυσσέας Ελύτης, «Όλα τα πήρε το καλοκαίρι»	69
Όσκαρ Ουάιλντ, «Ο πιστός φίλος»	69
Μιμίκα Κρανάκη, «Ένα τόπι χρωματιστό»	71

Η ΒΙΟΠΑΛΗ • ΤΟ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Λαϊκό παραμύθι, «Ο φτωχός και τα γρόσια»	72
Τέλλος Άγρας, «Το ξανθό παιδί» και Νικηφόρος Βρεττάκος, «Το παιδί με τα σπύρα»	72
Άντον Τσέχωφ, «Ο Βάνκας»	72
Μαρία Πυλιώτου, «Λεώνη»	74

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΖΩΗΣ

Αντώνης Σαμαράκης, «Γραφείον ιδεών»	75
Λουίς Σεπούλβεδα, «Το μαύρο κύμα»	76
Κρίτων Αθανασούλης, «Παράπονο σκύλου»	77
Ελένη Σαραντίτη, «Όπως τα βλέπει κανείς...»	79

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΜΑΣ ΤΑ ΖΩΑ

Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Το μνήμα της μάνας»	79
Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Η γάτα του παπά»	80
Ηλίας Βενέζης, «Η Δάφνη»	80
Λιλή Ζωγράφου, «Στρίγκλα και καλλονή»	81
Γιώργος Σκαμπαρδώνης, «Η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει»	82
Τζακ Λόντον, «Ο αδάμαστος»	82

«Θαλασσινά τραγούδια», Γεώργιος Δροσίνης**1. Αναζητήστε στην αρχαία ελληνική μυθολογία μύθους που να αναφέρονται στα δελφίνια και στη σχέση τους με τους ανθρώπους. Ζητήστε και από τον καθηγητή της Βιολογίας να σας μιλήσει για τα γνωρίσματα και τη συμπεριφορά των δελφινιών.**

Από τα πανάρχαια χρόνια υπάρχουν μύθοι και θρύλοι που συνδέουν στενά το δελφίνι με τον άνθρωπο. Κάποιους από αυτούς συναντάμε στις αφηγήσεις του Ηροδότου, στα κείμενα του Πλουτάρχου και του Αριστοτέλη και στους μύθους του Αισώπου. Οι περισσότερες ιστορίες με δελφίνια παρουσιάζουν τα θαλάσσια αυτά θηλαστικά να μεταφέρουν στη ράχη τους ανθρώπους, σώζοντάς τους από πνιγμό, γεγονός που έχει κάποια αλήθεια, όπως αποδεικνύουν μερικά πραγματικά περιστατικά στα νεότερα χρόνια.

Ο Αρίων και το δελφίνι. Πολύ γνωστή από τον Ηρόδοτο είναι η ιστορία του Αρίωνα και του δελφινιού (Ηροδότου *Ιστορίες*, Βιβλ. Πρώτο, Κεφ. 24). Ο Αρίων ήταν Λέσβιος λυρικός ποιητής και περίφημος κιθαρωδός, που έζησε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του στην Κόρινθο, κοντά στον τύραννο Περίανδρο. Κάποτε ταξίδεψε στην Ιταλία και τη Σικελία, όπου μάζεψε πολλά πλούτη. Όταν θέλησε να επιστρέψει στην Κόρινθο, ναύλωσε πλοίο με πλήρωμα κορινθιακό, αλλά στη διάρκεια του ταξιδιού οι ναύτες αποφάσισαν να τον ληστέψουν και να τον σκοτώσουν. Όταν εκείνος αντιλήφθηκε τις προθέσεις τους, προσπάθησε μάταια να τους μεταπείσει και τέλος τους παρακάλεσε να τον αφήσουν να τραγουδήσει με την κιθάρα του για τελευταία φορά. Οι ναύτες δέχτηκαν. Ο Αρίων φόρεσε την επίσημη φορεσιά του και αφού έπαιξε και τραγουδούσε έναν ύμνο στον Απόλλωνα, ρίχτηκε στη θάλασσα. Τότε εμφανίστηκε ένα δελφίνι που τον πήρε στη ράχη και διασχίζοντας το πέλαγος τον έβγαλε στο ακρωτήριο Ταίναρο της Πελοποννήσου. Από εκεί ο Αρίων έφτασε στην Κόρινθο και αφηγήθηκε το πάθημά του στον Περίανδρο. Κάποτε το πλοίο των κακοποιών αγκυροβόλησε στην Κόρινθο, και τότε ο Περίανδρος τους κάλεσε και τους ρώτησε για τον Αρίωνα. Όταν εκείνοι του είπαν ότι τον άφησαν σώο στην Ιταλία, παρουσιάστηκε ο Αρίων μπροστά τους αναγκάζοντάς τους έτσι να παραδεχτούν την πράξη τους και να τιμωρηθούν τελικά γι' αυτήν. Σε ανάμνηση της σωτηρίας του Αρίωνα στήθηκε στο ναό του Ποσειδώνα στο Ταίναρο ένα χάλκινο άγαλμα που παρίστανε έναν άνθρωπο πάνω σε δελφίνι.

Τα δελφίνια και οι θεοί. Με το δελφίνι συνδέεται ο θεός Απόλλων, με την επονομασία Δελφίνιος, που θεωρούνταν προστάτης των ναυτικών και λατρευόταν σε πολλές ελληνικές πόλεις. Σύμφωνα με τον *Ομηρικό Ύμνο στον Απόλλωνα*, ο θεός οδήγησε με τη μορφή δελφινιού Κρητικούς ναύτες στον Κρισαίο κόλπο (Φωκίδα). Εκεί έχτισαν βωμό και έπειτα μετέβησαν στους Δελφούς, όπου ίδρυσαν νέο βωμό και έγιναν οι πρώτοι ιερείς του θεού.

Ένας άλλος μύθος παρουσιάζει το **Διόνυσο να έχει αιχμαλωτιστεί από Τυρρηγούς πειρατές**, οι οποίοι όμως δεν κατάφεραν να δέσουν το θεό, γιατί τα δεσμά

του λύνονταν με τρόπο θαυμαστό. Όταν ανοίχτηκαν στο πέλαγος, το πλοίο τους ακινητοποιήθηκε από κλήματα αμπελιών και κισσό που φύτρωναν στα πανιά και το κατάρτι, ενώ ο Διόνυσος μεταμορφώθηκε σε λιοντάρι και κατασπάραξε έναν από τους πειρατές. Οι άλλοι, κυριευμένοι από μανία, έπεσαν στη θάλασσα και μεταμορφώθηκαν από το θεό σε δελφίνια.

Γνωστός είναι ακόμα ο **μύθος του Μελικέρτη**, γιου του βασιλιά της Βοιωτίας Αθάμαντα, και της Ινούς, κόρης του Κάδμου, και αδελφός του Λεάρχου. Οι γονείς του υπήρξαν τροφοί του Διονύσου, γεγονός που εξόργισε την Ήρα, η οποία τους προκάλεσε μανία. Τότε ο Αθάμας σκότωσε το Λεάρχο, ενώ η Ινώ έπεσε με το Μελικέρτη στη θάλασσα. Το νεκρό σώμα του μικρού Μελικέρτη πήρε τότε στη ράχη του ένα δελφίνι και το έβγαλε στην περιοχή του Ισθμού, όπου το βρήκε και το έθαψε ο βασιλιάς της Κορίνθου Σίσυφος. Από τότε ο Μελικέρτης λατρευόταν σαν θαλάσσιος θεός με το όνομα Παλαίμων, ενώ η μητέρα του έγινε η μετέπειτα θαλασσινή θεά Λευκοθέα. Σε έργα τέχνης ο Μελικέρτης απεικονίζεται σαν μικρό παιδί καθισμένο πάνω σε δελφίνι.

Τα δελφίνια και η ίδρυση πόλεων. Όπως αναφέρει η παράδοση, ένα δελφίνι έσωσε από πνιγμό το Φάλανθο (αρχηγό των ειλώτων στο Μεσσηνιακό πόλεμο), καθώς αυτός ταξίδευε για την Ιταλία, όπου ίδρυσε τη δωρική πόλη του Τάραντα (708 π.Χ.). Ο ίδιος ο Τάρας, γιος του Ποσειδώνα και της νύμφης Σατυρίας, που θεωρείται ο προϊστορικός ιδρυτής της πόλης, παρουσιαζόταν και εκείνος να καταπλέει στις ακτές της Ιταλίας πάνω σε δελφίνι.

Δελφίνια επίσης συνδέονται με το **μύθο του Έναλου** και την ίδρυση της Μήθυμνας, πόλης της Λέσβου. Οι γιοι του Πενθίλου, πρώτοι οικιστές της Λέσβου, για να εξευμενίσουν τη θαλασσινή θεά Αμφιτρίτη προκειμένου να πετύχει ο αποικισμός, επέλεξαν με κλήρο και έριξαν στη θάλασσα ως προσφορά την κόρη ενός από αυτούς, τη Φινηίδα. Ο αγαπημένος της Έναλος, επίσης οικιστής, έπεσε τότε στο νερό για να τη σώσει και οι δύο νέοι διασώθηκαν τελικά από δελφίνια. Η ίδια η Αμφιτρίτη και ο Τρίτωνας απεικονίζονται εξάλλου πάνω σε δελφίνια.

Γνωρίσματα και συμπεριφορά των δελφινιών. Ως προς τη φυσιολογία, το θηλαστικό αυτό ανήκει στα θαλάσσια κήτη και είναι σαρκοφάγο. Διαθέτει ρύγχος που ξεχωρίζει και στόμα με πολυάριθμα δόντια. Το σώμα του φτάνει σε μήκος τα τρία μέτρα και έχει υδροδυναμικό σχήμα. Κινείται με το πλατύ πτερύγιο της ουράς, ενώ χρησιμοποιεί τα πλαϊνά πτερύγια σαν πηδάλια. Η μέση ταχύτητά του είναι 20 μίλια την ώρα. Διαθέτει μέτρια όραση και καθόλου όσφρηση, αλλά έχει πολύ δυνατή ακοή και μπορεί να εντοπίζει όλους τους ήχους. Εκπέμπει επίσης ήχους που χρησιμοποιεί ως σήματα επικοινωνίας. Τα δελφίνια είναι ζώα ευφυή, γιατί ο εγκέφαλός τους είναι πολύ αναπτυγμένος. Αυτό τους δίνει τη δυνατότητα συνεννόησης, ενώ είναι εύκολη η εξημέρωσή τους. Αν και είναι σαρκοφάγα, είναι εξοικειωμένα και φιλικά προς τον άνθρωπο, γι' αυτό οι ναυτικοί τα θεωρούν καλό σημάδι στα ταξίδια τους. Τα δελφίνια γεννούν ένα μωρό κάθε 1-2 χρόνια. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν επιτρέπεται η αλιεία τους.

2. Ζωγραφίστε μια εικόνα από αυτές που περιγράφονται στο ποίημα. Μπορείτε στη συνέχεια να φτιάξετε με τις εικόνες σας έναν πίνακα-κολάζ και να στολίσετε την τάξη σας.

Η εργασία είναι προσωπική. Οι μαθητές μπορούν να αποδώσουν μία ή περισσότερες εικόνες του ποιήματος, όπως το καράβι στη θάλασσα, τα ψαράκια που διακρίνονται στο νερό, το δελφίνι που πετάγεται πάνω από τα κύματα, τους γλάρους που φτερουγίζουν γύρω από το κατάρτι του πλοίου ή βουτούν στο νερό.

«Τζιτζίκια στήσαν το χορό», Γιάννης Ρίτσος –

«Κάτω στις μαργαρίτες το αλωνάκι», Οδυσσέας Ελύτης

• Ζωγραφίστε από τις εικόνες των ποιημάτων αυτήν που σας αρέσει περισσότερο. Δημιουργήστε έναν μεγάλο πίνακα-κολάζ με τις εικόνες αυτές.

Η εργασία είναι προσωπική. Ωραία θα ήταν η επιλογή εικόνων όπως τα παιδιά που στέκονται σε κύκλο και χτυπούν παλαμάκια, τα μελισσόπουλα μέσα στο αλωνάκι με τις μαργαρίτες ή τα αγροκόριτσα που κοιμούνται μέσα στο χωράφι με τα «χρυσά νταριά».

«Μανιτάρια στην πόλη», Ίταλο Καλβίνο

1. Μια ομάδα μαθητών να αναλάβει την παρουσίαση των υπόλοιπων 19 ιστοριών του βιβλίου *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη*.

Οι ιστορίες με τον Μαρκοβάλντο ακολουθούν όλες περίπου το ίδιο σχήμα. Ο πρωταγωνιστής ονειρεύεται μια ζωή φυσική και έχει κάποιες «φαινές» ιδέες, που όμως καταλήγουν σε αποτυχία. Παρόλ' αυτά στην επόμενη ιστορία δοκιμάζει με αισιοδοξία κάτι καινούριο, που οδηγείται όμως πάντα στο ίδιο απογοητευτικό αποτέλεσμα.

Σύντομη παρουσίαση μερικών από τις πιο χαρακτηριστικές ιστορίες

2η: Παραθέριση στο παγκάκι. Αναπολώντας ένα πρωινό ξύπνημα στη φύση, ο Μαρκοβάλντο φεύγει ένα καλοκαιρινό βράδυ από το σπίτι του και πηγαίνει να κοιμηθεί στο παγκάκι του πάρκου. Ο αρχικός όμως ενθουσιασμός του καταλήγει σε απογοήτευση, γιατί ο ύπνος στο παγκάκι αντί να τον ηρεμήσει τον ταλαιπώρησε άσχημα. Στην αρχή περίμενε να φύγει από το παγκάκι του ένα ζευγάρι νέων που έλυναν για πολλή ώρα τις διαφορές τους. Έπειτα τον εμπόδιζε να κοιμηθεί ο φωτεινός σηματοδότης που αναβόσβηνε συνεχώς. Μετά αναγκάστηκε να κρυφτεί για να μην τον αντιληφθεί ο φύλακας του πάρκου. Στη συνέχεια έκαναν θόρυβο οι εργάτες με την οξυγονοκόλληση, που επισκεύαζαν τις γραμμές του τραμ. Αφού είχε για λίγο αποκοιμηθεί, τον ξύπνησαν οι εργάτες του δήμου και η δυσωδία από τα σκουπίδια. Τα χαράματα τέλος, η υδραντλία του κηπουρού τον ξύπνησε με μια ψυχρολουσία.

3η: Το δημοτικό περιστέρι. Το φθινόπωρο τα πουλιά μεταναστεύουν στο Νότο. Ο Μαρκοβάλντο πρόσεξε μια μέρα ότι ένα σμήνος από μπεκάτσες πέρασε πάνω από την πόλη. Επιθύμησε ψητή μπεκάτσα και έβαλε σε εφαρμογή ένα σχέδιο. Άλειψε με ψαρόκολλα την ταράτσα της πολυκατοικίας, τα περβάζια και τα σύρματα και σκόρπισε πάνω σπόρια. Το βράδυ ονειρευόταν μπεκάτσες κολλημένες στην ταράτσα, αλλά αντί γι' αυτές αιχμαλωτίστηκε ένα περιστέρι, που το έψησαν και το έφαγαν οικογενειακώς. Σε λίγο όμως η σπιτονοικοκυρά, η οποία είχε δεχτεί την επίσκεψη ενός αστυνομικού, κάλεσε τον Μαρκοβάλντο να τον ρωτήσει ποιος κυνηγούσε τα περιστέρια του δήμου. Την ίδια στιγμή η παραδουλεύτρα κατέβηκε με φωνές και ανήγγειλε στην κυρία της ότι τα ρούχα που πήγε να απλώσει στην ταράτσα κόλλησαν όλα στα σύρματα και σκίστηκαν.

5η: Η σφηκοθεραπεία. Καθισμένοι μια μέρα σε ένα παγκάκι ο Μαρκοβάλντο κι ένα γεροντάκι που υπέφερε από ρευματισμούς, όπως και ο ίδιος ο πρωταγωνιστής, διάβασαν σε απόκομμα εφημερίδας ότι υπήρχε μια μέθοδος θεραπείας αυτής της ασθένειας με το δηλητήριο της μέλισσας. Τότε ο Μαρκοβάλντο ξεκίνησε να ψάχνει για μέλισσες, ώσπου ανακάλυψε μια σφηκοφωλιά. Άρχισε τότε να αιχμαλωτίζει σφήκες και τις έβαζε να τσιμπούν φίλους και συγγενείς που υπέφεραν από ρευματισμούς. Το νέο διαδόθηκε και ο Μαρκοβάλντο μετέτρεψε το σπίτι του σε αυτοσχέδιο ιατρείο χρεώνοντας στους ασθενείς το τσίμπημα της σφήκας. Μια μέρα που είχε αυξημένη πελατεία έστειλε τα παιδιά του με κουτάκια να μαζέψουν σφήκες, αλλά ο γιος του Μικελίνο ενόχλησε μια σφηκοφωλιά και ένα σμήνος από σφήκες άρχισαν να τον κυνηγούν. Ο μικρός κατέληξε τρέχοντας στο σπίτι του, όπου μπήκε μαζί του και το σμήνος, που έπεσε με μανία πάνω στον Μαρκοβάλντο και τους ασθενείς. Την άλλη μέρα, πρησμένος από τα τσιμπήματα, ο Μαρκοβάλντο δεχόταν τις κατάρρες των υπόλοιπων πρησμένων ασθενών του, που νοσηλεύονταν στον ίδιο θάλαμο του νοσοκομείου.

11η: Το δηλητηριώδες κουνέλι. Παίρνοντας εξιτήριο από το νοσοκομείο όπου είχε νοσηλευτεί ο Μαρκοβάλντο έκλεψε ένα κουνέλι από το κλουβί ενός εργαστηρίου. Όταν επέστρεψε στο σπίτι του είπε στους δικούς του ότι έπρεπε να φροντίσουν το ζώακι για να παχύνει και να το μαγειρέψουν τα Χριστούγεννα. Την άλλη μέρα όμως πληροφορήθηκε στη δουλειά του από το γιατρό του νοσοκομείου ότι το κουνέλι που είχε αρπάξει ήταν πειραματόζωο και είχε εμβολιαστεί με το μικρόβιο μιας τρομερής αρρώστιας, γι' αυτό έπρεπε αμέσως να βρεθεί. Ο Μαρκοβάλντο μπήκε μαζί του στο ασθενοφόρο για να τον οδηγήσει στο σπίτι του. Εν τω μεταξύ όμως η γυναίκα του, επειδή δεν είχε υπομονή ούτε χρήματα να το παχύνει, έδωσε το κουνέλι στα παιδιά της να το πάνε σε μια φίλη της για να το σφάξει. Τα παιδιά το λυπήθηκαν και το άφησαν ελεύθερο στην ταράτσα της πολυκατοικίας. Ύστερα από περιπλάνηση το κουνέλι καταράχλησε από μια στέγη στα χέρια ενός πυροσβέστη και οδηγήθηκε με το ασθενοφόρο στο νοσοκομείο. Στο ίδιο ασθενοφόρο μπήκε και ο Μαρκοβάλντο με την οικογένειά του, για επιτήρηση στο νοσοκομείο και για

δοκιμαστικούς εμβολιασμούς μήπως και είχαν προσβληθεί όλοι τους από τη φοβερή αρρώστια.

13η: Πού είναι πιο γαλάζιος ο ποταμός. Ο Μαρκοβάλντο άκουγε συνέχεια για την κακή ποιότητα των τροφίμων, τη νοθεία, τα δηλητήρια, τις ορμόνες και απεχθανόταν να τρώει από αυτά που ψώνιζε η γυναίκα του. Αποφάσισε να κάνει σκοπό ζωής την εξασφάλιση γνήσιων προϊόντων για την οικογένειά του και σκέφτηκε να βρει ένα μέρος στο ποτάμι όπου να μπορεί να ψαρεύει καθαρά ψάρια. Εξερευνώντας την περιοχή βρήκε ένα σημείο απόμερο, όπου το ποτάμι είχε ένα ιδιαίτερα ωραίο γαλάζιο χρώμα. Αφού δανείστηκε από φίλους τα είδη αλιείας ξαναπήγε στο σημείο εκείνο και άρχισε να ψαρεύει πέστροφες. Σε λίγη ώρα η τσάντα του γέμισε και ο Μαρκοβάλντο πήρε το δρόμο της επιστροφής. Τον σταμάτησε όμως ένας φύλακας και του είπε να πετάξει τα ψάρια, γιατί τα νερά του ποταμού μολύνονταν από ένα εργοστάσιο χρωμάτων που βρισκόταν λίγο πιο πάνω. Απόρησε μάλιστα πώς ο Μαρκοβάλντο δεν είχε προσέξει το περίεργο γαλάζιο χρώμα του νερού. Στενοχωρημένος ο Μαρκοβάλντο άδειασε τότε το περιεχόμενο της τσάντας στο ποτάμι.

20η: Τα παιδιά του Αϊ-Βασίλη. Καθώς πλησίαζαν τα Χριστούγεννα, ο Μαρκοβάλντο ανέλαβε να μοιράσει τα δώρα που είχε ετοιμάσει η εταιρεία του για διαφημιστικούς σκοπούς. Ντύθηκε Αϊ-Βασίλης και γύριζε σε σπίτια και καταστήματα. Κάποια στιγμή πέρασε και από το σπίτι του και πήρε μαζί του το γιο του Μικελίνο. Επόμενη στάση τους ήταν το πλούσιο σπίτι του προέδρου της «Ένωσης Αυξήσεων Χριστουγεννιάτικων Πωλήσεων». Ο μικρός γιος του προέδρου καθόταν βαριεστημένος στο χαλί ανάμεσα σε άπειρα δώρα και παιχνίδια, στα οποία δεν έδινε καμιά σημασία, όπως δεν ενδιαφέρθηκε επίσης για το δώρο που του παρέδωσε ο Μαρκοβάλντο. Βγαίνοντας από το πλούσιο σπίτι ο Μικελίνο εγκατέλειψε απροειδοποίητα τον πατέρα του. Όταν ο Μαρκοβάλντο γύρισε το βράδυ στο σπίτι και ρώτησε το Μικελίνο πού είχε πάει, ο μικρός τού ομολόγησε ότι ξαναπήγε με τα αδέρφια του στο πλούσιο σπίτι, για να δώσουν τα δικά τους δώρα στο μικρό παιδί, μήπως και έπαυε να είναι δυστυχισμένο. Στην απορία του Μαρκοβάλντο σχετικά με το είδος των δώρων που θα μπορούσαν να προσφέρουν τα φτωχά παιδιά του σε ένα πλουσιόπαιδο, εκείνος του απάντησε ότι του χάρισαν ένα σφυρί, μια σφεντόνα και ένα κουτί σπίρτα. Με το σφυρί ο μικρός διέλυσε όλα τα παιχνίδια, με τη σφεντόνα έσπασε τις μπάλες του χριστουγεννιάτικου δέντρου και με τα σπίρτα έβαλε φωτιά στο σπίτι. Την άλλη μέρα ο Μαρκοβάλντο πήγε ανήσυχος στη δουλειά του. Καθώς φόρτωνε δώρα για νέα διανομή, τον σταμάτησαν οι προϊστάμενοι της εταιρείας και του είπαν ότι η διανομή ακυρώθηκε και ότι έπρεπε όσο το δυνατό πιο σύντομα να αντικαταστήσουν τα πακέτα με άλλα, γιατί η «Ένωση Αυξήσεων Χριστουγεννιάτικων Πωλήσεων» αποφάσισε τη διάδοση του Καταστρεπτικού Δώρου. Όπως πληροφορήθηκε κατόπιν ο Μαρκοβάλντο, η ιδέα ήταν του προέδρου της Ένωσης, έπειτα από κάτι υπερμοντέρνα δώρα που χάρισαν κάποιιοι στο γιο του. Μπορεί ο μικρός

να έβαλε φωτιά στο σπίτι, αλλά το Καταστρεπτικό Δώρο έδειξε ότι έχει ζήτηση και ότι μπορεί να καταστρέφει όλα τα αντικείμενα, πράγμα που επιταχύνει το ρυθμό της κατανάλωσης και την αύξηση των κερδών της Ένωσης.

2. Δοκιμάστε να αποδώσετε την ιστορία σε μορφή κόμικς.

Η απλή πλοκή της ιστορίας, το γελοιογραφικό στοιχείο και η δυσάρεστη έκπληξη του τέλους μπορούν να αποδοθούν και με τη μορφή των κόμικς. Για το σκοπό αυτό είναι καλύτερα να επιλεχθούν σκηνές που έχουν δράση, διαλόγους ή ακόμα και σκέψεις των ηρώων. Η επιλογή χρειάζεται προσοχή, ώστε να αποδίδονται στα σκίτσα τα κύρια σημεία της ιστορίας με λογική συνέχεια. Τέτοια σημεία είναι η τυχαία ανακάλυψη των μανιταριών, η αναγγελία του γεγονότος στην οικογένεια, η καχυποψία για τον Αμάντιτζι, η χαρά για τη νυχτερινή βροχή, τα ευτράπελα συμβά-ντα την ημέρα της συλλογής των μανιταριών, η σκηνή στο νοσοκομείο.

«Το πιο γλυκό ψωμί», Λαϊκό παραμύθι

1. Με αφορμή το παραμύθι, ερευνήστε τα στάδια από τα οποία περνάει το ψωμί μέχρι να φτάσει στο τραπέζι μας. Αν ζείτε σε αγροτική περιοχή, επισκεφθείτε χώρους όπου καλλιεργείται, συγκεντρώνεται και αλέθεται το σάρι. Αν μένετε σε πόλη, ρωτήστε σε φούρνους να πληροφορηθείτε πώς ζυμώνεται και ψήνεται το ψωμί. Τέλος, οργανώστε σχολική εκδήλωση αφιερωμένη σε αυτό το βασικό είδος της ελληνικής διατροφής και παρουσιάστε το υλικό που θα έχετε συγκεντρώσει.

Το ψωμί από τα αρχαία χρόνια ήταν η βάση της διατροφής του ανθρώπου. Η καλλιέργεια των δημητριακών και ιδιαίτερα του σιταριού υπολογίζεται ότι ξεκίνησε πριν από χιλιάδες χρόνια. Στα πανάρχαια χρόνια οι άνθρωποι έτρωγαν ωμούς τους δημητριακούς σπόρους. Αργότερα, πριν τους καταναλώσουν τους άφηναν στο νερό για να μουσκέψουν και να μαλακώσουν. Ύστερα από αιώνες, τρίβοντας ή κοπανώντας καβουρδισμένους ή αποξηραμένους σπόρους, και ανακατεύοντάς τους με νερό, άρχισαν να παρασκευάζουν χυλό, που τον κατανάλωναν ως ρόφημα ή σούπα. Πολύ μεταγενέστερα έψηναν τους χυλούς στη φωτιά ή σε πυρακτωμένες πέτρες και έφτιαχναν ένα είδος πίτας. Υποστηρίζεται ότι η πρώτη ζύμη παρασκευάστηκε από τους αρχαίους Αιγυπτίους. Η άποψη αυτή στηρίζεται στην ανακάλυψη εικόνας ψωμιού σε αιγυπτιακό τάφο. Το ψωμί αυτό ήταν βέβαια «άζυμο», χωρίς δηλαδή μαγιά. Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι το ψωμί στην αρχαία Αίγυπτο ζυμωνόταν με τα πόδια. Αυτό τον τρόπο ζυμώματος τον συναντάμε μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα σε αρκετές περιοχές της Ελλάδας, αλλά και της Ευρώπης.

Στην αρχαία Ελλάδα η παρασκευή του ψωμιού εξελίχθηκε με γοργούς ρυθμούς. Τον 5ο π.Χ. αιώνα υπήρχαν στην Αθήνα πολλές ποικιλίες ψωμιών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι αρχαίοι Έλληνες είχαν διαπιστώσει πως όταν ανακάτευαν διάφορα αλεύρια, το ψωμί τους αποκτούσε ξεχωριστή γεύση. Έτσι χρησιμοποιού-

σαν σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι, σίκαλη, φαγόπυρο κ.ά. Επίσης πρόσθεταν ελιές, ξηρούς καρπούς, τυρί και μέλι. Υπάρχουν πολλές πληροφορίες για την τέχνη του ψωμιού σε αρχαία κείμενα. Υποστηρίζεται από ερευνητές ότι οι Ρωμαίοι έμαθαν τον τρόπο παρασκευής ψωμιού από τους αρχαίους Έλληνες.

Η μακραίωνη πορεία του ανθρώπου πάνω στη γη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία του ψωμιού. Η παραδοσιακή μορφή του ψωμιού γινόταν και γίνεται με συγκεκριμένα βασικά υλικά: αλεύρι, νερό και μαγιά (προζύμι). Όμως, για να φτάσουμε στο αλεύρι έχουν προηγηθεί μια σειρά από κοπιαστικές εργασίες.

Στις αγροτικές περιοχές οι γεωργοί, μετά τις πρώτες βροχές του φθινοπώρου, οργώνουν τα χωράφια τους για να αναζωογονηθεί το χώμα. Με τις επόμενες βροχές ακολουθούν άλλα δύο οργώματα. Το χώμα τώρα είναι αφράτο, αυλακωμένο και έτοιμο να δεχτεί τους σπόρους. Όταν τα σπαρτά μεγαλώσουν, οι γεωργοί αφήνουν τα ζώα τους να βοσκήσουν στα χωράφια· με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζουν το καθάρισμα του φυλλώματος και έτσι ευνοείται η ανάπτυξη των σπαρτών. Στη διάρκεια της άνοιξης τα σπαρτά μεγαλώνουν γρήγορα και τον Ιούνιο είναι έτοιμα να θεριστούν.

Τα παλιά χρόνια μετά το θερισμό με τα δρεπάνια (εργαλείο τόσο σημαντικό στη δουλειά των αγροτών ώστε έγινε και το σύμβολο του αγώνα των αγροτών-κολίγων), το δέσιμο των σταχυών σε δεμάτια και τη μεταφορά τους στο αλώνι, ακολουθούσε το αλώνισμα. Τα αλώνια ήταν επίπεδοι κυκλικοί χώροι με καλά πατημένο χώμα ή στρωμένοι με πέτρες. Βρίσκονταν σε τοποθεσία όπου φυσούσαν με ένταση βόρειοι άνεμοι, οι οποίοι παρέσυραν στο πέρασμά τους τα στάχυα, αφήνοντας στους γεωργούς μόνο τον πολύτιμο καρπό. Στο κέντρο τοποθετούνταν ένας πάσσαλος, γύρω από τον οποίο τυλιγόταν το σκοινί που κρατούσε δεμένα τα άλογα. Οι αλωνάρηδες άπλωναν τα στάχυα στο αλώνι, έφερναν τα πεταλωμένα άλογα, τα έδεναν στον πάσσαλο και το αλώνισμα άρχιζε. Τα άλογα περπατούσαν αργά και κυκλικά, από την εξωτερική περίμετρο προς την εσωτερική, και πατώντας τα στάχυα έβγαине ο καρπός. Οι χωρικοί, γυναίκες και άντρες, με τσουγκράνες και δικέλλες (δικέλλα ή δικέλλι: αξίνα που καταλήγει σε δύο αιχμηρά άκρα) έσπρωχναν το άχυρο στο αλώνι για να πατηθεί από τα άλογα. Όταν τα άλογα ολοκλήρωναν τη δουλειά τους, οι γυναίκες κοσκίνιζαν το σιτάρι και, καθαρό πια, το έβαζαν σε σακιά για να το πάνε στους μύλους να το αλέσουν.

Οι μύλοι λειτουργούσαν με τη δύναμη του ανέμου, του νερού ή των ζώων. Στα νησιά, όπου συνήθως φυσά πολύ, υπήρχαν κυρίως ανεμόμυλοι, ενώ σε τόπους με άφθονο νερό συναντάμε νερόμυλους. Το βασικό στοιχείο όλων των μύλων ήταν δύο πέτρινοι δίσκοι που με την αντίθετη κίνησή τους έτριβαν το σιτάρι και το έκαναν αλεύρι.

Σήμερα τα αλώνια έχουν ερημώσει και οι μύλοι σιωπούν. Μέχρι πριν από είκοσι χρόνια λειτουργούσαν πολλοί νερόμυλοι στους ποταμούς όλης της Ελλάδας και ανεμόμυλοι στα αιγαιοπελαγίτικα νησιά. Όμως, η συνεχώς αυξανόμενη εγκατάλει-

ψη της υπαίθρου είχε ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση του παραδοσιακού τρόπου παραγωγής αλευριού. Ωστόσο σε πείσμα των καιρών, υπάρχουν ακόμα οχυρά που αντιστέκονται, όπως ο νερόμυλος του Παύλου Παναγιώτου στο χωριό Αργύρι του Δήμου Αχελώου, στα σύνορα Καρδίτσας-Ευρυτανίας, που κινείται με τη δύναμη του ρέματος Πλατανιάς, και ο νερόμυλος του μπαρμπα-Γιάννη στο Μετόχι Ευβοίας.

Σήμερα, τους παραδοσιακούς μύλους και τους μυλωνάδες έχουν αντικαταστήσει οι αλευροβιομηχανίες με τα σύγχρονα μηχανήματα (όπως κυλινδρομηχανές) και τους χειριστές ηλεκτρονικών υπολογιστών. Τώρα τα στάρια αποθηκεύονται σε σιλό, που εξασφαλίζουν καλό αερισμό, χαμηλή υγρασία, σταθερή θερμοκρασία, και στα οποία έχει γίνει απεντόμωση πριν μεταφερθούν εκεί τα σιτηρά. Ακολουθεί ο καθαρισμός με μηχανήματα που αφαιρούν τις ξένες ύλες, και το πλύσιμο με νερό. Ο καθαρισμός ολοκληρώνεται σε ειδικές δεξαμενές. Στη συνέχεια, με τη βοήθεια των κυλινδρομηχανών, των σιμιγδαλιστρών κτλ., γίνεται ο αποχωρισμός του φλοιού για ζωοτροφές, ενώ το αλεύρι οξυγονώνεται και είναι έτοιμο για τον καταναλωτή. Η συσκευασία γίνεται και αυτή με αυτόματες μηχανές, ενώ με κυλιόμενους ιμάντες οδηγείται στους χώρους αποθήκευσης ή στα μεταφορικά μέσα.

Το ζύμωμα του ψωμιού είναι μια ξεχωριστή διαδικασία, που αρχίζει μια μέρα πριν από το ψήσιμο. Από το προηγούμενο βράδυ η νοικοκυρά ανακατεύει το προζύμι ή τη μαγιά με το ένα τρίτο του αλευριού και συμπληρώνει χλιαρό νερό. Μετά σκεπάζει το ζυμάρι και το αφήνει όλη τη νύχτα σε ζεστό μέρος του δωματίου για να φουσκώσει. Την επομένη προσθέτει στη φουσκωμένη ζύμη το υπόλοιπο αλεύρι, ζεστό αλλά όχι βραστό νερό και αλάτι, και κατόπιν αρχίζει το ζύμωμα. Όταν τελειώσει το ζύμωμα πλάθει καρβέλια, τα αφήνει και πάλι να φουσκώσουν και τέλος τα βάζει στο φούρνο για ψήσιμο.

Στους σύγχρονους φούρνους η διαδικασία παρασκευής ψωμιού είναι ευκολότερη. Το ζύμωμα γίνεται από το ζυμωτήρι, ένα μηχανήμα που μοιάζει με μίξερ. Έπειτα η ζυγοκοπτική μηχανή κόβει το ζυμάρι σε μπάλες. Ο φούρναρης απλώνει τις μπάλες ζυμαριού σε ειδικό πάγκο, όπου τις αφήνει για είκοσι λεπτά ή μισή ώρα. Κατόπιν μια άλλη μηχανή πλάθει τη ζύμη σε διάφορα σχήματα. Το φούσκωμα γίνεται σε ειδικό θερμοθάλαμο, ο οποίος λειτουργεί στους τριάντα βαθμούς για μισή περίπου ώρα. Όταν τα ψωμιά φουσκώσουν, ο φούρναρης τα μεταφέρει στο φούρνο και έπειτα από περίπου τρία τέταρτα είναι έτοιμα. Ανάλογα μηχανήματα υπάρχουν και για τα άλλα αρτοσκευάσματα.

Διαδικτυακό υλικό:

www.snhell.gr/kids/content.asp?id=42&cat_id=2 Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, ποίημα «Ο κύκλος του ψωμιού»:

*Να σας πω πώς γίνεται
και στον κόσμο δίνεται
απ' το σπόρο το σταράκι,
το γλυκό, γλυκό ψωμάκι.*

*Πρώτα πρώτα οι γεωργοί,
σαν οργώσουνε την γη,
μες στη χούφτα σπόρο παίρνουν
και στη γη κάτω τον σπέρνουν.*

www.dim-sapon.rod.sch.gr/ekdos_cd-rom/epagelmata/mylonas/mylonas.htm (Ο μυλωνάς)

www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathcommon_2_09/04/2004_1282815 (Ο τελευταίος νερόμυλος)

www.culture.gr/4/42/421/42101/421018/g4210181.html (Υπαίθριο μουσείο υδροκίνησης Δημητσάνας)

www.vradeto.gr/content/view/27/50/lang.gr/ (Το αλώνισμα στο Βραδέτο)

www.servitoros.gr/education/view.php/36/745/ (Σχολικό πρόγραμμα με θέμα το ψωμί)

www.eurotoquescyprus.org/greek/history_bread_GRK.htm (Ελληνοκυπριακή κουζίνα)

www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathglobal_2_29/02/2004_1282573 (Εξαιρετικό αφιέρωμα με τίτλο «Τα τρία καλά του κόσμου. Άρτος ο περιούσιος»)

www.culture.gr/4/42/421/42101/42101c/g42101c1.html (Ιστορικό-λαογραφικό μουσείο Ρεθύμνης. Υπάρχει αίθουσα αφιερωμένη στις παραδοσιακές καλλιέργειες και το ρεθεμνιώτικο παραδοσιακό ψωμί.)

2. Ένα από τα πιο συνηθισμένα μοτίβα (θέματα) των λαϊκών παραμυθιών είναι οι δοκιμασίες που περνά ο ήρωας μέχρι την ικανοποίηση ή τη δικαίωσή του. Ανάλογους άθλους επιχειρούν και οι ήρωες της μυθολογίας μας, όπως ο Ηρακλής, ο Ιάσων κ.ά. Βρείτε και παρουσιάστε στην τάξη σας ανάλογους μύθους.

Οι δώδεκα άθλοι του Ηρακλή. 1. Το λιοντάρι της Νεμέας. 2. Η Λερναία ύδρα. 3. Το ελάφι της Κερύνειας. 4. Ο κάπρος του Ερύμανθου. 5. Ο καθαρισμός των στάβλων του Αυγεία. 6. Οι Στυμφαλίδες όρνιθες. 7. Ο ταύρος της Κρήτης. 8. Τα άλογα του Διομήδη. 9. Η ζώνη της Ιππολύτης. 10. Τα βόδια του Γηρυόνη. 11. Τα χρυσά μήλα των Εσπερίδων. 12. Ο Κέρβερος.

Ο Ιάσωνας και η Αργοναυτική εκστρατεία. Ο Πελίας σφετερίστηκε το θρόνο της Ιωλκού από τον ετεροθαλή αδερφό του, τον Αίσωνα. Ο Αίσωνας, επειδή φοβόταν για την τύχη του γιου του Ιάσωνα, τον έστειλε να ζήσει και να εκπαιδευτεί στο Πήλιο κοντά στον Κένταυρο Χείρωνα. Όταν ο Ιάσωνας ενηλικιώθηκε, επέστρεψε στην Ιωλκό και απαίτησε από τον Πελία να του δώσει το θρόνο του πατέρα του. Ο Πελίας, φοβισμένος, υποσχέθηκε στον Ιάσωνα ότι θα του παραχωρήσει το θρόνο με την προϋπόθεση ότι θα φέρει στην Ιωλκό το χρυσόμαλλο δέρας. Ο Ιάσωνας δέχτηκε την πρόταση του Πελία και έτσι οργανώθηκε η Αργοναυτική εκστρατεία.

Η αποστολή του όμως ήταν πολύ δύσκολη, καθώς εκείνη την εποχή ο Πόντος είχε γεμίσει από βαρβαρικές φυλές, που έσφαζαν όσους ξένους πατούσαν στον τόπο τους. Ο Ιάσωνας κάλεσε όλα τα αρχοντόπουλα του ελληνικού χώρου να συμμετάσχουν σε αυτή τη δύσκολη αποστολή. Πενήντα τέσσερις νέοι δέχτηκαν το κάλεσμά του. Ανάμεσά τους: οι Διόσκουροι Κάστωρ και Πολυδεύκης, ο Ηρακλής, ο

Τελαμών, ο Ορφεύς, ο Πηλεύς, ο Θησεύς και πολλοί άλλοι. Πέρα από το σπουδαίο πλήρωμα, ο Ιάσοντας χρειαζόταν για την επιχείρησή του και ένα γρήγορο και γερό πλοίο. Ο Άργος, γιος του Φρίξου, ναυπήγησε το καράβι, που ονομάστηκε Αργώ, είτε από τον κατασκευαστή του είτε γιατί ήταν λευκό και γρήγορο (η λέξη «αργώ» στην ομηρική γλώσσα σήμαινε και τα δύο).

Αφού ολοκληρώθηκαν η κατασκευή του πλοίου και η προετοιμασία της εκστρατείας, οι Αργοναύτες απέπλευσαν από την Ιωλκό. Για να μπορέσουν να φτάσουν στην Κολχίδα, διάβηκαν τις Συμπληγάδες πέτρες, δυο τεράστιους βράχους που συγκρούονταν από τη δύναμη των ανέμων και έκλειναν τη στενή δίοδο της θάλασσας, με αποτέλεσμα να συντρίβεται κάθε πλοίο που επιχειρούσε να τις διασχίσει. Πέρασαν κατόπιν τη Σινώπη, τη χώρα των Αμαζόνων, τη χώρα των Μοσύνων και το νησί του Άρεως. Ο Ιάσοντας, μόλις έφθασαν στην Κολχίδα, παρουσιάστηκε στο βασιλιά Αιήτη, ο οποίος του υποσχέθηκε να του δώσει το χρυσόμαλλο δέρας, εάν ο τελευταίος έβγαινε νικητής από τις δοκιμασίες που θα του όριζε. Ο Ιάσοντας δέχτηκε να υποβληθεί στις δοκιμασίες. Χάρη στην επέμβαση της Αφροδίτης, η Μήδεια – μια από τις δυο κόρες του Αιήτη – ερωτεύτηκε παράφορα τον Ιάσωνα και του πρόσφερε τα μέσα να αντιμετωπίσει με επιτυχία αυτές τις φοβερές δοκιμασίες, που ήταν οι εξής: **να σκοτώσει το δράκο, να συναγωνιστεί το βασιλιά Αιήτη σε αγώνα αρότρου, να σπείρει τα δόντια του δράκοντα στη γη και να σκοτώσει τους άγριους πολεμιστές που ξεφύτρωναν από αυτά.** Ο Ιάσοντας, αφού πέρασε τις δοκιμασίες αυτές, πήρε με τη βοήθεια της Μήδειας, που είχε μαντικές ικανότητες, το χρυσόμαλλο δέρας.

Οι άθλοι του Θησέα. Ο Θησέας ήταν γιος του Αιγέα και της Αίθρας και γεννήθηκε στην Τροιζήνα, απ' όπου καταγόταν η μητέρα του. Ο Αιγέας έφυγε από την Τροιζήνα πριν γεννηθεί ο Θησέας, αλλά άφησε παραγγελία, αν το παιδί που θα γεννιόταν ήταν αγόρι, μόλις μεγάλωνε να πάει στην Αθήνα. Σε ηλικία δεκαέξι ετών ξεκίνησε τους άθλους του, που πιστοποιούσαν ότι ήταν ένας εξαιρετικός και διαλεχτός ήρωας. Από τη μητέρα του έμαθε ότι έπρεπε να κυλήσει ένα βράχο όπου ήταν κρυμμένα τα σανδάλια και το μαχαίρι του πατέρα του. Αυτά θα τον συντρόφευαν στην πορεία του προς την Αθήνα και θα βοηθούσαν στην αναγνώρισή του από τον Αιγέα. Η στεριανή διαδρομή από την Τροιζήνα στην Αθήνα ήταν πολύ επικίνδυνη, μια και στο δρόμο συχνά παραμόνευαν διαβόητοι ληστές.

Κοντά στην Επίδαυρο είχε το λημέρι του ο ληστής **Περιφότης**, γιος του Ήφαιστου. Ο Θησέας, αφού μονομάχησε μαζί του, τού άρπαξε το ρόπαλο και τον σκότωσε μ' αυτό. Ο **δεύτερος άθλος** του πραγματοποιήθηκε στην περιοχή του Ισθμού της Κορίνθου. Εκεί ενέδρευε ο **Σίνης ο πιτυοκάμπτης**. Ο Σίνης εφάρμοζε μια ανατριχιαστική τακτική για να εξοντώνει τους διαβάτες: λύγιζε δυο ψηλά δέντρα (πίτυς= το δέντρο, γι' αυτό και ονομαζόταν πιτυοκάμπτης), είτε πεύκα, είτε κουκουναριές, και στο σημείο όπου οι κορυφές τους πλησίαζαν, έδενε το πάνω μέρος του σώματος του θύματός του στη μια κορυφή και το κάτω μέρος στην άλλη. Κατόπιν άφηνε

ελεύθερα τα δέντρα, με φυσικό επακόλουθο το φριχτό διαμελισμό του διαβάτη. Ο Θησέας πλήρωσε το Σίνη με το ίδιο νόμισμα. Ο ληστής γνώρισε έτσι τον τρόπο των θυμάτων του. Στην ίδια περιοχή, στον Κρομμυώνα, ο Θησέας εξοντώνει τη Φαία, που ήταν ένας θηλυκός αγριόχοιρος, και κατόπιν τον διαβόητο Σκίρωνα, που αποτελούσε μάλιστα των διαβατών. Οι δοκιμασίες όμως του Θησέα συνεχίστηκαν. Περνώντας από την Πελοπόννησο στη Στερεά μέσω του Ισθμού, αντιμετώπισε με επιτυχία στην Ελευσίνα τον Κερκυόνα. Ο Κερκυόνας ήταν παντοδύναμος και προκαλούσε τους διαβάτες να παλέψουν μαζί του, με τη συμφωνία, αν τον νικούσαν, να συνέχιζαν το δρόμο τους. Ύστερα ήρθε η σειρά του Προκρούστη ο οποίος υποδούλων τον ξενοδόχο. Είχε στήσει δυο κρεβάτια στο δρόμο προς την Αθήνα, τα οποία είχαν μια ιδιομορφία: το ένα ήταν μακρύ και το άλλο κοντό. Ο Προκρούστης πρόσφερε στους κοντούς το μακρύ κρεβάτι και στους ψηλούς το κοντό. Όπως ήταν επόμενο, οι άνθρωποι δε χωρούσαν σε κανένα κρεβάτι. Ο Προκρούστης τότε τραβούσε ή χτυπούσε με σφυρί τους κοντούς για να προσαρμοστούν στο μήκος του κρεβατιού και ακρωτηρίαζε τα επάνω ή κάτω άκρα του σώματος των ψηλών με τον ίδιο σκοπό. Όπως και οι προηγούμενοι ληστές, ο Προκρούστης γνώρισε το θάνατο από το Θησέα, επάνω σ' ένα από τα κρεβάτια του.

Διαδικτυακό υλικό:

www.mythologia.8m.com/athlos1.html (Άθλοι Ηρακλή)

www.thalassa.gr/2002/to/gr/i01.asp (Ιάσσονας και Αργοναυτική εκστρατεία)

www.mythologia.8m.com/thiseas.html (Άθλοι του Θησέα)

«Η πείνα του Καραγκιόζη», Αντώνης Μόλλας

1. Όσοι από τους μαθητές έχετε τη δυνατότητα, δείτε μια παράσταση Καραγκιόζη (ζωντανά ή βιντεοσκοπημένη ή σε CD-ROM) και προσπαθήστε να περιγράψετε τους χαρακτήρες του έργου, παρουσιάζοντας τα βασικότερα γνωρίσματά τους.

Οι χαρακτηριστικότερες φιγούρες του ελληνικού θεάτρου Σκιών είναι: • **Ο Μορφονιός:** Το όνομά του είναι Ζαχαρίας, είναι πολύ κοντός, νάνος με τεράστιο κεφάλι και μακριά μύτη, γι' αυτό μιλάει ένρινα. Είναι καλομεγαλωμένος και πολύ φοβητσιάρης. Όταν ο Καραγκιόζης τον φοβερίζει εκείνος λιποθυμάει. • **Ο ΜπαρμπαΓιώργος:** Είναι Ρουμελιώτης, βουνίσιος, αγνός και ηθικός. Εκπροσωπεί τον άνθρωπο που παρέμεινε ανεπηρέαστος από την κακότητα του κόσμου. Αγαπά τον Καραγκιόζη και προσπαθεί να τον προστατέψει. • **Ο Σταύρακας:** Δείχνει παλικαράς και μάγκας, αλλά στην πραγματικότητα είναι δειλός και ψεύτης, ενώ τρώει πολύ συχνά ξύλο. Το όνομά του είναι Σταυράκης Τζίμης από τον Πειραιά. • **Ο Πασάς:** Εκπροσωπεί την τουρκική εξουσία, γι' αυτό έχει αυστηρό και επίσημο ύφος. Το πλούσιο ντύσιμό του τονίζει την επιβλητική παρουσία του. • **Ο Βεληγκέκας:** Είναι Τουρκαλβανός, εκπρόσωπος της εκτελεστικής εξουσίας και φροντίζει για τη δημόσια τάξη. Δε διακρίνεται για την εξυπνάδα του, μιλάει λίγο και τα ελληνικά του είναι

επιεικώς απαράδεκτα. • **Ο Χατζηαβάτης:** Ο κλασικός τύπος του ραγιά που ζει με την ανάμνηση της Τουρκοκρατίας. Πονηρός, δειλός, κόλακας, ιδιαίτερα απέναντι στους ανθρώπους της εξουσίας. Προσπαθεί να προκαλέσει τον οίκτο των συνανθρώπων του κάνοντας τον κακομοίρη, ενώ την ίδια στιγμή μηχανεύεται βρομοδουλειές. Το επάγγελμά του είναι τελάλης, μεσίτης και ταχυδρόμος, κυρίως στην υπηρεσία του μπέη και του πασά. Εντούτοις, είναι αξιοπρεπής και ευγενικός. Χαρακτηριστικός τύπος μικροαστού της εποχής. Επίσης, έχοντας κάποια κοινωνική μόρφωση συμβουλεύει τον Καραγκιόζη και προσπαθεί να προλάβει τις γκάφες του. • **Ο Μπέης:** Χαρακτηριστικός τύπος εύπορου αστού στα πρότυπα εκείνης της εποχής, δηλαδή μέλος της ανώτερης κοινωνικής τάξης και καλός οικογενειάρχης. Είναι άνθρωπος ηθικός και πολλές φορές επιφορτίζει το Χατζηαβάτη με διάφορες δουλειές. • **Ο σιορ Διονύσιος:** Ένας ακόμα χαρακτηριστικός τύπος του θεάτρου σκιών. Αυτή τη φορά πρόκειται για έναν ξεπεσμένο αριστοκράτη από τη Ζάκυνθο. Η φιγούρα του σατιρίζει τον φαντασιόπληκτο Ζακυνθινό που πιστεύει πως η καταγωγή του είναι αρχοντική. Ωστόσο είναι πολύ ομιλητικός, αξιοπρεπής και αγαθός. Πέφτει εύκολα θύμα στις κατεργαριές του Καραγκιόζη. Η εξωτερική του εμφάνιση είναι ιδιαίτερα προσεγμένη, φορά ψηλό καπέλο και φράκο. • **Ο Εβραίος:** Το όνομά του είναι Σολομών ή Σολωμός, όπως τον αποκαλεί ο Καραγκιόζης. Είναι χαρκτηρας εμπόρου της πόλης και συγκεκριμένα της Θεσσαλονίκης, αρκετά πλούσιος, πολύ τσιγκούνης, πονηρός και δειλός. Σαν φιγούρα είναι πολύ ευχάριστη, γιατί είναι δεμένος σε δυο μεριές και όταν χορεύει κουνιέται η μέση και το κεφάλι του σαν να είναι «ξεβιδωμένος», με αποτέλεσμα να γελούν οι θεατές.

Διαδικτυακό υλικό:

www.karagiozismuseum.gr/figoures/index.htm (Μουσείο Σπαθάρη)

www.culture.gr/4/42/421/42101/421011/g4210111.html (Λαογραφικό μουσείο Στεμνίτσας συλλογή του ντόπιου καραγκιοζοπαίχτη Λάμπρου Καραδήμα [δωρεά των παιδιών του])

www.karaghiozis.net/history/istoria.html (Θέατρο σκιών)

www.kostasmakris.gr/main.htm

2. Με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών κατασκευάστε φιγούρες του θεάτρου σκιών για να διακοσμήσετε την τάξη ή το δωμάτιό σας.

Στην ιστοσελίδα www.alex.eled.duth.gr/academy/KARAGIOZIS/12.htm δίνονται πληροφορίες για να κατασκευάσετε όμορφες φιγούρες του θεάτρου σκιών. Τα υλικά κατασκευής μπορούν να είναι: χαρτόνι, χαρτόνι σκαλιστό, χαρτόνι σκαλιστό με ριζόχαρτο χρωματισμένο, χαρτόνι σκαλιστό με χαρτί χρωματισμένο, χαρτόνι σκαλιστό με χαρτάκια χρωματιστά κολλημένα, χαρτόνι σκαλιστό με πανί χρωματισμένο, χαρτόνι σκαλιστό με ριζόχαρτο χρωματισμένο και δέρμα, δέρμα, δέρμα σκαλιστό, δέρμα με ζελατίνα, ζελατίνα. Η πιο αρχαία κατασκευή και πιο πιστή στο πνεύμα του θεάτρου Σκιών, είναι οι φιγούρες από χαρτόνι. Ζωγραφίζουμε πάνω σ' ένα χαρτόνι τη μορφή της φιγούρας. Κατόπιν παίρνουμε ένα ψαλίδι και κόβουμε τη

φιγούρα γύρω γύρω. Μ' ένα ψαλιδάκι με λεπτή μύτη, ή χαρτοκόπτη ή κοπιδάκι, αφαιρούμε από το εσωτερικό της φιγούρας τα μέρη που θέλουμε να τα διαπερνά το φως. Συνήθως τα μέρη που αφαιρούμε είναι γύρω από το μάτι, το εσωτερικό του φρουδιού, το εσωτερικό του αυτιού, τα κουμπιά, μια γραμμή που θέλουμε να σχηματίσουμε αφαιρώντας κομμάτια χαρτονιού για να υποδηλώσουμε τσέπες, μαλλιά, καπέλο, γιλέκο κτλ. Αφού κεντήσουμε τη φιγούρα μας, κατόπιν κολλάμε και στις δύο πλευρές ένα ριζόχαρτο. Ύστερα με διάφορα μαρκαδοράκια διαφορετικού χρώματος ζωγραφίζουμε ανάλογα. Στο αυτί βάζουμε κόκκινο, στα φρύδια καφέ, τα κενά που φανερώνουν, π.χ., τις τσέπες κίτρινα. Έτσι η φιγούρα μας αποκτά χρώμα και δίνει μια εντύπωση παρόμοια με τα βιτρό των εκκλησιών. Κατόπιν κάνουμε με τις κόπιτσες τη σύνδεση των μερών της φιγούρας. Για να μπορεί η φιγούρα να κινείται άνετα πάνω στο πανί, καρφώνουμε σε αυτήν –με πινέζες ή καρφισάκια– στο ύψος του ώμου, ένα ξύλινο πηγάκι. Κρατώντας τη φιγούρα από το ξύλινο πηγάκι, μπορούμε να παίζουμε κουνώντας την. Με τον ίδιο τρόπο που γίνονται οι φιγούρες γίνονται και τα σκηνικά. Αφήνοντας δηλαδή κενά πάνω στο χαρτόνι του σκηνικού, και αφού καλύψουμε και τις δύο πλευρές του με ριζόχαρτο, το χρωματίζουμε ανάλογα. Μόνο που το σκηνικό με καρφισάκια (σαν αυτά που χρησιμοποιούν οι μοδίστρες) το πιάνουμε κατευθείαν στις άκρες του πανιού του μεπρντέ δεξιά αριστερά. Πολλές φορές, ένα σκηνικό μπορεί να βρίσκεται και στο κέντρο της σκηνης, π.χ. ένα δέντρο, μια πολυθρόνα κ.ά. Τα σκηνικά, όμως, μπορούμε να τα ζωγραφίσουμε και κατευθείαν επάνω σε ριζόχαρτο, ύφασμα, πλαστικό κτλ. Ή να τα σκαλίσουμε πάνω σε χαρτόνι. Και κάτι άλλο: τις φιγουρίτσες μπορούμε να τις ζωγραφίσουμε και κατευθείαν πάνω σε κομμάτια πλαστικού (πωλούνται φύλλα πλαστικού στο εμπόριο). Για να πιάνει καλά το χρώμα πάνω στο πλαστικό πρέπει πρώτα να τριφτεί με ψιλό γυαλόχαρτο.

«Υπνε μου κι έπαρέ μου το», Δημοτικό τραγούδι

1. Στο τραγούδι γίνεται λόγος για τέσσερις περιοχές –την Κάρπαθο, τη Ρόδο, την Κωνσταντινούπολη και την Αλεξάνδρεια–, καθεμιά από τις οποίες, όπως αναφέρεται στο κείμενο, είναι φημισμένη για κάτι (νερά, πλούτη κ.λπ.). Αφού χωριστείτε σε τέσσερις ομάδες, κάθε ομάδα να αναζητήσει πληροφορίες και άλλου είδους υλικό (π.χ. φωτογραφίες) για να επιβεβαιώσει ή όχι τη φήμη κάθε περιοχής. Τα βιβλία της Ιστορίας, της Γεωγραφίας και της Οικιακής Οικονομίας θα σας φανούν χρήσιμα.

Κάρπαθος. Είναι νησί ορεινό με αρκετή και ποικίλη θαμνώδη βλάστηση. Γενικά έχει άγονο έδαφος, γι' αυτό οι κάτοικοί του αναγκάζονταν σε παλαιότερες εποχές να ξενιτεύονται. Το όνομα Πηγάδια, που είναι η παλιά ονομασία της πρωτεύουσας του νησιού (σημερινή Κάρπαθος), συνδέεται πιθανώς με την παρουσία νερού.

Ρόδος. Η αναφορά στον πλούτο του νησιού είναι δικαιολογημένη. Ημιορεινή και καταπράσινη στο παρελθόν η Ρόδος, γνώρισε σε διάφορες εποχές μεγάλη

εμπορική και οικονομική άνθηση, χάρη στη σημαντική της θέση μεταξύ Εγγύς Ανατολής και Κωνσταντινούπολης. Ακόμα και μετά την κατάκτησή της από τους Τούρκους (1522) και σε όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας, το νησί υπήρξε από τα σπουδαιότερα οικονομικά κέντρα της ανατολικής Μεσογείου. Τον πλούτο της μαρτυρούν τα επιβλητικά μεσαιωνικά κτίρια (τα τείχη, το Παλάτι των Ιπποτών, το Δικαστήριο του Εμπορίου, το Νοσοκομείο των Ιπποτών), μεγάλες πλατείες και άλλα οικοδομήματα.

Κωνσταντινούπολη. Η «βασιλίδα των πόλεων», που γνώρισε ακμή για πάνω από χίλια χρόνια (335-1453), ήταν κοσμοξάκουστη για τον πλούτο, τη δύναμη και τη μεγαλοπρέπειά της. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο υπήρξε η πιο ζηλευτή πόλη του κόσμου, ένα παγκόσμιο κέντρο εμπορίου, στο οποίο συγκεντρώνονταν και διακινούνταν πρώτες ύλες και αγαθά από όλες τις περιοχές του κόσμου. Η ακτινοβολία της προσέλκυσε κατά καιρούς πολλούς λαούς που θέλησαν να την κατακτήσουν. Επιδρομές, πυρκαγιές και σεισμοί έχουν αφήσει σε αυτή τα ίχνη τους μέχρι την τελική κατάκτησή της από τους Τούρκους. Η περίοδος παρακμής που ακολούθησε διήρκεσε δύο αιώνες, αλλά από το 17ο αιώνα η Κωνσταντινούπολη επανέκτησε την εμπορική και οικονομική της δύναμη. Ενώ αρχικά η πόλη είχε εγκαταλειφθεί από τον ελληνικό πληθυσμό, στις αρχές του 18ου αι. αριθμούσε ήδη 200.000 Έλληνες, που ανέπτυξαν μεγάλη οικονομική και εμπορική δραστηριότητα, και σε αυτούς κυρίως οφειλόταν ο πλούτος και η ακμή της πόλης. Η Κωνσταντινούπολη ήταν επίσης το θρησκευτικό κέντρο του υπόδουλου ελληνισμού, γιατί παρέμεινε εκεί το Πατριαρχείο. Στη φήμη της συντέλεσαν ακόμα οι φυσικές ομορφιές της, καθώς είναι κτισμένη σε επτά λόφους (Επτάλοφος) και εκτείνεται και στις δύο πλευρές του Βοσπόρου και της Προποντίδας ακουμπώντας στην Ευρώπη και την Ασία. Περίφημα κτίρια και επιβλητικές εκκλησίες και τζαμιά προσδίδουν ακόμα και σήμερα μεγαλοπρέπεια στην πόλη (Αγία Σοφία, Μεγάλο Παλάτι, Πύργος του Γαλατά, Φρούριο Ρούμελη Χισάρ, το ανάκτορο Τοπ Καπί, το τέμενος Σουλτάν Αχμέτ κ.ά).

Αλεξάνδρεια. Η θέση της στην Αίγυπτο, σε μια παραλιακή ζώνη απέναντι από το νησί Φάρος, επιλέχθηκε από τον Μ. Αλέξανδρο το 332 π.Χ. Σήμερα, αγάλματα του μεγάλου στρατηλάτη είναι τοποθετημένα σε μια κεντρική πλατεία της πόλης και μπροστά από τη Βιβλιοθήκη. Στα ελληνιστικά χρόνια η Αλεξάνδρεια ήταν η πόλη των Πτολεμαίων. Από αυτή διαδόθηκε το ελληνικό πνεύμα σε όλη την Αίγυπτο και τις γειτονικές χώρες. Μετά την αραβική κατάκτηση (641) και τον εξισλαμισμό που ακολούθησε, ο ελληνισμός συρρικνώθηκε σε ελάχιστες οικογένειες, και η πόλη περιέπεσε στην αφάνεια μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, οπότε άρχισε να αποκτά εμπορική σημασία προσελκύνοντας Έλληνες και Δυτικοευρωπαίους εμπόρους. Σύντομα δημιουργήθηκαν στην πόλη πολλές ξένες κοινότητες, από τις οποίες η πιο ισχυρή οικονομικά και η πιο πολυάριθμη ήταν η ελληνική. Κατά τα μέσα του 19ου αιώνα η Αλεξάνδρεια άρχισε να αποκτά ζωηρή κίνηση και έγινε ένα από τα

μεγαλύτερα εμπορικά λιμάνια της Μεσογείου. Τα μεγαλοπρεπή οικοδομήματα, τα πολυτελή μέγαρα των εμπόρων και η πολυμορφία της ζωής στις ξένες παροικίες έδιναν στην πόλη κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και την ατμόσφαιρα του αφθονίας και της πολυτέλειας. Στην πόλη αυτή έζησε όλη τη ζωή του και ο ποιητής Κωνσταντίνος Καβάφης (1863-1933). Από τα μέσα του 20ού αιώνα, οι ξένοι άρχισαν να εγκαταλείπουν την Αίγυπτο, γιατί είχαν αλλάξει οι πολιτικές συνθήκες. Σήμερα η Αλεξάνδρεια είναι μια μεγαλούπολη 5.500.000 κατοίκων. Σημαντικότερα μνημεία της πόλης είναι η καινούρια Βιβλιοθήκη, το Ελληνορωμαϊκό Μουσείο, το φρούριο του Καϊτ Μπέη χτισμένο πάνω στα ερείπια του περιφημού Φάρου, η πρώτη μονή του Αγίου Σάββα που έγινε έδρα του ορθόδοξου Πατριαρχείου κ.ά.

Διαδικτυακό υλικό:

www.greek-tourism.gr/karpathos/history.htm (Κάρπαθος)

www.rhodes.aegean.gr/gr/Rodos/medhistg.htm (Ρόδος)

www.hri.org/MPA/gr/other/1453/konstantinoupoli.html (Κωνσταντινούπολη)

www.asxetos.gr/article.aspx?i=232 (Αλεξάνδρεια)

2. Βρείτε έθιμα της γέννησης και από άλλες περιοχές της Ελλάδας και παρουσιάστε τα στην τάξη με ανάλογη μουσική επένδυση. Μπορείτε επίσης να βρείτε και τραγούδια-νανουρίσματα σύγχρονων συνθετών (π.χ. το νανούρισμα από το *Ματωμένο Γάμο* του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα μελοποιημένο από το Μάνο Χατζιδάκι).

Πολλά από τα έθιμα τη γέννησης είναι κοινά σε όλο τον ελληνικό χώρο (π.χ. το «μάτι» για να προφυλάσσει το νεογέννητο από τη βασκανία, η αποφυγή εξόδου της λεχώνας από το σπίτι μέχρι να σαραντίσει, η επίσκεψή της στην εκκλησία για την ευχή του σαραντίσματος κ.ά.). Αρκετές όμως περιοχές διατηρούσαν μέχρι τα τελευταία χρόνια και τοπικά έθιμα της γέννησης. Έτσι στο **Σούλι Σερρών** η λεχώνα με το νεογέννητο έμεναν για σαράντα μέρες σε απομονωμένο δωμάτιο, όπου δεν έμπαινε ούτε ο σύζυγος. Ένα προσόψι και μια καδένα έξω από την πόρτα του δωματίου προειδοποιούσαν για την απαγόρευση εισόδου. Το μέτρο αυτό είχε την έννοια της προφύλαξης της λεχώνας και του μωρού από μολύνσεις και μετάδοση μικροβίων. Οι προλήψεις σχετικά με τη βασκανία υπαγόρευαν ακόμα έναν κόκκινο φιόγκο στη ρόμπα της λεχώνας και ένα φλουρί ή ένα «μάτι» στο σκουφάκι του μωρού. Τα ρούχα επίσης και των δυο τους δεν έπρεπε να μείνουν απλωμένα τη νύχτα. Για τον απογαλακτισμό του μωρού η μητέρα χρησιμοποιούσε διάφορα τεχνάσματα, όπως ένα κομμάτι από δέρμα σκαντζόχοιρου, που έβαζε πάνω στο στήθος της. Όταν το μωρό άρχιζε να μπουσουλάει (να αρκουδίξει), η μητέρα έφτιαχνε στο σπίτι την αρκουδόπιτα.

Στη **Θάσο**, όταν έπιαναν την έγκυο οι πόνοι, καλούνταν αμέσως η μαμή. Στο έργο της μαμής βοηθούσαν και δυο τρεις άλλες γυναίκες, που έπλεναν προσεκτικά μια μεγάλη πέτρα, πάνω στην οποία θα καθόταν να γεννήσει η επίτοκος. Μόλις γεννιόταν το νεογνό, η μαμή έκοβε τον ομφάλιο λώρο, και αν αυτό δεν έκλαιγε, το τσιμπούσε για να κλάψει και έτσι να σιγουρευτούν ότι ήταν γερό. Μετά το πλύσιμο

του μωρού η μαμή το άλειφε με τριμμένο αλάτι, που σύμφωνα με κάποια αντίληψη, θα συντελούσε ώστε το μωρό να μη μυρίζει άσχημα όταν θα μεγάλωνε. Μετά το τύλιγε σφιχτά στις φασιές κι έβαζε λίγη μουντζούρα στο μέτωπό του για να μην το πιάνει το «μάτι». Επίσης άλειφε με κερί το κεφάλι του και το τύλιγε με ένα πανί. Μετά έπαιρνε το μωρό και το παρουσίαζε στον πατέρα και τους συγγενείς για να πάρει τα «συχαρίκια». Η λεχώνα τύλιγε στη μέση της σκοινί, που θα τη βοηθούσε, όπως πίστευαν, να δυναμώσει και να μπορέσει να τεκνοποιήσει και πάλι, και για μια εβδομάδα έμενε στο κρεβάτι. Τρεις μέρες μετά τη γέννηση γινόταν το λουτρό του μωρού με παρόντες συγγενείς και φίλους, που έριχναν νομίσματα στο νερό. Την ίδια μέρα ερχόταν και ο παπάς για να διαβάσει ευχή.

Διαδικτυακό υλικό:

www.darnakas.gr/gamos.htm

www.thassos-island.gr/greek/ethim/genna.htm

«Τα φαντάσματα», Μαρία Ιορδανίδου

- **Αναζητήστε σε βιβλία με λαογραφικό περιεχόμενο στοιχεία για προλήψεις που σχετίζονται με στοιχειά, ζώα ή υπερφυσικά φαινόμενα, ή ζητήστε από ηλικιωμένους συγγενείς και γνωστούς σας να σας μιλήσουν για το θέμα αυτό.**

Ειδικά σε παλαιότερες εποχές, τα προβλήματα της επιβίωσης και το δέος του θανάτου έκαναν τους ανθρώπους πολύ ευάλωτους στις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες. Πίστευαν σε φαντάσματα, στοιχειά, αερικά. Κάποια από αυτά θεωρούσαν ότι είχαν ευνοϊκή επίδραση στον άνθρωπο, ενώ άλλα ότι του έφεραν κακοτυχία και συμφορά.

Οι περισσότερες δοξασίες σχετίζονται με την ψυχή, η οποία πιστεύεται ότι αποκτά υπερφυσικές δυνάμεις μετά το θάνατο. Έτσι, ακόμα και σήμερα, αρκετοί πιστεύουν ότι οι ψυχές κάποιων ανθρώπων, κυρίως αυτών που πέθαναν με βίαιο τρόπο ή υπήρξαν στη ζωή τους άδικοι και αμαρτωλοί, δεν βρίσκουν ησυχία και ανάπαυση και μεταμορφώνονται σε **φαντάσματα**, που επιστρέφουν στα μέρη που έζησαν για να ζητήσουν δικαίωση ή να τρομοκρατήσουν τους ζωντανούς.

Οι προλήψεις, πάλι, για τα **στοιχειά** στηρίζονται στην ιδέα των μεταμορφώσεων. Στοιχειά θεωρούσαν τα κακοποιά πνεύματα, τους δαίμονες, που μπορούσαν να μεταμορφώνονται, να αλλάζουν μάζα και σχήμα και να παίρνουν διαδοχικά διάφορες μορφές, κυρίως ζώων. Έτσι μπορούσαν να παρουσιάζονται πρώτα σαν γάτες, έπειτα να γίνονται σκυλιά, κατσίκια, βόδια, γαϊδούρια. Μπορούσαν ακόμα να γίνουν φωτιά και να χαθούν στον ορίζοντα σαν καπνός ή ανεμοστρόβιλος. Στα στοιχειά ανήκουν και οι καλικάντζαροι, για τους οποίους οι άνθρωποι πίστευαν ότι εμφανίζονται τα Χριστούγεννα και φεύγουν την ημέρα των Θεοφανίων. Τους φαντάζονταν σαν δαιμόνια με αποκρουστική εμφάνιση, μαυριδερά και βρομερά, που ενοχλούσαν τους ανθρώπους και άρπαζαν φαγητά και γλυκίσματα ή ακόμα και μικρά παιδιά.

Μια άλλη κατηγορία υπερφυσικών όντων ήταν τα **ξωτικά** ή αερικά, όντα άυλα, τα οποία είχαν συχνά τη μορφή γυναικών και είναι γνωστά κυρίως με την ονομασία νεράιδες. Οι δοξασίες για τα όντα αυτά χάνονται στα βάθη της προϊστορίας, όταν οι άνθρωποι είχαν θεοποιήσει τα φυσικά στοιχεία και φαινόμενα (παγανισμός). Υπήρχαν νεράιδες καλές ή κακόβουλες. Ήταν ωραίες λευκοντυμένες γυναίκες, με χαρακτήρα όμως ασταθή, και σε άλλους ανθρώπους πρόσφεραν βοήθεια (π.χ. τους μάθαιναν μουσική και χορό), ενώ σε άλλους έκαναν κακό (έχαναν τη μιλιά τους, πάθαιναν παράξενη αρρώστια κ.ά.). Οι νεράιδες επίσης είχαν συχνά κάποιο κρυφό «ελάττωμα», όπως ένα πόδι γαιδιουρινό. Οι ξωτικές ή νεράιδες σύχναζαν σε βουνά, θάλασσες, ποτάμια, δάση και χόρευαν ή γλεντούσαν τις νύχτες. Οι άνθρωποι απέφευγαν να βγαίνουν τα βράδια σε τέτοιους χώρους για να μην τις συναντήσουν.

Γενικά, ο φόβος απέναντι στα υπερφυσικά όντα και φαινόμενα οδήγησε στην επινόηση τρόπων αντιμετώπισής τους όπως είναι τα γητέματα, τα μάγια, τα ξόρκια ή η αποφυγή ενεργειών που θα μπορούσαν να φέρουν κακοτυχία. Έτσι για παράδειγμα:

- Παλιά όταν πέθαινε κάποιος, έσπαζαν στο σπίτι ένα πιάτο για να ξορκιστεί το κακό.
- Στα χωριά αποφεύγουν να δίνουν αυγά, λάδι, κρασί, ψωμί, αν τους τα ζητήσει κάποιος βραδινή ώρα, γιατί το θεωρούν γρουσουζιά.
- Αποφεύγεται ο ύπνος κάτω από συκιά, γιατί είναι δέντρο καταραμένο (κρεμάστηκε ο Ιούδας) και εκεί μαζεύονται τα κακά πνεύματα.
- Ένα σκόρδο έξω από την πόρτα πίστευαν παλιά ότι διώχνει τους βρικόλακες.
- Δεν έδειχναν το φεγγάρι, γιατί νόμιζαν ότι αυτό φέρνει κακοτυχία.
- Έλεγαν ότι είναι καλό να φορά κανείς τα ρούχα του ανάποδα όταν πηγαίνει για ύπνο, για να γλιτώνει από τις κατάρες.
- Ένα σίδερο τοποθετημένο μπροστά στην εξώπορτα πίστευαν ότι διώχνει τα κακόβουλα ξωτικά.

Διαδικτυακό υλικό:

www.servitoros.gr./voria/view.php/29/753gym-ammoch.flo.sch.gr/history/prolipseis.htm

www.fokidanet.com/culture/index.cfm?pageID=4&areaID=11&naID=36&newsCategoryID=44

«Τα τσερκένια», Κοσμάς Πολίτης

1. Με τη βοήθεια του καθηγητή των Καλλιτεχνικών προσπαθήστε να κατασκευάσετε ένα χαρταετό, σύμφωνα με τις οδηγίες που υπάρχουν στην τέταρτη παράγραφο. Συμβουλευτείτε και την ιστοσελίδα www.hartaetos.gr/.

Λίγες πληροφορίες για την ιστορία του χαρταετού: Έθιμο για μικρά και μεγάλα παιδιά, ο χαρταετός προσφέρει με τις τρελές και απίθανες πτήσεις του

μοναδικές στιγμές χαράς. Ας δούμε όμως τη διεθνή ιστορία και τη φύση του παιχνιδιού. Είναι ένας πρόγονος των σημερινών πυραύλων. Διαδεδομένη είναι η θεωρία πως τους χαρταετούς επινόησαν οι **ανατολικοί λαοί** (Κινέζοι, Γιαπωνέζοι κ.ά.) κι είναι αλήθεια πως εκείνοι τους συστηματοποίησαν σε ποικιλίες και τους έδωσαν ζώσες μορφές (ψάρια, πουλιά, δράκοντες κ.ά.), τους χρησιμοποίησαν σε μαγικές τελετουργίες, σε εξορκιστικές ενέργειες και σε θρησκευτικές εκδηλώσεις. Άλλοι έδεναν σ' αυτούς (γραμμένες πάνω σε μικρότερο χαρτί) τις αρρώστιες και τις συμφορές, και τις άφηναν να φύγουν μακριά, άλλοι έστελναν προς τα επάνω τις ευχές και τις επιθυμίες τους κι άλλοι προσάρμοζαν μικρές φλογέρες στο κεφάλι του αετού, για να σφουρίζουν και να διώχνουν τα κακά πνεύματα. Άλλοι, τέλος, σήκωναν ομαδικά τους αετούς, σαν προσευχή στον ουρανό, κι έψαλλαν ύμνους.

Ξέρουμε πως και στην **ελληνική αρχαιότητα** ήταν γνωστή η αεροτεχνική του χαρταετού. Παραδίδεται ότι ο **αρχιμηχανικός Αρχύτας του Τάραντος** (4ος αι. π.Χ.) χρησιμοποίησε στην αεροδυναμική του τον αετό. Υπάρχει, επίσης, σε ελληνικό αγγείο της κλασικής εποχής παράσταση κόρης, η οποία κρατά στα χέρια της μικρή λευκή σαίτα (είδος αετού) με το νήμα της, έτοιμη να την πετάξει.

Πληροφορίες για την παρουσία του χαρταετού στα νεότερα χρόνια έχουμε από τη **Γερμανία του 1450** και από την **Ισπανία του 1606**. Στη δεύτερη, ένας κληρικός αναφέρει στο ημερολόγιό του ότι στην εποχή του χρησιμοποιούσαν το χαρταετό σαν παιγνίδι χαράς, την **ημέρα του Πάσχα**. Το 1752 ο **Βενιαμίν Φραγκλίνος** στην Αμερική απέδειξε, με τη βοήθεια τεχνητού αετού, τον ηλεκτρισμό της ατμόσφαιρας και του κεραυνού, κι έφτιαξε το αλεξικέραυνο. Το 1880 ο Αυστραλός **Hargrave** σχεδίασε έναν τεράστιο αετό για μετεωρολογικές παρατηρήσεις. Στην Ευρώπη, τα παιδιά των ανώτερων τάξεων που μπορούσαν να αγοράσουν χαρτί (είδος πολυτελείας εκείνη την εποχή) πρωτοέπαιξαν το χαρταετό, όπως δείχνουν παλιές χαλκογραφίες, π.χ., μια γαλλική παράσταση παιδιού με χαρταετό ήδη το 1657 και μια άλλη το 1807.

Από την Ευρώπη το παιγνίδι αυτό ήρθε και στην Ελλάδα, πιάνοντας πρώτα τα **λιμάνια της Ανατολής** (Σμύρνη, Χίο, Κωνσταντινούπολη), τα **λιμάνια της Επτανήσου**, έπειτα της **Σύρας** και των **Πατρών**, και σιγά σιγά όλα τα αστικά κέντρα, όπου μπορούσε να αγοραστεί σπάγκος και χρωματιστό χαρτί. Τα παιδιά στην επαρχία μιμήθηκαν τα παιδιά των πόλεων με πιο πρόχειρα μέσα: έφτιαχναν χαρταετούς με ένα κομμάτι χαρτί του μπακάλη (που όμως ήταν βαρύ), ένα φύλλο από τετράδιο του σχολείου, καθώς και με νήμα από κουβάρι. Σήμερα βέβαια η κατασκευή ενός χαρταετού είναι σχετικά εύκολη υπόθεση, καθώς υπάρχουν όλα τα τεχνικά μέσα.

Διαδικτυακό υλικό:

www.physics4u.gr/news/2002/scnews502.html (Άρθρο του Βασίλη Μαλισιόβα)

www.matia.gr/7/77/77_1_9.html (Χαρταετός)

2. Συγκεντρώστε πληροφορίες για έθιμα της Καθαράς Δευτέρας σε διάφορα μέρη της χώρας και παρουσιάστε τες στην τάξη.

Η Καθαρά Δευτέρα οφείλει το όνομά της στο σωματικό και πνευματικό εξαγνισμό (καθαρισμό) των χριστιανών. Την προηγούμενη ακριβώς ημέρα έχει ολοκληρωθεί πανηγυρικά η Αποκριά, ενώ την Καθαρά Δευτέρα αρχίζει η νηστεία που διαρκεί 40 ημέρες (όσες και οι μέρες που νήστευσε ο Χριστός στην έρημο) μέχρι το Πάσχα, και ονομάζεται μεγάλη Σαρακοστή. (Αποκριά = από+κρε[ως], σημαίνει αποχή από το κρέας. Διαρκεί τρεις εβδομάδες. Η 1η εβδομάδα παλαιότερα αναγγελλόταν με τυμπανοκρουσίες και πυροβολισμούς [στην Πάτρα, υπάρχει ο «ντελάλης» που αναγγέλλει την έλευση της Αποκριάς]. Τη 2η εβδομάδα, την Κρεατινή, τρώμε μόνο κρέας. Σε αυτή τη βδομάδα ανήκει και η Τσικνοπέμπτη, μέρα κρεατοφαγίας και διασκέδασης. Η 3η εβδομάδα είναι η Τυρινή, οπότε τρώμε κυρίως τυρί, αβγά και μακαρόνια. Σε πολλές περιοχές της Ελλάδας φτιάχνουν το τυροζούμι, ένα ζωμό από άγρια χόρτα και τυριά. Μερικοί από τους κατοίκους της Αρκαδίας, ιδίως οι γεροντότεροι, γνωρίζουν και κρατούν αυτά τα έθιμα.) Την Καθαρά Δευτέρα, σύμφωνα με την παράδοση, τρώμε **λαγάνες**, συνήθεια που παραπέμπει στα «άζυμα» ψωμιά της Παλαιάς Διαθήκης (ψωμιά που ζυμώνονται χωρίς μαγιά). Στο Βυζάντιο, την Καθαρά Δευτέρα τελούσαν **δρώμενα** και τραγουδούσαν άσματα με σχετικό περιεχόμενο. Μερικά αποσπάσματα αυτών των τραγουδιών έχουν σωθεί μέχρι τις μέρες μας.

Μία άλλη λέξη που χαρακτηρίζει την Καθαρά Δευτέρα είναι τα **κούλουμα**. Πρόκειται για την καθιερωμένη εκδρομή των ανθρώπων στην ύπαιθρο και το πέταγμα του αετού. Οι χριστιανοί πηγαίνουν στην εξοχή έχοντας μαζί τους νησίσιμα φαγητά (μαρούλια, κρεμμυδάκια φρέσκα, φασόλια λευκά, ελιές, ταραμοσαλάτα, χαλβά, χόρτα, χταπόδι κ.ά., ενώ απαγορεύεται η κατανάλωση κρεάτων, λιπών και γαλακτοκομικών προϊόντων) και διασκεδάζουν μικροί μεγάλοι πετώντας αετούς και χορεύοντας. Ετυμολογικά η λέξη «κούλουμα» πιθανότερο να προέρχεται από το λατινικό *cumulus* = σωρός (με αντιμετάθεση του *m-l>l-m*) ή την, επίσης λατινική, λέξη *columna* = κίονας, κολόνα, γιατί οι Αθηναίοι συνήθιζαν να γιορτάζουν την Καθαρά Δευτέρα στις «κολόνες», δηλαδή στους Στύλους του Ολυμπίου Διός.

Η Καθαρά Δευτέρα γιορτάζεται με παραλλαγές από τόπο σε τόπο, αν και η νηστεία, το γλέντι και το πέταγμα του αετού τηρείται σε όλες τις περιοχές. Στη **Μεσσηνία** και συγκεκριμένα στη Νέδουσα, ένα ορεινό χωριό στον Ταΰγετο, διατηρείται και αναβιώνει κάθε Καθαρά Δευτέρα, το σημαντικό λαϊκό δρώμενο του μουντζουρώματος, που αναπαριστά τη γέννηση της ζωής, την καρποφορία της φύσης και το θάνατο, μέσα από τη σατιρική διάθεση των τραγόμορφων μεταμφιεσμένων που είναι ζωσμένοι με βαριά ποιμενικά κουδούνια. Το δρώμενο αναπαριστά συμβολικά τις φάσεις της ζωής από τη γέννηση μέχρι το θάνατο. Αρχίζει το πρωί με τον «αγερμό», συνεχίζεται με τους τράγους και το όργωμα της γης, με τη σπορά που παίρνει ζωή και καρπίζει, ακολουθεί ο γάμος που συμβολίζει την αναπαραγωγή, και ολοκληρώνεται με την κηδεία και την ανάσταση, αναπαριστώ-

ντας τον ανέανο κύκλο της ζωής. Ασφαλώς, δε λείπει το γλέντι με τους χορούς και τα σατυρικά τραγούδια. Ισοδύναμο με σημαντικό αρχαιολογικό εύρημα χαρακτηρίσε την ανακάλυψη αυτού του εθίμου ο καθηγητής της λαογραφίας Μιχάλης Μερρακλής. Επίσης, αναβιώνουν δύο ακόμη έθιμα: στη Μεθώνη «του Κουτρούλη ο γάμος» και στη Μεσσήνη «ο απαγχονισμός της γριάς Συκούς». (Τη γριά Συκού, σύμφωνα με την παράδοση, κρέμασε ο Ιμπραήμ, γιατί, εξηγώντας του ένα κακό όνειρο που είχε δει, του είπε πως τα στρατεύματά του θα πάθουν πανωλεθρία.) Ένα ακόμη έθιμο είναι το πέταγμα αερόστατων. Τέλος, το απόγευμα της Καθαράς Δευτέρας ο βασιλιάς Καρνάβαλος, με ακολουθία αρμάτων, μασκαράδων και χορευτικών συγκροτημάτων, παρελαύνει στην κεντρική πλατεία, όπου εκφωνεί ένα σατυρικό λόγο και η γιορτή τελειώνει με χορούς και τραγούδια.

Στην **Ηλεία**, οι Αγραπιδοχωρήτες που εγκαταστάθηκαν εκεί έφτιαχναν αλμυροκούλουρα. Οι κοπέλες τα έτρωγαν την Καθαρά Δευτέρα χωρίς να πίνουν νερό για να τους δώσει νερό στο όνειρό τους ο άντρας που θα γινόταν σύζυγός τους. Στο **Γαλαξίδι** συναντάμε μέχρι σήμερα τη σάτιρα και την αθυροστομία. Στο γλέντι κυριαρχούν τα αλευρομουντζουρώματα αλλά και μουντζουρώματα με μπογιές. Ο «**Αγάς**», είναι ένα από τα ομορφότερα και παλαιότερα έθιμα της **Χίου** και αναβιώνει στα **Μεστά** και στους **Ολύμπους** την ημέρα της Καθαράς Δευτέρας. Πρόκειται για ένα ιδιότυπο δικαστήριο, από το οποίο δεν γλιτώνει κανείς χωρίς να καταβάλει κάποιο πρόστιμο! Το έθιμο του Αγά έχει τις ρίζες του στην Τουρκοκρατία και ανάγεται γύρω στο 1830-1840. Ύστερα από την πανηγυρική είσοδο στο χωριό του «Αγά» και της «Χανούμας», ο «Αγάς» κάθεται στην θέση του και ξεκινούν οι δίκες. Γιατί ο «Αγάς» είναι ένας αυστηρός δικαστής, που δικάζει Ρωμιούς και Τούρκους. Κύριο χαρακτηριστικό της δίκης είναι το χιούμορ και τα πειράγματα, από τα οποία βέβαια κανείς δεν παρεξηγείται. Στη **διονυσιακή λατρεία** και τελετουργία ανάγονται τα έθιμα που αναβιώνουν το μεσημέρι της Καθαράς Δευτέρας στην **Παναγιά της Θάσου**. Οι μεταμφιεσμένοι περιδιαβαίνουν τους δρόμους και τις πλατείες σχολιάζοντας αθυρόστομα την επικαιρότητα και προκαλούν ευθυμία και κέφι.

Η **Νάξος** θεωρείται η γενέτειρα του θεού Διονύσου. Από το πρώτο κιόλας Σάββατο της Αποκριάς ξεκινά ο εορτασμός, με το σφάξιμο των χοίρων και άλλες εκδηλώσεις. Το μεσημέρι της τελευταίας Κυριακής στην Απείρανθο εμφανίζονται οι «Κουδουνάτοι». Αυτοί φορούν κάπα και κουκούλα, γυρνούν το χωριό κάνοντας θόρυβο και προκαλούν με άσεμνες εκφράσεις. Οι ίδιοι κρατούν «σόμπα», δηλαδή ένα ξύλο που παραλληλίζεται με τον διονυσιακό φαλλό. Μαζί τους μπλέκονται ο «Γέρος», η «Γριά» και η «Αρκούδα». Στις αποκριάτικες εκδηλώσεις των «Κουδουνάτων» μπορεί κανείς να δει το «γάμο της νύφης», το «θάνατο», την «ανάσταση του νεκρού» και το «όργωμα». Την Καθαρά Δευτέρα στις κοινότητες Ποταμιά, Καλόξειδο, Λειβάδια κ.α. οι κάτοικοι ντύνονται «Κορδελάτοι» ή «Λεβέντες», γιατί στο φέσι και στους ώμους έχουν κορδέλες. Οι Κορδελάτοι είναι φουστανελοφόροι

και η δεύτερη ονομασία τους, «Λεβέντες», αποδίδεται στους πειρατές. Από κοντά τους ακολουθούν και οι ληστές, οι «Σπαραρατόροι», που αρπάζουν τις κοπέλες για να τις βάλουν με το ζόρι στο χορό και το γλέντι, που κρατά ως το πρωί.

Ένα από τα έθιμα που έκαναν τον **Τύρναβο** ξακουστό είναι το «μπουρανί» την ημέρα της Καθαράς Δευτέρας. Το μπουρανί είναι στην κυριολεξία ένα λαϊκό πανηγύρι και συμβολίζει την αναπαραγωγή και την ευτεκνία. Οι κάτοικοι της πόλης πηγαίνουν στο ξωκλήσι του Προφήτη Ηλία, στα βόρεια της πόλης, σ' έναν ελεύθερο ευρύ χώρο (ένα αλώνι). Εκεί κάθε ομάδα απλώνει στο έδαφος διάφορα φαγητά και κρασί. Παράλληλα ανάβουν φωτιά πάνω στην οποία παρασκευάζεται το μπουρανί, μια χορτόσουπα από σπανάκι και ξίδι για να νοστιμίζει. Όταν μαγειρευτεί το μπουρανί, σεβίρεται στους «μουυμένους» με σκοπό τη μέθεξη –ψυχική συμμετοχή στα δρώμενα– και έπειτα αρχίζει ο χορός και τα τραγούδια, οι αστείσμοι και τα πειράγματα με άσεμνες κυρίως εκφράσεις. Στο έθιμο αυτό συμμετέχουν αυστηρά μόνο άντρες, ενώ οι γυναίκες απέχουν, ίσως για λόγους σεμνοτυφίας. Γυναικόπαιδα όμως παρακολουθούν τα δρώμενα, καθώς επίσης και πλήθη επισκεπτών από διάφορα μέρη της Ελλάδας.

Διαδικτυακό υλικό:

www.malapanis.gr/ethima.php (Καθαρά Δευτέρα στη Μεσσηνία)

www.simerini.com.cy/nqcontent.cfm?a_id=130494 (Καθαρά Δευτέρα στη Λεμεσό της Κύπρου)

www.asxetos.gr/libView.aspx?s=156&sc=130&o=-1&ofs=3 (Καθαρά Δευτέρα σε πολλές περιοχές της Ελλάδας)

«Της μάνας μου», Άγγελος Σικελιανός

- **Αναζητήστε σε ζωγραφικούς πίνακες εικαστικές αποδόσεις της μητρικής μορφής. Δοκιμάστε και οι ίδιοι να αποδώσετε εικαστικά τη μητέρα σας ή γενικά τη μητρότητα ως έννοια.**

Κυριότερες εικαστικές αποδόσεις της μητρικής μορφής είναι οι αγιογραφίες της Παναγίας, οι Μαντόνες του Τζιόττο (1266-1337) και του Ραφαέλο (1483-1520) και πολλοί άλλοι ζωγραφικοί πίνακες όπως: «Μάνα και παιδί με το κεφάλι του στην αγκαλιά της» του Πέτερ ντε Χόοχ (1629-1684), «Λεπτομέρεια μάνας και παιδιού» του Νικολά Πουσέν (1594-1665), «Μητέρα Μαρία και Βρέφος» της Μαρί Κασσάτ (1844-1926), « Η αφοσίωση της μητέρας» του Γ. Μ. φον Μπρέμεν (1813-1886), «Εσωτερικό με μητέρα και παιδί» του Αλμπέρ Άνκερ (1831-1910), «Μητρική στοργή» του Γιώργου Ιακωβίδη (1853-1932), «Γυναίκα και παιδί στην παραλία» του Πάμπλο Πικάσο (1881-1973) κ.ά.

Διαδικτυακό υλικό:

www.abcgallery.com

www.artchive.com

«Η εορτή του πατρός μου», Εμμανουήλ Ροΐδης

- Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μία να γράψει μια φανταστική ιστορία γύρω από μια οικογενειακή γιορτή η οποία κατέληξε σε κωμική φάρσα, και να τη διαβάσει στην τάξη με θεατρικό τρόπο. Η άλλη ομάδα να παρουσιάσει με τη γλώσσα του σώματος (παντομίμα, μιμήσεις, χειρονομίες) την ίδια ιστορία, προσπαθώντας με κατάλληλες γκριμάτσες ή κινήσεις να κάνει κατανοητή την υπόθεση.

Τα μέλη της πρώτης ομάδας πρέπει να επινοήσουν μια αληθοφανή ιστορία και να συνεργαστούν για να την εμπλουτίσουν με κωμικά στοιχεία. Το πιο σημαντικό που πρέπει να προσέξουν είναι η κατάληξή της σε κωμική φάρσα, όπως κατέληξε και η γιορτή του πατέρα στο διήγημα. Οι υπερβολές στην προετοιμασία, η έντονη προσπάθεια για εντυπωσιασμό, η επιμονή στους τύπους και η διαφορά στις στάσεις και τις αντιλήψεις αυτών που συμμετέχουν σε μια τέτοια γιορτή (π.χ. νέοι-ηλικιωμένοι) μπορούν να προετοιμάσουν το έδαφος για την ανατροπή και τη φάρσα του τέλους.

«Το στερνό παραμύθι», Λάμπρος Πορφύρας

- Αφού αναζητήσετε σε λεξικά και εγκυκλοπαίδειες την ετυμολογία της λέξης «παραμύθι», που υπάρχει στον τίτλο του ποιήματος του Πορφύρα, βρείτε αν το περιεχόμενο του ποιήματος ανταποκρίνεται σε αυτές τις σημασίες.

Το παραμύθι, σύμφωνα με το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη, είναι «λαϊκή (ή και έντεχνη) διήγηση υπερφυσικών πράξεων, θαυμαστών ιστοριών, που δεν προβάλλονται ως αληθινές και που αποσκοπούν στην τέρψη των ακροατών». Για την ετυμολογία της λέξης υπάρχουν δύο απόψεις: η πρώτη υποστηρίζει ότι η καταγωγή της είναι μεσαιωνική (παρά + μύθος) και αναφέρεται σε φανταστικές, λαϊκές ιστορίες, που μεταδίδονταν προφορικά από γενιά σε γενιά και στις οποίες κυρίαρχο ρόλο είχαν οι πράξεις των θεών και των ηρώων. Οι ερευνητές που υποστηρίζουν την άποψη αυτή δεν βρίσκουν καμία συγγένεια με τις αρχαίες λέξεις «παραμύθιον» και «παραμυθία» (=παρηγοριά, ανακούφιση, παραινέση), τις οποίες, αντίθετα, αναγνωρίζει ως ρίζες της λέξης «παραμύθι» η δεύτερη άποψη.

Το στερνό παραμύθι ανταποκρίνεται σημασιολογικά στη δεύτερη άποψη. Είναι ένα παραμύθι που έχει βασικό του στόχο να παρηγορήσει για το θάνατο της γιαγιάς. Ωστόσο υπάρχουν και καθαρά στοιχεία παραμυθιού που μας παραπέμπουν στις γνωστές μας φανταστικές και μαγικές ιστορίες.

(Βλέπε, επίσης, στη σελίδα 12 πληροφορίες για το παραμύθι [Λαϊκό παραμύθι: «Το πιο γλυκό φωμί»].)

«Νινέτ», Ζωρζ Σαρή

- **Αναζητήστε πληροφορίες για τα ευρωπαϊκά κολέγια, στα οποία φοιτούσαν εσώκλειστα αγόρια και κορίτσια στις αρχές του 20ού αιώνα. Μπορείτε να δείτε και ταινίες με αυτό το θέμα.**

Στις αρχές του 20ού αιώνα λειτουργούσαν σε ευρωπαϊκές χώρες κολέγια για αγόρια ή για κορίτσια όπου οι μαθητές ήταν εσώκλειστοι, δηλαδή εκτός από τη διδασκαλία τους παρέχόταν διαμονή και διατροφή. Τα πιο φημισμένα κολέγια ήταν στην Αγγλία (Κέιμπριτζ, Οξφόρδη, Τρίνιτι κ.ά.), στη Γαλλία και στην Ελβετία. Τα δίδακτρα στα κολέγια αυτά ήταν πολύ ακριβά, γι' αυτό μόνο εύπορες οικογένειες μπορούσαν να προσφέρουν τέτοιου είδους μόρφωση στα παιδιά τους.

«Τα πράγματα στρώνουν περισσότερο», Τούλα Τίγκα

- **Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μία να διαβάσει ολόκληρο το μυθιστόρημα *Η εποχή των υακίνθων* της Τούλας Τίγκα, και η άλλη το γνωστό βιβλίο *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*. Παρουσιάστε στην τάξη τα δύο βιβλία, που είναι γραμμένα στο είδος του ημερολογίου, και συζητήστε γι' αυτά.**

Η εποχή των υακίνθων. Η Ελένη, η νεαρή αφηγήτρια του μυθιστορήματος, κρατά, όπως λέει, ημερολόγιο από τα έντεκα χρόνια της, από την εποχή δηλαδή που χώρισαν οι γονείς της. Όπως εξηγεί στην αφήγησή της, έχει διαιρέσει το ημερολόγιό της σε κεφάλαια, καθένα από τα οποία αντιπροσωπεύει μια εποχή. Η «εποχή των υακίνθων» είναι η πιο πρόσφατη περίοδος που καταγράφεται στο ημερολόγιό της και περιλαμβάνει τις εμπειρίες της από το δεύτερο γάμο της μητέρας της. Με επίκεντρο την περίοδο αυτή η αφηγήτρια κάνει αναδρομές σε προηγούμενες εποχές χωρίς χρονολογική σειρά, σαν να διαβάζει σκόρπιες σελίδες από το ημερολόγιό της που της θυμίζουν διάφορα γεγονότα και καταστάσεις και τα μεταφέρει στον αναγνώστη μαζί με κάποια σχόλια και σκέψεις. Η αφήγηση της Ελένης αναφέρεται κυρίως στις δυσκολίες που αντιμετώπισε εξαιτίας του διαζυγίου των γονιών της, στις σχέσεις με τη μητέρα και με τον πατέρα της, στο δύστροπο χαρακτήρα που απέκτησε από την εγωιστική προσήλωση στο πρόβλημά της, στη σταδιακή αλλαγή, τέλος, που έφερε στη ζωή της η συμβίωση με την Αγγελική.

Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ. Το βιβλίο αυτό αποτελεί την πραγματική μαρτυρία μιας δεκατριάχρονης εβραίας, που μέσα από τις σελίδες του ημερολογίου της καταγράφει την καθημερινότητά της στο κρησφύγετο όπου έζησε για δύο χρόνια με τους δικούς της και με μια άλλη οικογένεια, στην προσπάθειά τους να γλιτώσουν από τους ναζί. Μέσα σε συνθήκες θανάσιμου κινδύνου, με δυσκολίες στην εξασφάλιση τροφίμων και μόνιμη αγωνία μήπως αποκαλυφθούν, η μικρή Άννα βρίσκει στο ημερολόγιό της στήριγμα και παρηγοριά στις ατέλειωτες ώρες

του εγκλεισμού της. Απευθύνεται μέσω αυτού σε μια φανταστική φίλη, την Κίτυ, στην οποία εμπιστεύεται όλα τα προβλήματά της. Μέσα από τα περιστατικά που καταγράφει, τις φοβερές εμπειρίες και τους φόβους της, δίνει μια ρεαλιστική εικόνα της αγριότητας και της φρίκης του ναζισμού. Πέρα από αυτές τις σκοτεινές εικόνες, όμως, η Άννα γράφει και για τα όνειρα και τις ελπίδες της, μιλά για τις σχέσεις με την οικογένειά της, περιγράφει τις εφηβικές της ανησυχίες. Τελικά η Άννα δεν έζησε για να δει τη δημοσίευση του ημερολογίου της, γιατί τη συνέλαβαν οι Γερμανοί και πέθανε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης.

Τα δύο βιβλία παρουσιάζουν διαφορές ως προς το είδος, γιατί το πρώτο είναι μυθιστόρημα, στο οποίο η αφηγήτρια, πρόσωπο φανταστικό, υποτίθεται ότι παραθέτει στοιχεία τα οποία αντλεί από κάποιο ημερολόγιο, ενώ το δεύτερο ανήκει καθαρά στο είδος του ημερολογίου και αποτελεί πραγματικό ντοκουμέντο γραμμένο από ένα πρόσωπο υπαρκτό.

Το κοινό σημείο είναι ότι και οι δύο αφηγήτριες είναι νεαρά κορίτσια, που εκφράζουν μέσα από τις σελίδες του βιβλίου τα όνειρα, τις ανησυχίες και τα προβλήματα της ηλικίας τους και δείχνουν ότι παρά τις διαφορετικές συνθήκες και καταστάσεις που βιώνει η καθεμιά, έχουν ομοιότητες στις σκέψεις, τα συναισθήματα, τα όνειρα που κάνουν για τη ζωή και που είναι χαρακτηριστικά της εφηβικής συμπεριφοράς και ψυχολογίας.

«Στην Παναγία τη Σαλονικιά», Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

- 1. Συγκεντρώστε στοιχεία σχετικά με την αγιογράφιση των εκκλησιών. Μπορείτε να στηριχτείτε στις γνώσεις σας από το μάθημα των Θρησκευτικών ή να παρατηρήσετε την εκκλησία της ενορίας σας ή, ακόμα, να ζητήσετε βοήθεια από ανθρώπους της εκκλησίας (π.χ. ιερείς).**

Η αγιογραφία, όπως και οι άλλες εκκλησιαστικές τέχνες, δε στοχεύει μόνο να δημιουργήσει μια ωραία ατμόσφαιρα στην εκκλησία ή απλώς να ιστορήσει σκηνές από τη ζωή των ιερών προσώπων, αλλά κυρίως να οδηγήσει τους ανθρώπους στο δρόμο της πίστης. Η αγιογράφιση των ναών γίνεται με φορητές εικόνες, τοιχογραφίες και ψηφιδωτά.

Η αγιογραφία της ορθοδοξίας είναι τέχνη αυστηρή και λιτή. Στις φορητές εικόνες και στις τοιχογραφίες δεν υπάρχει απεικόνιση της φύσης. Το βάθος τους είναι μονόχρωμο. Τα σχήματα, τα χρώματα, ο φωτισμός και οι φωτοσκιάσεις είναι όλα τυποποιημένα. Η στάση των προσώπων είναι μετωπική, η έκφρασή τους βλοσυρή. Παρά την τυποποίησή της όμως, η ορθόδοξη αγιογραφία, που διαμορφώθηκε οριστικά τον 3ο αιώνα, κατέχει όλα τα μυστικά και τους κανόνες της ζωγραφικής τέχνης, κληρονομημένα από την ελληνιστική εποχή.

Φορητές εικόνες. Η κατασκευή τους προϋποθέτει ταλέντο, υπομονή και τήρηση των παραδοσιακών κανόνων. Στην αρχή ο αγιογράφος ετοιμάζει την επιφάνεια του

ξύλου, στην οποία τυλίγει βαμβακερό ύφασμα, και την επεξεργάζεται ώστε να γίνει λεία. Κατόπιν σχεδιάζει επάνω τις μορφές και χρωματίζει το φόντο μπλε ή στο χρώμα της ώχρας. Σε περίπτωση που θέλει να επιχρυσώσει το φόντο, λειάνει καλά την επιφάνεια και μετά κολλάει με ειδική κόλλα τα φύλλα χρυσού. Η ζωγραφική των μορφών γίνεται με χρώματα γήινα, που έχουν διαλυθεί με κρόκο αυγού, νερό και ξίδι. Αυτά τα χρώματα είναι πολύ ανθεκτικά στο χρόνο, ενώ τα ακρυλικά ξεθωριάζουν. Τα πρόσωπα και η ενδυμασία τους ζωγραφίζονται με πολλά στρώματα χρωμάτων, το ένα επάνω στο άλλο. Στη βάση τοποθετούνται σκούρα χρώματα και μετά τα περνούν με ανοιχτότερη επίστρωση. Το περίγραμμα των χαρακτηριστικών του προσώπου ζωγραφίζεται με σκούρο χρώμα. Τα μάτια γίνονται πιο μεγάλα από το φυσιολογικό, για να τονιστεί η έκφρασή τους. Έπειτα ο αγιογράφος περνά στα πρόσωπα ανοιχτότερους τόνους χρωμάτων. Μετά μπαίνουν τα φωτίσματα, δηλαδή τόνοι στο χρώμα της σάρκας και τέλος οι ψιμμυθιές, δηλαδή λεπτές πινελιές λευκού χρώματος, που διαμορφώνουν την έκφραση του προσώπου. Με ανάλογες επιστρώσεις χρωμάτων ζωγραφίζεται και η ενδυμασία. Όταν τελειώσει η ζωγραφική, η εικόνα περνιέται με βερνίκι για να σταθεροποιηθούν τα χρώματα.

Τοιχογραφίες. Η εκκλησιαστική τοιχογραφία γίνεται με διάφορες τεχνικές αλλά η πιο διαδομένη είναι η νωπογραφία, η ζωγραφική δηλαδή πάνω στη νωπή επιφάνεια του τοίχου. Έτσι το χρώμα απορροφάται και στεγνώνει μαζί με το σοβά. Άλλη τεχνική είναι και η ξηρογραφία, η ζωγραφική δηλαδή σε στεγνό τοίχο, ο οποίος προηγουμένως έχει λειανθεί και περαστεί με ένα στρώμα κόλλας. Υπάρχει τέλος και η ζωγραφική σε καμβά, ο οποίος έπειτα επικολλάται στον τοίχο του ναού και στη συνέχεια ο αγιογράφος τελειοποιεί τις λεπτομέρειες των φωτοσκιάσεων, των γραμμάτων κ.ά.

Ψηφιδωτά. Αγιογράφηση των ναών γίνεται και με ψηφιδωτά, μια τεχνική που αναπτύχθηκε πολύ τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες και ιδιαίτερα τον 5ο και 6ο αι.

Ο τρόπος αγιογράφησης. Η αγιογράφηση των ορθόδοξων ναών γίνεται με ιεράρχηση καθορισμένη από την Εκκλησία, η οποία καθιερώθηκε από τα βυζαντινά χρόνια. Ο τρούλος αναπαριστά το σύμπαν και δίνει την προοπτική του ουράνιου βασιλείου του Θεού, που αποκαλύφθηκε με τη λυτρωτική για τον άνθρωπο ενσάρκωση του Χριστού. Έτσι στον τρούλο εικονογραφείται ο Χριστός ως Παντοκράτορας, ενώ στο τύμπανο του τρούλου οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης. Στα τρίγωνα που συνδέουν τον τρούλο με τις τέσσερις κεντρικές κολόνες ζωγραφίζονται οι τέσσερις Ευαγγελιστές. Στην κόγχη του Ιερού Βήματος εικονογραφείται η Θεοτόκος, ενώ στην είσοδο του ναού απεικονίζεται ο Χριστός ως διδάσκαλος ή πάνω σε θρόνο. Στην κόγχη, σε ζώνες χαμηλότερες από τη Θεοτόκο τοποθετούνται οι Άγιοι Απόστολοι, άγγελοι και ιεράρχες. Στην καμάρα πάνω από την αψίδα του Ιερού Βήματος εικονίζεται η Ετοιμασία του Θρόνου ή η Ανάληψη του Χριστού. Στις τέσσερις καμάρες του ναού παρουσιάζονται σκηνές από τη ζωή και τα πάθη του Χριστού, ενώ στους πλάγιους τοίχους αποτυπώνονται μορφές ιεραρχών και μαρτύρων. Στο δυτικό τοίχο απεικονίζεται η σκηνή της Δευτέρας Παρουσίας. Η ιεράρχηση

αυτή των αγιογραφιών έχει σκοπό να υπενθυμίζει στους πιστούς το έργο του Χριστού για τη σωτηρία του ανθρώπου.

Διαδικτυακό υλικό:

www.byzarticon.gr/gr/vizant.htm

www.byzarticon.gr/gr/tehnikiik.htm

www.byzarticon.gr/gr/toihografiagr.htm

2. Σύμφωνα με τα στοιχεία που υπάρχουν στο ποίημα, προσπαθήστε να φανταστείτε και να ζωγραφίσετε από την εκκλησία της Παναγίας της Σαλονικιάς είτε την εξωτερική όψη είτε ένα τμήμα από την εσωτερική της διακόσμηση που σας έκανε εντύπωση.

Αν επιλέξετε την εξωτερική όψη της εκκλησίας είναι καλό να την παρουσιάσετε σε ένα ψηλό σημείο («στο κέντρον της επάνω πόλεως»), ώστε να δεσπόζει με το καμπαναριό της πάνω από το λιμάνι («στολίδι του λιμένος και της προσόψεως»). Αν προτιμήσετε την παρουσίαση ενός τμήματος από την εσωτερική διακόσμηση, μπορείτε, για παράδειγμα, να αποδώσετε το στολισμένο με χρυσοκέντητες ποδιές τέμπλο και στα αριστερά του την ασημένια εικόνα της Παναγίας με τα αφιερώματα που κρέμονται επάνω της και τα ασημένια καντήλια που τη φωτίζουν.

«Δένησις», Κ. Π. Καβάφης

1. Στο ποίημα η μητέρα ανάβει στην Παναγία ένα «υψηλό» κερί, για να προστατέψει το γιο της. Από την εμπειρία σας και από αφηγήσεις γνωστών σας συγκεντρώστε στοιχεία σχετικά με τα ποικίλα τάματα, τα «αναθήματα», που οι πιστοί αφιερώνουν στις εκκλησίες και τα μοναστήρια για τη σωτηρία της ψυχής τους, για την ανάρρωση ασθενών κ.λπ.

Τα τάματα ή αναθήματα είναι μια παμπάλαιη συνήθεια που συναντιέται σε πολλούς αρχαίους λαούς και υιοθετήθηκε και από τους χριστιανούς. Έχει την έννοια της προσφοράς από τον πιστό ενός δώρου στο Θεό, την Παναγία, το Χριστό ή σε κάποιο άγιο, για να εκπληρωθεί μια επιθυμία του ή για να εκδηλώσει την ευγνωμοσύνη του επειδή εισακούστηκε κάποιο αίτημά του. Στηρίζεται στην ίδια λογική της «χάρης και αντίχαρης» των αρχαίων Ελλήνων, αποτελεί δηλαδή ένα είδος συμφωνίας ανάμεσα στον πιστό και στο ιερό πρόσωπο. Ο πιστός θεωρεί ότι αν τάξει κάτι, ο άγιος θα ικανοποιήσει πιο πρόθυμα την επιθυμία του.

Τα τάματα ή αναθήματα είναι συνήθως πράγματα αξίας, όπως κοσμήματα, χρυσές ή ασημένιες εικόνες, νομίσματα, εκκλησιαστικά σκεύη κ.ά. Προσφέρονται ακόμα και ομοιώματα μελών του σώματος, σε περίπτωση που ο πιστός παρακαλεί για τη θεραπεία κάποιας ασθένειας. Παρόμοια ομοιώματα στον ελληνικό χώρο έχουν βρεθεί και σε ιερά της προϊστορικής εποχής. Σε άλλες περιπτώσεις προσφέρονται χρήματα για την κατασκευή ή την επιδιόρθωση ναών, ακόμα και πίτες, όπως η φανουρόπιτα στον Άγιο Φανούριο. Η πιο απλή μορφή τάματος είναι ένα «υψη-

λό» κερδί, όπως αυτό της μάνας του ποιήματος. Εκτός από τη θεραπεία ασθενειών, τα αναθήματα προσφέρονται και για την προστασία αγαπημένων προσώπων, την ευόδωση ενός έργου ή και για τη σωτηρία της ψυχής.

Τα τάματα όμως δεν αντιπροσωπεύουν μόνο υλικές προσφορές. Μπορεί κάποιος, για παράδειγμα, να τάξει ότι σε περίπτωση ικανοποίησης του αιτήματός του θα αφιερωθεί στο Θεό, θα κλειστεί σε μοναστήρι, θα ευεργετεί τους φτωχούς, θα ντύσει το παιδί του για ένα χρονικό διάστημα με ράσο κ.ά.

2. Στο ποίημα περιγράφεται μια σκηνή τραγικής ειρωνείας, εφόσον το ένα πρόσωπο γνωρίζει την πραγματικότητα και το άλλο όχι. Εντοπίστε πώς εκδηλώνεται στο συγκεκριμένο ποίημα η τραγική ειρωνεία. Προσπαθήστε, με τη βοήθεια του καθηγητή σας, να αναζητήσετε την καταγωγή του όρου και να βρείτε παραδείγματα τραγικής ειρωνείας από την αρχαία ελληνική λογοτεχνία.

Η τραγική ειρωνεία είναι όρος που κατάγεται από την αρχαία τραγωδία και δηλώνει μια αντίθεση ανάμεσα στο πραγματικό και το φαινομενικό, ανάμεσα στη γνώση της αλήθειας και στην άγνοια, η οποία εκδηλώνεται μέσα από τα λόγια των ηρώων ή προκύπτει από την πλοκή του έργου. Στην πρώτη περίπτωση τα λόγια που χρησιμοποιεί ένας ήρωας του δράματος έχουν διαφορετικό νόημα για τον ίδιο και διαφορετικό για τα άλλα πρόσωπα του έργου ή τους θεατές (διφορούμενη έννοια). Στη δεύτερη περίπτωση, η εξέλιξη της υπόθεσης οδηγεί σε τέτοιες καταστάσεις ώστε οι θεατές να γνωρίζουν περισσότερα από τον ήρωα του έργου. Με παρόμοιο τρόπο λειτουργεί και η επική ειρωνεία που συναντάμε στα ομηρικά έπη. Παραδείγματα τραγικής ειρωνείας υπάρχουν σε όλες τις αρχαίες τραγωδίες.

Η τραγική ειρωνεία επηρεάζει την εξέλιξη του δράματος και την τύχη του ήρωα, γιατί ο ίδιος δεν γνωρίζει τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκεται, γι' αυτό και κάνει ενέργειες αντίθετες προς εκείνο που τον ωφελεί και συχνά οδηγείται στην καταστροφή. Έτσι, για παράδειγμα, ο Οιδίποδας στην τραγωδία *Οιδίπους τύραννος* του Σοφοκλή επιμένει να ανακαλύψει και να τιμωρήσει αυτόν που σκότωσε το βασιλιά της Θήβας Λάιο και έγινε αίτιος συμφορών για την πόλη, αγνοώντας ότι είναι αυτός ο φονιάς του πατέρα του και ο υπαίτιος όλων των κακών. Άλλο παράδειγμα τραγικής ειρωνείας βρίσκουμε στην *Ελένη* του Ευριπίδη, καθώς οι Έλληνες και ο Μενέλαος αγνοούσαν ότι πολέμησαν στην Τροία όχι για την πραγματική Ελένη αλλά για το είδωλό της που έστειλε εκεί η Ήρα παραπλανώντας τους, ενώ η πραγματική Ελένη βρισκόταν στην Αίγυπτο.

Τραγική ειρωνεία στο συγκεκριμένο ποίημα δημιουργείται από την άγνοια της μάνας, που παρακαλεί την Παναγία να προστατεύει το παιδί της, ενώ η εικόνα και ο αναγνώστης γνωρίζουν το θάνατό του.

«Η λιτανεία», Στράτης Μυριβήλης

1. Με τις γνώσεις που έχετε αποκομίσει από τα μαθήματα της Ιστορίας και των Θρησκευτικών, συγκεντρώστε στοιχεία για παγανιστικά έθιμα που επιβίωσαν στη χριστιανική λατρεία.

Η λέξη «παγανισμός» ετυμολογικά προέρχεται από τη λατινική λέξη «paganus» που σημαίνει «άνθρωπος της υπαίθρου» («pagus» είναι η υπαίθρος). Έτσι ονόμαζαν στην αρχαία Ρώμη όσους κατοικούσαν στην υπαίθρο δηλαδή τους χωρικούς. Οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονταν μακριά από τις εξελίξεις, στην πλειοψηφία τους ήταν αγράμματοι και δύσκολα εκχριστιανίζονταν. Γι' αυτό και η λέξη «παγανισμός» σταδιακά ταυτίστηκε με την ειδωλολατρία. Μετά την εξάπλωση του χριστιανισμού, παγανιστές λέγονταν όσοι εξακολουθούσαν να πιστεύουν στους αρχαίους θεούς.

Όταν οι άνθρωποι, κυρίως οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών, αποποινήθηκαν τις προχριστιανικές θρησκείες τους και άρχισαν να πιστεύουν στο χριστιανισμό, δεν ήταν δυνατόν να απαλλαγούν εντελώς από τελετουργικές συνήθειες ή άλλα θρησκευτικά χαρακτηριστικά της προηγούμενης πίστης τους που είχε πανάρχαιες ρίζες. Έτσι επιβίωσαν αρκετά προχριστιανικά θρησκευτικά στοιχεία, που σιγά σιγά ενσωματώθηκαν και αφομοιώθηκαν στη νέα λατρεία αποτελώντας ενιαίο και αναπόσπαστο σύνολο.

Τέτοια παγανιστικά έθιμα είναι τα τάματα (αναθήματα), η νηστεία, το μάτιασμα (βασκανία), τα φυλακτά, ο εξορκισμός, το καντήλι με το λάδι, τα κεριά, το λιβάνι, ο αγιασμός των χωραφιών, τα κάλαντα, τα έθιμα του γάμου κ.ά.

2. Ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή των Θρησκευτικών ή απευθυνθείτε στον ιερέα της ενορίας σας για να βρείτε και να παρουσιάσετε στην τάξη την προσευχή που, σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας, διαβάζεται όταν γίνεται λιτανεία για τη λειψυδρία.

Οι ευχές που διαβάζονται από τον ιερέα όταν γίνεται λιτανεία για τη λειψυδρία είναι εννέα. Μία είναι η παρακάτω:

Δέσποτα Κύριε, ο Θεός ημών, ο διά τον προς σε ζήλον επακούσας Ηλιού του Θεσβίτου και τον κατά καιρόν τη γη πεμπόμενον υετόν επισχεθήναι κελεύσας· είτα πάλιν, διά της αυτού ικεσίας, όμβρον καρποφόρον αυτή χαρισάμενος· αυτός, Δέσποτα των απάντων, υπό της ιδίας σου ευσπλαγχνίας δυσωπούμενος, βροχήν εκούσιον κατάπεμψον τη κληρονομία σου· και τα πεπλημμελημένα υμίν παριδών, τους υετούς σου κατάπεμψον επί τους χρήζοντας και δεομένους τόπους. Εύφρανον το πρόσωπον της γης, διά τους πτωχούς του λαού σου, και τα νήπια και τα κτήνη και τα άλλα πάντα, ότι προς σε προσδοκώσι δούναι την τροφήν αυτών εις εύκαιρον. Συ γαρ ει ο Θεός ημών, Θεός του ελεείν και σώζειν· και σοι την δόξαν αναπέμπομεν τω Πατρί και τω Υιώ και τω Αγίω Πνεύματι, νυν και αεί και εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν (Βλ. Ευχολόγιον Μέγα, «Ευχαί επί ανομβρίας – Ευχή Α΄», ποίημα Καλλίστου, Πατριάρχου Κων/πόλεως).

(**Σε ελεύθερη μετάφραση:** Κύριε και Θεέ μας, που εισακούς την επιθυμία του Ηλία από τη Θίβη και στέλνεις χιόνι, χαλάζι ή βροχή στη γη όταν το χρειάζεται, τώρα πάλι, ύστερα από παράκληση του προφήτη, χάρισε στη γη γόνιμη βροχή. Δέσποτα των πάντων, με την απέραντη ευσπλαχνία σου, στείλε βροχή στους τόπους που την έχουν ανάγκη και σε παρακαλούν, παραβλέποντας τις αμαρτίες μας. Δρόσισε τη γη, τα μωρά, τα ζώα, τα πάντα που περιμένουν από Εσένα να τραφούν. Γιατί Εσύ είσαι ο Θεός που μας σώζεις και μας ελεείς κι Εσένα δοξάζουμε τώρα και για πάντα.)

Για την πρόκληση βροχής σε περιόδους ανομβρίας γίνεται και στους Πομάκους δέηση αλλά και «κουρμπάνι» (θυσία ζώου) σε μερικές περιπτώσεις. Για παράδειγμα, κατά την περίοδο ξηρασίας του 1987 έγινε δέηση στον Εχίνο (κεφαλοχώρι στο δήμο Μύκης του νομού Ξάνθης) και λιτανεία, κατά την οποία περιφερόταν στους δρόμους του χωριού στολισμένος ταύρος. Κατόπιν ο ταύρος σφάχτηκε δίπλα στο Εχινιώτικο ρέμα. Η τελετουργία για την πρόκληση βροχής ενσωματώνεται και στην προφορική παράδοση των Πομάκων. Σημειώνεται πως και στη βουλγαρική Ροδόπη συναντάμε παραδόσεις και τραγούδια για επίκληση της βροχής. Επίσης στη λαϊκή λατρεία της Θράκης συμπεριλαμβάνεται και η μίμηση της βροχής κατά την τέλεση της «Περπερούνας», έθιμο κατά το οποίο γίνεται πομπή όπου προπορεύεται ένα φτωχό κι ορφανό κορίτσι ντυμένο με κλαριά βελανιδιάς και ραντισμένο με νερό, ενώ ακολουθούν κι άλλα κορίτσια, που βρέχουν με ένα μπακίρι τους διαβάτες. Η πομπή τραγουδά ένα τραγούδι που το συναντάμε σε διάφορες παραλλαγές:

*Περπερούνα περπατεί,
για βροχή παρακαλεί:
Κύριε, βρέξε μια βροχή,
μια βροχή ψιχαλωτή...*

Στους χριστιανικούς πληθυσμούς η Περπερούνα συνδέεται με την παράκληση προς τον Προφήτη Ηλία, που θεωρείται και ο έφορος της βροχής, των βροντών και των κεραυνών – όπως είδαμε και στην πρώτη εκκλησιαστική ευχή. Όμως η θυσία στον άγιο δε γινόταν την ημέρα της γιορτής του, γιατί τότε δεν ήταν απαραίτητη η βροχή, αλλά ανάμεσα στις γιορτές του Αϊ-Γιώργη και του Αϊ-Θανάση (Γ. Μέγας 2001).

«Παραμονή Χριστουγέννων», Κάρολος Ντίκενς

- Ζητήστε από τον καθηγητή των Θρησκευτικών να σας μιλήσει για τις απόψεις των Πατέρων της Εκκλησίας σχετικά με το μήνυμα της Γέννησης και το νόημα του εορτασμού των Χριστουγέννων· συγκρίνετέ τις με τις απόψεις του Σκρουτζ.
Ο εορτασμός των Χριστουγέννων καθιερώθηκε στην Εκκλησία, Ανατολική και

Δυτική, από τον 4ο αιώνα. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος χαρακτηρίζει τα Χριστούγεννα «μητρόπολιν πασών των εορτών». Κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας η Γέννηση αποτελεί Ιερό Μυστήριο. Δίνει στον άνθρωπο μήνυμα αγάπης και ελπίδας. Το βαθύτερο νόημά της είναι ότι η ενανθρώπιση του Χριστού άνοιξε το δρόμο για τη σωτηρία του ανθρώπου από τις αμαρτίες και του χάρισε την ελπίδα της λύτρωσης. Τη μέρα αυτή οι άνθρωποι νιώθουν ιδιαίτερα την ανάγκη να είναι πιο φιλικοί και μεγαλόψυχοι απέναντι στους συνανθρώπους τους.

Το μήνυμα όμως της Γέννησης δεν αγγίζει την καρδιά του Σκρουτζ, όπως και όλων των σκληρόκαρδων ανθρώπων. Ο Χριστός κήρυξε την αγάπη, τη συμπόνια και την αυτοθυσία, δίδαξε περιφρόνηση στα υλικά αγαθά και φροντίδα για τη σωτηρία της ψυχής. Για τον Σκρουτζ το χρήμα είναι η ανώτερη αξία της ζωής και τα Χριστούγεννα μια μέρα μισητή, γιατί περιορίζει τα κέρδη του και δίνει λίγη ανάσα στους φτωχούς υπαλλήλους που εκμεταλλεύεται άγρια. Οι έννοιες της συμπάθειας, της αλληλεγγύης, της αγάπης για το συνάνθρωπο είναι σε αυτόν άγνωστες, γιατί στην ψυχή του κυριαρχεί η αρρωστημένη φιλαργυρία, που τον κάνει απάνθρωπο.

«Πασχαλινή ιστορία», Παντελής Καλιότσος

1. Με τη βοήθεια του καθηγητή των Θρησκευτικών, αναζητήστε πληροφορίες για το έθιμο της σφαγής του αρνιού το Πάσχα. Πότε και από ποιους έγινε για πρώτη φορά και πώς εξελίχθηκε στη συνέχεια;

Το χαρακτηριστικότερο έθιμο του Πάσχα είναι η σφαγή του αρνιού. Το έθιμο καθιερώθηκε για τον εορτασμό του Πάσχα από τους Εβραίους. Το Πάσχα (μάλλον από το εβραϊκό «pasah», που σημαίνει μεταφορικά το πέρασμα) είναι η σπουδαιότερη εβραϊκή γιορτή, και γίνεται ως ανάμνηση της απελευθέρωσής τους από τους Αιγύπτιους, την Έξοδό τους από την Αίγυπτο και το πέρασμα από την Ερυθρά θάλασσα. Το αρνί έχει άμεση σχέση με την Έξοδο των Εβραίων: όταν ο Μωυσής οργάνωσε μυστικά τη φυγή τους από την Αίγυπτο, τους διαβίβασε την εντολή του Θεού που διέταζε κάθε οικογένεια να σφάζει ένα αρσενικό αρνί και με το αίμα του να βάψει το πάνω μέρος της εξώπορτας του σπιτιού τους, ώστε να προστατευτούν τη νύχτα που θα εξοντώνονταν τα πρωτότοκα –ζώα και άνθρωποι– των Αιγυπτίων. Από τότε το έθιμο επαναλαμβάνονταν κάθε χρόνο, την πρώτη νύχτα της πανσελήνου της εαρινής ισημερίας, στις 14 του σεληνιακού μήνα Νισάν (μεταξύ 16 Μαρτίου και 15 Απριλίου). Ο αρχηγός κάθε οικογένειας έσφαζε ένα χρονιάριο αρσενικό αρνί ή κατσίκι ως προσφορά στο Θεό για να ευλογήσει τα κοπάδια τους. Το αρνί έπρεπε να φαγωθεί ολόκληρο και συνοδευόταν εκτός των άλλων από πικρά χόρτα και άζυμα.

Το Πάσχα για τους χριστιανούς είναι συνδεδεμένο με την Ανάσταση του Χριστού

και το πέραςμα απ' το θάνατο στη ζωή. Η σφαγή του αμνού καθιερώθηκε από τους Αποστόλους για να θυμίζει τη θυσία του Χριστού. Το έθιμο διατηρείται μέχρι σήμερα. Σε όλη την Ελλάδα το Πάσχα γιορτάζεται με ξεχωριστή λαμπρότητα και το ψήσιμο του αρνιού βρίσκεται στο επίκεντρο των εορταστικών εκδηλώσεων.

2. Ζητήστε από τους γονείς σας, τους παππούδες σας, τους γνωστούς σας να σας διηγηθούν έθιμα της ιδιαίτερης πατρίδας τους που σχετίζονται με το πασχαλινό φαγητό. Πώς μαγειρεύουν το αρνί; Ποια άλλα φαγητά ή γλυκά περιλαμβάνει το πασχαλινό τραπέζι; Πώς συμπεριφέρονται οι συνδαιτυμόνες τη μέρα της Λαμπρής; Ζητήστε τη βοήθεια της καθηγήτριας της Οικιακής Οικονομίας.

Σε όλες τις περιοχές τις Ελλάδας δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο πασχαλινό τραπέζι. Αν και την παράσταση κλέβουν το αρνί, τα βαμμένα κόκκινα αυγά και τα πλεξουδωτά τσουρέκια στολισμένα με κόκκινα αυγά, υπάρχουν πολλά ακόμη φαγητά, που οι νοικοκυρές έχουν βάλει όλη την μαγειρική τους τέχνη για να τα ετοιμάσουν. Κάθε περιοχή έχει τις δικές παραδόσεις, έτσι σε κάθε τόπο συναντάμε ιδιαίτερα τοπικά εδέσματα με ξεχωριστή νοστιμιά. Αν την ημέρα του Πάσχα μπορούσαμε να επισκεφτούμε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, θα τρώγαμε στις ηπειρωτικές περιοχές αρνί και στις νησιωτικές κατσίκι. Το αρνί στη σούβλα είναι έθιμο της Ρούμελης και της Πελοποννήσου, ενώ σε άλλες περιοχές, κυρίως στα νησιά, το ψήνουνε στο φούρνο. Σε πολλά μάλιστα νησιά, το αρνί στο φούρνο είναι γεμιστό. Στην Κέρκυρα, εκτός από το πατροπαράδοτο αρνί, το γεύμα περιλαμβάνει και κρεατόσουπα. Στη Μακεδονία θεωρούνται πολύ ωραίοι μεζές τα εντόσθια του αρνιού και στις περιοχές που κατοικούνται από Μικρασιάτες συνηθίζουν να τρώνε το περιτόναιο (μεμβράνη που περιβάλλει την κοιλιά) του αρνιού γεμιστό. Στην Ήπειρο η γέμιση γίνεται με αυγά, συκώτι, αγριόχορτα, τυρί ντόπιο και γαλέτα.

Το πασχαλινό φαγητό αρχίζει με το τσούγκρισμα των κόκκινων αυγών. Συνήθως πρώτος τσουγκρίζει το αυγό του ο γεροντότερος της οικογένειας, ο οποίος εύχεται «Χριστός Ανέστη» και όλη η οικογένεια απαντά: «Αληθώς ο Κύριος». Μετά τη νόστιμη μαγειρίτσα, το βράδυ του Μεγάλου Σαββάτου, τις πρώτες πρωινές ώρες αρχίζει το ψήσιμο του αρνιού. Όλοι συμμετέχουν στο γύρισμα της σούβλας του αρνιού και του κοκορετσιού, πίνοντας κόκκινο κρασί. Στις επαρχίες κυρίως, οι περαστικοί σταματούν στα σπίτια όπου ψήνεται το αρνί, για να πάρουν ένα μεζέ και να ευχηθούν μ' ένα ποτήρι κρασί.

Διαδικτυακό υλικό:

www.mesogios.gr/arxeio/1999/04/11/k09.htm (Βάψιμο και τσούγκρισμα των λαμπριάτικων αυγών)

www.2tee-n-smyrn.att.sch.gr/greek_edition/religioneaster.htm (Διατροφικές παραδόσεις)

www.homepages.pathfinder.gr/s_3ds_alimos/pasxa.htm?&md=1050670984 (Εθιμα απ' όλη την Ελλάδα)

www.gnto.gr/pages.php?pageID=423&langID=1 (Πασχαλινά έθιμα στα Δωδεκάνησα)

www.gourmed.gr/greek/greek-food/show.asp?gid=9&nodeid=78&arid=3851 (Ελληνικό Πάσχα)

«Ένας αϊτός περήφανος», Κλέφτικο τραγούδι

- Συγκεντρώστε στοιχεία από το εγχειρίδιο του μαθήματος της Ιστορίας, αλλά και από άλλα βιβλία (εγκυκλοπαίδειες, ιστορικές μελέτες κ.λπ.), σχετικά με τη ζωή των κλεφτών και το ρόλο που διαδραμάτισαν κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Οι κλέφτες ήταν άτακτες ομάδες υπόδουλων Ελλήνων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, που με ορμητήριο τα βουνά και τις δυσπρόσιτες περιοχές αντιστέκονταν στην οθωμανική εξουσία. Στις ομάδες αυτές εντάσσονταν κυρίως φυγάδες, οι οποίοι ήθελαν να γλιτώσουν την ταπείνωση και τη σκλαβιά ή να αποφύγουν τη σύλληψη από τις οθωμανικές αρχές, που τους καταδίωκαν για ληστείες και φόνους ισχυρών. Οι κλέφτες δημιουργούσαν μικρούς οικισμούς σε δύσβατες και άγονες περιοχές, όπου η ζωή τους ήταν πολύ δύσκολη και στερημένη. Οι κίνδυνοι και οι διώξεις τους έκαναν ανθεκτικούς, ασυμβίβαστους και ετοιμοπόλεμους. Τους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας δεν είχαν συνείδηση ότι πολεμούσαν για το σύνολο και την ελευθερία, αλλά δρούσαν για την υπεράσπιση της ομάδας τους ή για προσωπικούς στόχους. Από το 18ο αιώνα όμως, αρχίζουν να διαπνέονται από φιλελεύθερα αισθήματα και να συγκροτούν ομάδες αντίστασης κατά των Τούρκων. Η παρουσία τους ήταν πιο έντονη στις βόρειες περιοχές της Ελλάδας και σύντομα απέκτησαν δύναμη που έθετε σε κίνδυνο την οθωμανική εξουσία. Οι ξένοι περιηγητές της εποχής αναφέρονται στη δράση τους, ενώ τα κινήματα στον ελληνικό χώρο που υποστηρίχτηκαν από τους Ρώσους (Ορλωφικά, Λάμπρου Κατσώνη) βασίστηκαν σε μεγάλο βαθμό στη συμμετοχή των κλεφτών. Ήταν οργανωμένοι σε μικρές ομάδες με αρχηγό τον καπετάνιο, που αποκτούσε το αξίωμα χάρη στις ικανότητές του. Η πολεμική τακτική τους ήταν η ενέδρα, ο αιφνιδιασμός και ο κλεφτοπόλεμος, χτυπούσαν δηλαδή και αποσύρονταν, ενώ αμύνονταν από τα ταμπούρια, που ήταν φυσικά ή πρόχειρα τεχνητά οχυρώματα. Στις επιθέσεις έπρεπε να είναι γρήγοροι και αποτελεσματικοί και σε περίπτωση ανάγκης να παίρνουν πρωτοβουλίες. Για να είναι πάντα ετοιμοπόλεμοι ασκούσαν στη σκοποβολή και σε διάφορα αγωνίσματα (λιθοβολία, τρέξιμο, πήδημα). Οι κλέφτες μαζί με τους αρματολούς αποτέλεσαν την πρώτη στρατιωτική δύναμη της Επανάστασης.

Περισσότερες πληροφορίες: εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα, διαδικτυακό υλικό: www.fhw.gr/chronos/12/gr/index.html (ιστοσελίδα του ΙΜΕ)

«Η Έξοδος», Γιάννης Βλαχογιάννης

- Επισκεφθείτε το έργο «Οδυσσέας» στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού (http://www.culture.gr/2/21/toc/katalog_gr.html), όπου περιέχονται συνδέσεις με όλα τα ελληνικά μουσεία και τα πιο σημαντικά εκθέματά τους. Βρείτε και παρουσιάστε στην

τάξης σας εικόνες και πληροφορίες για την ενδυμασία και τον οπλισμό των επαναστατημένων Ελλήνων. Αν έχετε τη δυνατότητα, επισκεφθείτε και τη Βουλή των Ελλήνων, όπου υπάρχουν σχετικά εκθέματα.

Οι αγώνες των ανυπότακτων κλεφτών και αρματολών ενάντια στον Τούρκο κατακτητή έγιναν θρύλος στη φαντασία του λαού. Τα όπλα και οι φορεσιές τους φάνταζαν σαν ιερά κειμήλια και η παραδοσιακή **φουστανέλα** αποτέλεσε σύμβολο ανδρείας και εθνικής περηφάνιας. Οι καπεταναίοι έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην πολεμική τους ενδυμασία και στα όπλα τους. Φρόντιζαν να έχουν αξιοπρεπή εμφάνιση, αν και δεν ήταν καθόλου εύκολο να διατηρούν τις φορεσιές τους καθαρές. Οι Τούρκοι, προσπαθώντας να τους υποβιβάσουν, τους αποκαλούσαν «τσολιάδες», δηλαδή κουρελήδες (τσόλι = κουρέλι). Την φουστανέλα συμπλήρωνε ένα γιλέκο κεντημένο (η φέρμελη), το φέσι, οι κάλτσες και τα τσαρούχια με φούντες στη μύτη. Ο συνηθέστερος οπλισμός της εποχής ήταν τα καριοφίλια, οι πιστόλες και τα πλατιά σπαθιά. Η ενδυμασία ολοκληρωνόταν με μια ζώνη με θήκες όπου έβαζαν τα όπλα τους. Το 1824 οργανώθηκε το πρώτο τακτικό σώμα στρατού και συγκροτήθηκε ένα τάγμα πεζικού που αποτελούνταν από έξι λόχους. Ένας απ' αυτούς ονομαζόταν Λόχος Ευζώνων. Είναι η πρώτη φορά που εμφανίζεται η ονομασία «Ευζωνος» (= καλά ζωσμένος). Ήταν ντυμένοι με κοντή φουστανέλα, φέρμελη, κόκκινο φέσι και τσαρούχια. Ο όρος απαντάται για πρώτη φορά στα Ομηρικά έπη (ελαφρά οπλισμένοι πολεμιστές) που διακρίνονταν για τις πολεμικές τους ικανότητες).

Διαδικτυακό υλικό:

www.bhma.net/archive/2002/0315/18.asp (Ιστορία των ευζώνων)

www.culture.gr/4/42/422/42202/42202s/g42202s4d.html (Ιστορικό και λαογραφικό μουσείο Καλαμάτας)

www.culture.gr/4/42/421/42103/42103e/g42103e8.html (Μέσα από ένα μεγάλο αριθμό όπλων παρακολουθείται ο αμυντικός και επιθετικός οπλισμός από την εποχή της Ενετοκρατίας μέχρι το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Μοναδική είναι η συλλογή από μεσαιωνικά κράνη, μέσα από την οποία διαγράφεται η εξελικτική τους πορεία από το 14ο έως το 16ο αιώνα. Ο κύριος κορμός της συλλογής είναι τα όπλα του Αγώνα του '21, επώνυμων πολεμάρχων, ναυάρχων και φιλελλήνων: καριοφίλια, πιστόλες, σπάθες, γιαταγάνια κ.ά. Επίσης, η συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου παρουσιάζει την εξέλιξη του μορφολογικού τύπου των ελληνικών στρατιωτικών στολών, καθώς και εκείνων του διπλωματικού σώματος. Τη συλλογή απαρτίζουν: πλήρεις ενδυμασίες και μεμονωμένα ενδύματα γνωστών αγωνιστών του '21 και φιλελλήνων, όπως των Θ. Κολοκοτρώνη, Ι. Μακρυγιάννη, Β. Μαυροβουνιώτη, Θ. Γρίβα, Δ. Γουδή, Ρ. Τσορτζής, και αντιπροσωπευτικά δείγματα τύπων στολών που φορέθηκαν είτε κατά την προεπαναστατική περίοδο είτε κατά τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας.)

«Ο Κρητικός – Η Πολιτεία», Παντελής Πρεβελάκης

1. **Επισκεφθείτε στη Βουλή των Ελλήνων την αίθουσα Ελευθερίου Βενιζέλου και δείτε μερικά από τα μόνιμα εκθέματα που τον αφορούν.**

Διαδικτυακό υλικό:

www.venizelos-foundation.gr/

www.venizelos-foundation.gr/eldocs/products.jsp

2. **Οι Έλληνες έχουν εκφράσει με πολλούς τρόπους την εκτίμησή τους προς τον πολιτικό Ελευθέριο Βενιζέλο. Την πιο πρόσφατη εκδήλωση τιμής στο πρόσωπό του αποτελεί το γεγονός ότι το όνομά του δόθηκε στο νέο αεροδρόμιο της Αθήνας. Με ποιες άλλες πράξεις τον έχουν τιμήσει (π.χ. υπάρχουν δρόμοι που φέρουν το όνομά του, αγάλματά του κ.λπ.);**

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος θεωρείται ο πιο σημαντικός Έλληνας πολιτικός στην ιστορία του νεοελληνικού κράτους. Η προσφορά και η αξία του έχουν γενικά αναγνωριστεί τόσο από τους φορείς της εξουσίας όσο και από τους απλούς πολίτες. Εκτός από το νέο αεροδρόμιο στο οποίο δόθηκε το όνομά του, η Ελλάδα τον τίμησε με ειδική αίθουσα εκθεμάτων που τον αφορούν στη Βουλή, ενώ το όνομά του φέρουν κεντρικοί δρόμοι σε όλες σχεδόν τις πόλεις της Ελλάδας. Αγάλματά του επίσης βρίσκονται σε κεντρικές πλατείες του Πειραιά, της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, της γενέτειράς του Κρήτης και σε πολλές άλλες πόλεις. Στα Χανιά, την ιδιαίτερη πατρίδα του, δημιουργήθηκε τα τελευταία χρόνια το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος» ως κέντρο μελέτης του έργου και της εποχής του.

«Ανήμερα της 28ης Οκτωβρίου 1940», Γιώργος Θεοτοκάς

- **Οργανώστε εορταστική εκδήλωση στην τάξη με αφορμή την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου 1940, η οποία μπορεί να περιλάβει: φωτογραφικά και ακουστικά ντοκουμέντα του πολέμου (π.χ. πολεμικά ανακοινωθέντα), τραγούδια (π.χ. της Σοφίας Βέμπο), προβολή ταινιών, έκθεση εντύπων και αφισών, πρόσκληση ανθρώπων που έζησαν κάποιον πόλεμο κ.ά. Πλαισιώστε την εκδήλωση με εικαστικό υλικό δικής σας έμπνευσης. Μπορείτε να αναζητήσετε υλικό στον κόμβο του Μακεδονικού Πρακτορείου Ειδήσεων: <http://mpa.gr/specials/28-10/>.**

Διαδικτυακό υλικό:

www2.fhw.gr/chronos/14/gr/1940_1945/war/04.html (Ο αντίκτυπος του πολέμου στην πολιτιστική ζωή)

www.serres.gr/History/tzanakaris/3_5_1_polemos.htm

www.greeknewsonline.com/modules.php?name=News&file=article&sid=5677&mode=thread&order=0&thold=0 (Το κοσμοϊστορικό ΟΧΙ του 1940).

www.proskopos.com/oxi/ (Το ΟΧΙ και το έπος του 1940, πολεμικά ανακινωθέντα και διαγγέλματα)

Λίγα λόγια για τη Σοφία Βέμπο: Γεννήθηκε στην Καλλιόπολη της Ανατολικής Θράκης το 1910. Το πραγματικό της όνομα ήταν Έφη Μπέμπο. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή βρέθηκε στην Τσαριτσάνη της Ελασσόνας, όπου ο πατέρας της δούλευε καπνεργάτης, και κατόπιν στο Βόλο. Ξεκίνησε την καλλιτεχνική της πορεία σε ζαχαροπλαστείο της Θεσσαλονίκης τη δεκαετία του '30. Το χειμώνα του 1933 προσελήφθη από τον θεατρικό επιχειρηματία Φώτη Σαμαρτζή στο θέατρο «Κεντρικόν». Άρχισε να ηχογραφεί στη δισκογραφική εταιρεία «Κολούμπια» ερωτικά τραγούδια της εποχής και γρήγορα καταξιώθηκε χάρη στην ιδιαίτερη φωνή της. Παράλληλα, συμμετείχε σε ελληνικές ταινίες. Η έκρηξη στην καριέρα της ήρθε με την κήρυξη του πολέμου στις 28 Οκτωβρίου 1940. Τότε, όλα τα μουσικά θέατρα της Αθήνας και αργότερα πολλά απ' τα θέατρα της πρόζας ανεβάζουν **πολεμικές επιθεωρήσεις**. Οι επιθεωρήσεις προσαρμόζουν το θέμα τους στην πολεμική επικαιρότητα και τα τραγούδια επανεγγράφονται με πατριωτικούς στίχους. Η Βέμπο τραγουδά σατιρικά και πολεμικά τραγούδια και η φωνή της γίνεται «εθνική», εμπυχώνοντας τους Έλληνες στρατιώτες στο μέτωπο. Στο θέατρο «Μοντιάλ», που παίζει την *Πολεμική Επιθεώρηση*, η Σοφία Βέμπο τραγουδά τις πολεμικές παρωδίες «Στον πόλεμο βγαίν' ο Ιταλός» και «Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του».

«Οι πιτσιρικοί», Δημήτρης Ψαθάς

1. Στο διήγημα υπάρχει ένα δίστιχο από τραγουδάκι της εποχής, το οποίο διασκευάστηκε για να αποδώσει τις προσπάθειες για σαμποτάζ κατά των Γερμανών. Συγκεντρώστε τραγούδια από την εποχή του πολέμου και της Κατοχής, με τα οποία οι Έλληνες σατίριζαν τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές ή διακωμωδούσαν τη δική τους πείνα: π.χ. «Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του» ή «Πατάω ένα κουμπί και βγαίνει μια χοντρή που λέει στα παιδάκια νιχτς φάϊ!».

Τραγούδια με σατιρικό για τους εχθρούς περιεχόμενο κατά τα χρόνια του πολέμου ήταν τα εξής:

«*Στη Ρώμη (Κορόιδο Μουσολίνι)*», στιχουργοί Γιώργος Οικονομίδης, Πωλ Μενεστρέλ, συνθέτης Eldo Di Lazzaro, τραγουδά Νίκος Γούναρης και χορωδία (1940, Columbia 7220F).

1

Με το χαμόγελο στα χείλη,
πάν' οι φαντάροι μας μπροστά
και γίνανε οι Ιταλοί ρεζίλι,
γιατ' η καρδιά τους δεν βαστά.

2

Κορόιδο Μουσολίνι,
κανείς σας δε θα μείνει,
εσύ κι η Ιταλία, η πατρίδα σου η γελοία,
τρέμετε όλοι το χακί.

3

Δεν έχεις διόλου μπέσα
κι όταν θα μπορούμε μέσα,
ακόμη και στη Ρώμη γαλανόλευκη,
θα υψώσουμε σημαία ελληνική.

4

Βρέχει και κάτω από την τέντα,
δεν κάνουν βήμα προς τα μπρος
και γράφουν τ' ανακοινωθέντα,
φταίει ο κακός τους καιρός.

5

Κορόιδο Μουσολίνι
.....

6

Δεν έχεις διόλου μπέσα
.....

«Άρχισε ο χειμώνας», στιχουργός Μ. Τραϊφόρος, συνθέτης Μ. Σουγιούλ, τραγουδά Σοφία Βέμπο (1941).

1

Άρχισε ο χειμώνας πάλι
και στη σόμπα ή στο μαγκάλι
ζεσταινόμαστε,

2

και ενώ μες στα παλτά μας
και στα ρούχα τα ζεστά μας
τυλιγόμαστε,

3

τα ατρόμητα παιδιά μας
που φρουροί στα σύνορά μας
πάλι μένουνε,

4

τη στοργή της ζεστασιάς μας
απ' τα χέρια τα δικά μας
περιμένουνε.

5

Γριές, κοπελιές και παιδιά
κι όλοι οι Έλληνες που έχουν
μέσα τους καρδιά,

6

γι' αυτούς που πεθαίνουν σκληρά,
όλοι ας δώσουμε, όλοι,
γι' άλλη μια φορά.

7

Κάθε βράχος και ποτάμι
και τα Βίτσια και οι Γράμμοι
το προστάζουνε,

8

να ντυθούν οι αντρωμένοι
που η Ελλάδα δεν πεθαίνει
πάντα κραάζουνε:

9

Όλοι αυτοί που 'βάψαν μ' αίμα
κάθε βράχο, κάθε ρέμα
και κοιλάδα μας,

10

πρέπει να ντυθούν και πάλι
για να κάνουν πιο μεγάλη,
την Ελλάδα μας.

11

Γριές, κοπελιές και παιδιά
.....

12

γι' αυτούς που πεθαίνουν σκληρά,
.....

«Παιδιά της Ελλάδος παιδιά», τραγουδά Σοφία Βέμπο (1941, Columbia). Πρωτοτραγουδήθηκε από τη Βέμπο, prima vista στη σκηνή του θεάτρου, και μάλιστα από το χαρτί (!) το ίδιο βράδυ που γράφτηκε, μπροστά σ' ένα κοινό που παραληρούσε από ενθουσιασμό και συγκίνηση, και που κατά το μεγαλύτερο μέρος αποτελούνταν από τους πρώτους τραυματίες που είχαν επιστρέψει από το Μέτωπο.

«Στον πόλεμο βγαίν' ο Ιταλός», στιχουργός Γ. Θίσβιος, συνθέτρια Σ. Βέμπο, τραγουδά Σ. Βέμπο (1940, Columbia). Πρόκειται για παρωδία του Γιώργου Θίσβιου πάνω στη μεγάλη τραγουδιστική επιτυχία εκείνης της εποχής «Στη Λάρισα βγαίν' ο Αυγερινός» των Α. Μοσχούτη και Σ. Βέμπο.

«Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του», στιχουργός Γ. Θίσβιος, συνθέτης Θ. Σακελλαρίδης, τραγουδά Σ. Βέμπο (1940, Columbia). Πρόκειται επίσης για παρωδία του Γιώργου Θίσβιου της τραγουδιστικής επιτυχίας «Βάσω», με ερμηνευτές τους Νίκο Γούναρη και Ρένο Τάλμας.

«Πω, πω, τι έπαθε ο Μουσολίνι», παρωδία του Πωλ Μενεστρέλ, τραγ. Σ. Βέμπο (1941, Columbia).

«Κάνε κουράγιο Ελλάδα μου», στιχουργός Μ. Τραϊφόρος, συνθέτης Μ. Σουγιούλ, τραγ. Σ. Βέμπο (1946). Το τραγούδι αποτυπώνει ανάγλυφα τη δόλια στάση των συμμάχων κατά της Ελλάδας. Τραγουδήθηκε μετά την απελευθέρωση στο θέατρο «Κεντρικόν», στην ομώνυμη επιθεώρηση.

«Άρχισε ο χειμώνας», στιχουργός Μ. Τραϊφόρος, συνθέτης Μ. Σουγιούλ, τραγ. Σοφία Βέμπο (1941, Columbia). Είναι μια δεύτερη παρωδία, μετά το «Παιδιά της Ελλάδος παιδιά», που έγραψε ο Τραϊφόρος. Τραγουδώντας το η Βέμπο γύριζε όλα τα θέατρα της Αθήνας, διακόπτοντας την παιζόμενη παράσταση, με σκοπό να συγκεντρωθούν χρήματα για την οργάνωση «Η φανέλα του στρατιώτη». Στη δράση αυτή της Βέμπο συμμετείχαν η διάσημη ηθοποιός Μαρίκα Κοτοπούλη και ο Μένιος Μανωλιτσάκης, που την προλόγιζε και τη συνόδευε με το ακορντεόν.

«Χωριάτα», στιχουργός Γιώργος Φτέρης, συνθέτης Θ. Σακελλαρίδης, τραγ. Σοφία Βέμπο (1941). Ήταν ένα τραγούδι-σύνθημα που ενόχλησε πολύ τους κατακτητές.

2. Διασκευάστε το διήγημα σε θεατρικό μονόπρακτο και ανεβάστε το στη γιορτή της 28ης Οκτωβρίου.

Ομαδική δραστηριότητα των μαθητών. Τα παιδιά μπορούν να συμβουλευτούν βιβλία παιδικών παραστάσεων. Επίσης, να ζητήσουν τη βοήθεια των καθηγητών της μουσικής και των καλλιτεχνικών.

«17 του Νοέμβρη 1973 (Χαράματα)», Κύπρος Χρυσάνθης

1. Συγκεντρώστε και παρουσιάστε στην τάξη συνθήματα που ακούγονταν και γράφονταν στους τοίχους κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Πολυτεχνείου, αλλά και γενικότερα, κατά τη διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας των συνταγματαρχών.

Το πιο γνωστό σύνθημα του φοιτητικού αγώνα είναι το «Ψωμί, παιδεία, ελευθερία». Άλλα συνθήματα της φοιτητικής εξέγερσης ήταν: «Κάτω η χούντα», «Θάνατος στο φασισμό», «Εξω οι Αμερικάνοι», «Εξω από το ΝΑΤΟ», «Λαέ, πεινάς, γιατί τους προσκυνάς», «Η χούντα θα πέσει απ' το λαό», «Απόψε πεθαίνει ο φασισμός», «Δε σε θέλει ο λαός, πάρ' τη Δέσποινα και μπρος», «Ένας είν' ο αρχηγός, ο κυρίαρχος λαός», «Έξι χρόνια αρκετά, δε θα γίνουνε εφτά» κ.ά.

2. Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα www.philippos.mpa.gr/gr/other/17-11/index.html όπου μπορείτε να βρείτε πληροφορίες, εικόνες και ηχητικά ντοκουμέντα για τη χούντα, την κατάληψη και εξέγερση του Πολυτεχνείου, καθώς και για τη δίκη των υπευθύνων.

Διαδικτυακό υλικό:

www.hri.org./MPA/gr/other/17_11/

www.fotoartmagazine.gr/history/istorika_afieromata/polytexneio/index.htm

«Ηλιοβασίλεμα», Κώστας Κρυστάλλης

- Οργανώστε στην τάξη σας μια ωριαία εκδήλωση με αφορμή το ποίημα του Κρυστάλλη: ζωγραφίστε ένα ηλιοβασίλεμα ή εικόνες γεωργών, με χρώματα και λεπτομέρειες που σας ενέπνευσε το ποίημα· διαλέξτε μουσική που να ταιριάζει με την ελληνική ύπαιθρο και τις ασχολίες των ανθρώπων της (π.χ. με φλογέρα, κλαρίνο) και διαβάστε και άλλα ποιήματα ή πεζά που να έχουν το ίδιο θέμα με το ποίημά μας.

Διαδικτυακό υλικό:

www.6dim-ioann.ioa.sch.gr/nomos_music.htm (Ηπειρώτικη μουσική και το ρεπερτόριο του κύκλου ζωής)

www.arcadia.ceid.upatras.gr/arkadia/culture/music/dimotiko.htm (Απάνθισμα δημοτικών τραγουδιών)

«Η Νέα Παιδαγωγική», Νίκος Καζαντζάκης

- Απευθυνθείτε σε άτομα του οικείου περιβάλλοντός σας διαφορετικών ηλικιών (μεγαλύτερα, αδέρφια, γονείς, παππούδες, γιαγιάδες) και ζητήστε να σας αφηγηθούν τις εμπειρίες τους από το σχολείο. Πάρτε επίσης συνεντεύξεις από συνταξιούχους και εργαζόμενους εκπαιδευτικούς και προσπαθήστε να επισημάνετε τις διαφορές της σύγχρονης παιδαγωγικής (όπως τη βιώνετε στο σχολείο) από την παλαιότερη.

Οι ηλικιωμένοι θυμούνται ακόμα το ξύλο και τις τιμωρίες των δασκάλων στα

σχολεία της εποχής τους. Τα χρόνια εκείνα και μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες οι δάσκαλοι είχαν ως απαραίτητο παιδαγωγικό εργαλείο τη βίτσα. Οι γονείς δεν διαφωνούσαν με την «παιδαγωγική» αυτή μέθοδο, αρκεί ο δάσκαλος να μην έφτανε σε υπερβολές. Εκτός από το ξύλο με τη βίτσα, άλλες παλαιότερες τιμωρίες ήταν το κλείσιμο των άτακτων ή αμελών μαθητών σε αποθήκες «με τα ποντίκια», όπως έλεγαν για εκφοβισμό οι δάσκαλοι, ή το γονάτισμα στα χαλίκια για αρκετή ώρα. Πολύ συνηθισμένη τιμωρία ήταν και η ορθοστασία του μαθητή με το πρόσωπο στον τοίχο, εκτεθειμένο στα κοροϊδευτικά βλέμματα των συμμαθητών του.

Η κυρίαρχη αντίληψη της παιδαγωγικής στα παλαιότερα χρόνια ήταν ότι αν η γνώση και η μάθηση δεν ήταν μέσα στις προτιμήσεις του μαθητή, έπρεπε για το καλό του να του επιβληθούν με το ζόρι. Κάτω από τέτοιες συνθήκες, όμως, η μάθηση καταντούσε διαδικασία απωθητική και καταπιεστική και δεν βοηθούσε το μαθητή να αναπτύξει την κρίση και τις ικανότητές του. Αντίθετα, η σύγχρονη παιδαγωγική θέλει το παιδί στο επίκεντρο του σχολικού οργανισμού και θέτει ως στόχους της την καλλιέργεια της κρίσης και της πρωτοβουλίας του και την ενθάρρυνση της αυτενέργειας και των δεξιοτήτων του.

Διαδικτυακό υλικό: www.paremvaseis.org/glinosme%20foto.htm

«Η αφήγηση του αρχιμάστορα», Νίκος Θέμελης

- Το παραδοσιακό επάγγελμα του χτίστη (τεχνίτη της πέτρας) που μετακινείται με την ομάδα του από τόπο σε τόπο έχει σχεδόν εξαφανιστεί στις μέρες μας. Ετοιμάστε, σε συνεργασία μεταξύ σας, ένα σχέδιο εργασίας, στο οποίο θα περιλάβετε: α) πληροφορίες για τη συντεχνία (σινάφι) των χτιστάδων της Ηπείρου ή της Πελοποννήσου (χωριό Λαγκάδια) στο 19ο αιώνα, β) έρευνα για παραδοσιακά επαγγέλματα που χάνονται στις μέρες μας, και για τους λόγους που οδηγούν στην εξαφάνισή τους.

α) Η οργάνωση των επαγγελματιών σε συντεχνίες έλκει την καταγωγή της από τη Ρωμαϊκή εποχή. Στα βυζαντινά χρόνια οι συντεχνίες ήταν πολύ οργανωμένες και διατηρήθηκαν και στην εποχή της Τουρκοκρατίας. Ήταν δύο κατηγοριών: συντεχνίες εμπόρων και συντεχνίες τεχνιτών. Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στις συντεχνίες τεχνιτών κατείχε αυτή των χτιστάδων από τα Λαγκάδια Αρκαδίας και των χτιστάδων της Ηπείρου. Οι συντεχνίες τους ήταν οργανωμένες σε ομάδες (μπουλούκια) που τις αποτελούσαν δέκα περίπου μαστόροι με επικεφαλής τον πρωτομάστορα. Αυτός ήταν συνήθως τεχνίτης της πέτρας, αλλά είχε πείρα και στην αρχιτεκτονική. Δική του ευθύνη ήταν το κλείσιμο της δουλειάς, το σχέδιο της οικοδομής, η αμοιβή των μαστόρων. Αν η δουλειά κλεινόταν σε μακρινή περιοχή, οι μαστόροι έμεναν μακριά από τα σπίτια τους, συνήθως από την άνοιξη μέχρι το επόμενο φθινόπωρο. Οι Λαγκαδιανοί χτιστάδες επικοινωνούσαν μεταξύ τους με συνθηματική γλώσσα, τα κρεκόνικα. Έχτιζαν μεγάλα ορθογώνια πετρόχιστα οικοδομήματα με δύο ή τρεις ορόφους. Τα κτίρια αυτά είχαν πολύ γερή κατασκευή και λιτή εμφάνιση.

Ονομαστοί επίσης στο δούλεμα και το χτίσιμο της πέτρας ήταν και οι Ηπειρώτες χτιστάδες, των οποίων η δραστηριότητα έφτανε μέχρι τη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη. Εκτός από τα σπίτια, εξαιρετική ήταν η πείρα τους και στην κατασκευή γεφυριών, πολλά από τα οποία αντέχουν στο χρόνο και τα θαυμάζουμε σε διάφορες περιοχές της Ηπείρου και αλλού (π.χ. το γεφύρι της Άρτας).

β) Η οικονομική ανάπτυξη, οι εντατικοί ρυθμοί της βιομηχανοποίησης και η αλματώδης τεχνολογική πρόοδος στα μεταπολεμικά χρόνια συντέλεσαν ώστε πολλά παραδοσιακά επαγγέλματα που ασκούσαν μακροχρόνια στον ελληνικό χώρο να οδηγηθούν βαθμιαία στην εξαφάνιση, αφού πλέον, στα περισσότερα από αυτά, τα ανθρώπινα χέρια αντικαταστάθηκαν από τις μηχανές. Τέτοια επαγγέλματα ήταν: αγωγιάτες (μετέφεραν με ζώα ανθρώπους και εμπορεύματα), αμαξάδες ή αραμπατζήδες, αχθοφόροι, βαρελάδες, βυρσοδέψες ή ταμπάκηδες (κατεργάζονταν δέρματα), γανωτές (γάνωναν μεταλλικά σκεύη), καλαθοπλέκτες, καρβουνιάρηδες (πωλητές κάρβουνου), κηροποιοί, λούστροι, μυλωνάδες, ντελάληδες (κήρυκες), πεταλωτές, πραματευτές ή γυρολόγοι, λιθοξοί (κατεργάζονταν την πέτρα), σαμαράδες, σαπουνοποιοί, σιδεράδες ή καλαντζήδες, υποδηματοποιοί ή τσαγκάρηδες, υφάντρες, φαναρτζήδες (τεχνίτες λαμαρίνας), χανιτζήδες (διηύθυναν χάνι) κ.ά.

Διαδικτυακό υλικό:

www.apodimos.com/arthra/05/Dec/HPEIROS_TA_GEFYRIA_THS_HPEIROY/index.htm

www.nafpaktia.gr/content/view/131/126/

www.dim-ag-ioann.eyv.sch.gr/Peribal%20Epaggelmata.htm

«Η ζωή στη Σύμη», Ευγενία Φακίνου

- 1. Συγκεντρώστε στοιχεία για παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά σε παλαιότερες εποχές. Συγκροτήστε ομάδες και πάρτε συνεντεύξεις από ενήλικες σχετικά με τα παιχνίδια που έπαιζαν οι ίδιοι όταν ήταν παιδιά.**

Τα πιο δημοφιλή παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά σε παλαιότερα χρόνια ήταν: αγαλματάκια, αμάδες, αμπάριζα, βαρελάκια, βόλοι, καζίκια, μακριά γαϊδούρα, κλέφτες και αστυνόμοι, κρυφτό, κυνηγητό, κουτσό, πεντόβολα, πινακωτή, εφτάπετρο, μήλα, σκοινάκι, τυφλόμυγα, τσέρκι. Πολλά από αυτά τα παιχνίδια παίζονταν από την αρχαία εποχή, όπως τα αγαλματάκια (ακινητίνδα), η αμπάριζα ή σκλαβάκια, το κουτσό (ασκωλιασμός), το τσέρκι (κρικηλασία), το κρυφτό (κρυπτίνδα), τα πεντόβολα (πεντέλιθα) και πολλά παιχνίδια με τη μπάλα (σφαίρα).

Διαδικτυακό υλικό:

www.baby.gr/index.cfm/doc/181/cat/16

www.3lyk-polichn.thess.sch.gr/Olympiakipaideia/paixnidia/paixnidia.htm

- 2. Προσπαθήστε να ζωγραφίσετε το χώρο της νησιωτικής κουζίνας, έτσι όπως περιγράφεται στο κείμενο.**

Είναι καλό να προσπαθήσετε να αποδώσετε την ιδιαίτερη μορφή αυτής της κουζίνας, με τον αποκρέβατο στη μια της άκρη και με τα κάγκελα και τα σκαλοπάτια που οδηγούν σε αυτόν. Μπορείτε επάνω εκεί να ζωγραφίσετε παιδικές μορφές που παίζουν. Στην άλλη άκρη της κουζίνας μπορείτε να σχεδιάσετε το τζάκι και δίπλα του το παράθυρο με το φαρδύ περβάζι και το νεροχύτη.

«Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό», Ντίνος Δημόπουλος

1. Δείτε την ταινία του Ντίνου Δημόπουλου *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού* και προσέξτε πώς αποδίδονται οι σκηνές του κειμένου.

Προτείνεται να παρακολουθήσουν όλα μαζί τα παιδιά της τάξης την προβολή σε κινηματογραφική αίθουσα και να ακολουθήσει σχολιασμός από τους μαθητές.

2. Δείτε την ταινία του Τζουζέπε Τορνάτορε *Σινεμά ο Παράδεισος* και συζητήστε πώς αισθάνονταν οι θεατές, και ειδικά τα παιδιά της εποχής εκείνης, όταν παρακολουθούσαν κινηματογραφικές ταινίες.

Το ίδιο με την προηγούμενη δραστηριότητα. Η συγκεκριμένη ιταλική ταινία αποτυπώνει τη μαγεία που ασκούσε το σινεμά στις δεκαετίες του '50 και του '60 σε μικρούς και μεγάλους. Ο μικρός πρωταγωνιστής βιώνει το μαγικό κόσμο του κινηματογράφου με την ίδια ένταση που τον βιώνει και ο μικρός Πέτρος του αποσπάσματος.

3. Περιγράψτε την ατμόσφαιρα των καλοκαιρινών κινηματογράφων, αντλώντας υλικό από το κείμενο και εμπλουτίζοντάς το με πληροφορίες από διηγήσεις ανθρώπων που τους έζησαν τον καιρό της ακμής τους.

Ο παλιός ελληνικός κινηματογράφος αντλούσε τα θέματά του από την καθημερινή ζωή. Τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα ήταν οι πηγές έμπνευσης για τους περισσότερους σκηνοθέτες και σεναριογράφους. Πολλές από τις ταινίες της εποχής προβάλλονται μέχρι τις μέρες μας και οι σημερινοί θεατές απολαμβάνουν το χιούμορ, τις έξυπνες ατάκες και τη ζεστή ατμόσφαιρα που δημιουργούν.

Στο παρελθόν, ο καλύτερος χώρος και η καλύτερη εποχή για να απολαύσει κανείς κινηματογραφικές ταινίες ήταν το καλοκαίρι στους θερινούς κινηματογράφους. Εκεί πήγαιναν άνθρωποι κάθε ηλικίας για να ξεφύγουν από τα καθημερινά προβλήματα. Στο χώρο του κινηματογράφου υπήρχαν τραπεζάκια όπου μπορούσε κανείς να πιει ή να φάει κάτι πρόχειρο. Χαρακτηριστικές φιγούρες στα διαλείμματα των παραστάσεων ήταν οι πωλητές, συνήθως νεαρής ηλικίας, με τους κρεμασμένους από το λαιμό μεγάλους δίσκους, που πούλαγαν πασατέμπο, στραγάλια, παστέλια, γλυκά και αναψυκτικά. Οι ελληνικές ταινίες ήταν για τους περισσότερους ένα κομμάτι της ζωής τους. Μέσα από τις απλές ιστορίες των ηθοποιών ζωντά-

νευαν στιγμές της δικής τους ιστορίας που άλλοτε τους προκαλούσαν δάκρυα και άλλοτε γέλια και αυτοσαρκασμό. Έτσι, τα θερινά σινεμά ήταν τόπος αναψυχής, χαράς αλλά και προβληματισμού.

Διαδικτυακό υλικό:

www.old.mfa.gr/greek/greece/today/culture/cinema/index.html (Αφιέρωμα του υπουργείου Εξωτερικών στον κινηματογράφο)

www.filosofia.gr/blogs/index.php?op=ViewArticle&articleId=202&blogId=20 (Σύνοψη ιστορία του κινηματογράφου)

www.news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_7/01/01_I7064980=I7064980=I01&010101!cod7010140648.html (Οι ελληνικές ταινίες του '50 και του '60 ζουν και βασιλεύουν)

«Με πλοίο», Νάνος Βαλαωρίτης

1. Το ταξίδι που περιγράφει ο ποιητής γίνεται προφανώς με κρουαζιερόπλοιο, πλοίο που προσφέρει στους επιβάτες του ποικίλες δυνατότητες διασκέδασης. Δείτε σε προβολή μέσα στην τάξη ταινίες με θαλασσινά ταξίδια και κρουαζιέρες (*Τιτανικός* κ.ά.) και γράψτε στη συνέχεια κι εσείς ένα ποίημα ή αφήγημα με θέμα ένα φανταστικό ταξίδι σας με υπερωκεάνιο.

Εκτός από τον *Τιτανικό*, έχουν γυριστεί σε κρουαζιερόπλοιο πολλά ντοκιμαντέρ με θαλασσινά ταξίδια και σειρές στην τηλεόραση. Η εργασία είναι προσωπική.

2. Συγκρίνετε τα μέσα και τους τρόπους με τους οποίους πραγματοποιούσαν τα ταξίδια τους οι άνθρωποι στο παρελθόν, με τα αντίστοιχα της σύγχρονης εποχής.

Οι μετακινήσεις τα παλιά χρόνια ήταν κοπιαστικές, χρονοβόρες και επικίνδυνες. Οι άνθρωποι μετακινούνταν σε μικρές αποστάσεις με τα πόδια και σε μεγαλύτερες με τα ζώα ή με άμαξες που τις έσερναν άλογα. Στη θάλασσα τα ταξίδια ήταν ακόμα πιο επικίνδυνα, ιδιαίτερα με τις βάρκες και τα μικρά ιστιοφόρα.

Τα νεότερα χρόνια, η εμφάνιση των ατμοκίνητων τρένων έλυσε το πρόβλημα των μεγάλων αποστάσεων και οι άνθρωποι μπορούσαν να μετακινούνται ευκολότερα και με μεγαλύτερη άνεση. Λίγο αργότερα κυκλοφόρησαν τα αυτοκίνητα και τα λεωφορεία που εξυπηρετούσαν με μεγαλύτερη ασφάλεια και ταχύτητα τις μετακινήσεις των πολιτών. Αλλά και τα θαλάσσια μέσα εξελίχθηκαν. Άρχισαν να διασχίζουν τους ωκεανούς μεγάλα πλοία που οι μηχανές τους δούλευαν με κάρβουνο, ενώ τα ποταμόπλοια έλυσαν το πρόβλημα των εσωτερικών μετακινήσεων σε περιοχές με μεγάλα ποτάμια.

Σήμερα, με τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, τα μεταφορικά μέσα προσφέρουν ακόμη μεγαλύτερες διευκολύνσεις στη μετακίνηση των ταξιδιωτών. Τα αεροπλάνα εκμηδένισαν τις αποστάσεις από τη μια άκρη της γης στην άλλη και οι

προσφορές των αεροπορικών εταιρειών επιτρέπουν και σε επιβάτες χαμηλών εισοδημάτων να ταξιδεύουν. Τα σύγχρονα μέσα μεταφοράς ενώνουν κάθε γωνιά του πλανήτη και ωθούν όλο και περισσότερους ανθρώπους να ταξιδεύουν, διανύοντας με άνεση, ταχύτητα και ασφάλεια τεράστιες αποστάσεις.

«Το θέλυτρο της Ανδαλουσίας», Κώστας Ουράνης

1. Αναζητήστε σε βιβλία τέχνης εικόνες πινάκων (π.χ. από Ισπανούς ζωγράφους όπως ο Γκόγια) ή σε περιοδικά και άλλα έντυπα φωτογραφίες της Ανδαλουσίας και δώστε δικούς σας τίτλους σ' αυτές με λέξεις ή φράσεις από το κείμενο του Κ. Ουράνη.

Διαδικτυακό υλικό (φωτογραφίες ή πίνακες Ισπανών ζωγράφων με θέμα τοπία της Ανδαλουσίας):

www.routard.com/guide/andalousie/875/culture.htm

www.alpha123.gr/page/default.asp?la=1&id=395&ap=712&pl=1129&pk=27

www.pedagogie.ac-toulouse.fr/col-jmoulin-toulouse/castres/lauv06.htm

Ωραίες φωτογραφίες της Ανδαλουσίας υπάρχουν και στην ελληνική έκδοση ποιημάτων του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα με τίτλο *Τσιγγάνικα τραγούδια*, σε απόδοση Αργύρη Ευστρατιάδη (εκδ. Καστανιώτη 1998).

2. Εμπνεόμενοι από την πρώτη παράγραφο του κειμένου, αποδώστε εικαστικά μια καθημερινή σκηνή στην Ανδαλουσία.

Ιδέες για την εικαστική απόδοση μιας καθημερινής σκηνής στην Ανδαλουσία μάς δίνει η πέμπτη κυρίως παράγραφος του κειμένου. Μπορείτε δηλαδή να ζωγραφίσετε στενούς δρόμους με λουλούδια στις αυλές και στα παράθυρα ή μια λιτανεία της εικόνας της Παναγίας με το πλήθος των πιστών που ακολουθεί ή ακόμα γυναίκες με δαντελωτές μαντίλες στους δρόμους. Θα μπορούσατε ακόμα να ζωγραφίσετε το ύψωμα της Γρανάδας με το βράχο πάνω στον οποίο θρηνεί ο Βοαβδίν.

3. Βρείτε μελοποιημένα από Έλληνες συνθέτες ποιήματα του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα για την Ανδαλουσία ή για άλλες περιοχές της Ισπανίας. Ακούστε, για παράδειγμα, μουσικούς δίσκους του Μάνου Χατζηδάκι (*Ματωμένος Γάμος*), του Σταύρου Ξαρχάκου (*Θρήνος για τον Ιγνάθιο Σάντσεθ Μεχίας*), του Γιάννη Γλέζου (*Δώδεκα Τραγούδια του F. G. Lorca*) κ.ά., και συζητήστε για τα συναισθήματα που σας προκάλεσε η μουσική τους σε συνδυασμό με τους στίχους του Ισπανού ποιητή, αλλά και με όσα γράφει ο Κ. Ουράνης στο κείμενό του.

Οι προτεινόμενοι δίσκοι αποδίδουν άριστα το λυρισμό των ποιημάτων του Λόρκα και των περιγραφών του Ουράνη υποβάλλοντας στον ακροατή την ατμόσφαιρα και το ονειρικό κλίμα της Ανδαλουσίας.

«Οδοιπορικό στην Ινδία», Τατιάνα Γκρίτσιν-Μιλλιέξ**1. Βρείτε και μελετήστε έναν τουριστικό οδηγό για την Ινδία ή ειδικά για το Νέο Δελχί και σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται η χώρα και οι άνθρωποί της. Ζητήστε και τη βοήθεια του καθηγητή της Γεωγραφίας.**

Όλοι σχεδόν οι τουριστικοί οδηγοί παρουσιάζουν την Ινδία με τον ίδιο τρόπο: αναφέρονται στον πληθυσμό της, που αγγίζει και ίσως ξεπερνά το ένα δισεκατομμύριο ανθρώπους, στις θρησκευτικές γιορτές, που αποτελούν μοναδική εμπειρία για τον ταξιδιώτη, και στα πολιτιστικά της μνημεία. Συχνά, σχολιάζεται επιφανειακά η δυσκολία των επισκεπτών να βρουν ξενοδοχείο, η ανθρωποπλημμύρα στα αστικά κέντρα και η διαφορά οικονομικού επιπέδου με το δυτικό κόσμο.

Επίσης διαβάζουμε ότι η Ινδία είναι σε μεγάλο βαθμό χώρα τροπική, με μουσώνες (τροπική βροχή και ανέμους) και τροπική βλάστηση. Αποτελείται από τέσσερις γεωγραφικές περιφέρειες: τα Ιμαλάια, τις πεδιάδες του Ινδού και του Γάγγη ποταμού, την έρημο και το οροπέδιο της νότιας χερσονήσου. Στην Ινδία μπορούμε να ακούσουμε τριακόσιες διαφορετικές γλώσσες, αν και επίσημη γλώσσα είναι η Χίντι. Οι επικρατέστερες θρησκείες είναι τρεις: ο ινδουισμός –που έχει και τους περισσότερους πιστούς–, ο ισλαμισμός και ο βουδισμός. Τέλος, δίνονται πληροφορίες για τα μουσεία της, τους ναούς της και ποια συμπεριφορά πρέπει να ακολουθήσει ο τουρίστας για να μην προσβάλει τις συνήθειες και το θρησκευτικό αίσθημα του τόπιου πληθυσμού, π.χ. να βγάζει τα παπούτσια του πριν μπει σε ιερό χώρο.

Ωστόσο οι τουριστικοί οδηγοί δεν προετοιμάζουν τον ανυποψίαστο ταξιδιώτη, κυρίως από τις δυτικές χώρες, για τη φτώχεια και την εξαθλίωση που θα συναντήσει σε κάθε του βήμα. Ούτε για τους εκατοντάδες ζητιάνους που θα τον περιτριγυρίζουν, όπου κι αν βρεθεί. Το ένα τρίτο του πληθυσμού μαστίζεται από την απόλυτη φτώχεια και το ένα στα εννέα παιδιά πεθαίνει πριν από τα πέντε του χρόνια. Επίσης, το 45% των ενηλίκων είναι αναλφάβητοι και το 86% των ανθρώπων έχουν ανεπαρκές αποχετευτικό σύστημα.

2. Μπορείτε να δείτε την κινηματογραφική ταινία Ο γάμος των μουσώνων, στην οποία παρουσιάζεται η ζωή στη σύγχρονη Ινδία· επίσης να ακούσετε παραδοσιακή και σύγχρονη ινδική μουσική (π.χ. τη μουσική του Ραβί Σανκάρ).

Οι μαθητές να δουν την ταινία σε κινηματογραφική αίθουσα και να ακολουθήσει συζήτηση στην τάξη όπου θα εκθέσουν τις εντυπώσεις τους. Μπορούν επίσης να συγκρίνουν τις πληροφορίες των τουριστικών οδηγών με τις πληροφορίες που τους έδωσε η ταινία. Η ινδική παραδοσιακή μουσική ηχεί παράξενα για όποιον δεν έχει έρθει ποτέ σε επαφή με αυτού του είδους τις μελωδίες και δεν έχει ακούσματα από παρόμοια μουσικά όργανα.

Διαδικτυακό υλικό:

www.traveltips.gr/India/India_events.htm (Ενδιαφέρουσες ταξιδιωτικές οδηγίες)

«Κουτώντας την Αθήνα», Τζων Φώουλς

1. **Αν ζείτε στην Αττική, οργανώστε μια εκδρομή στον Υμηττό, ώστε να δείτε κι εσείς από ψηλά την Αθήνα και να συγκρίνετε τις εντυπώσεις σας με αυτές του αφηγητή. Αν μένετε μακριά από την Αθήνα, συγκεντρώστε από χάρτες, αεροφωτογραφίες κ.ά. πληροφορίες για την Αττική στα μέσα του 20ού αιώνα και συγκρίνετε την εικόνα που θα σχηματίσετε με τις πληροφορίες που σας δίνει το κείμενο.**

Η θέα της Αθήνας από τον Υμηττό είναι σίγουρα διαφορετική ύστερα από μισό αιώνα, γιατί σήμερα έχουν καλυφθεί τελείως οι λίγοι πνεύμονες πρασίνου καθώς και οι ελεύθεροι χώροι που αφθονούσαν την εποχή που επισκέφτηκε την Αθήνα ο συγγραφέας. Παραμένει όμως अपαράλλαχτο το θαυμάσιο θέαμα του γαλανού της θάλασσας, του γκριζού περιγράμματος των νησιών και των βουνών της Πελοποννήσου, καθώς και τα ρόδινα χρώματα της δύσης του ήλιου πάνω από τη δυτική πλαγιά του Υμηττού.

Διαδικτυακό υλικό (αεροφωτογραφίες της Αθήνας):

earth.google.com.

www.airphotos.gr/athens.htm

2. **Υπάρχουν αρκετά τραγούδια που αναφέρονται στην ομορφιά της Αθήνας (π.χ. «Αθήνα, κόρη τ' ουρανού...») και πολλοί πίνακες που την απεικονίζουν. Βρείτε ανάλογο υλικό και ετοιμάστε ένα αφιέρωμα για την πρωτεύουσα της Ελλάδας. Μπορείτε να το εμπλουτίσετε και με μύθους και παραδόσεις που την αφορούν, από μυθολογίες και βιβλία ιστορικού περιεχομένου που έχουν γραφτεί γι' αυτήν (π.χ. τα βιβλία του Δημ. Καμπούρογλου, *Ιστορία των Αθηνών, Αι παλαιαί Αθήναι* κ.ά.).**

Τραγούδια που αναφέρονται στην Αθήνα συντέθηκαν κυρίως στα μέσα του 20ού αιώνα, όταν η Αθήνα ήταν μια πολύ ωραία πόλη, εντελώς διαφορετική από τη σημερινή αφιλόξενη μεγαλούπολη. Τέτοια ήταν διάφορα τραγούδια με μουσική του Μάνου Χατζηδάκι («Συνέβη στην Αθήνα», «Αθήνα», «Ιλιός»), καντάδες για τα πλακιώτικα στενά («Στης Πλάκας τις ανηφοριές») και πολλά τραγούδια από τον κινηματογράφο («Της Αθήνας το φεγγάρι», «Αθήνα γλυκιά μου Αθήνα», «Έλα μια νύχτα στην Αθήνα» κ.ά.).

Ζωγραφικοί πίνακες με θέμα την Αθήνα υπάρχουν πολλοί, όπως «Τοπίο Αττικής» του Γεωργίου Χατζόπουλου, «Υμηττός» του Οδυσσέα Φωκά, «Το μνημείο του Λυσικράτους» του Σπυρίδωνα Σκαρβέλη, «Ακρόπολη» του Σαράντη Καραβούζη, «Στην ταράτσα» του Ιάκωβου Ρίζου, «Λεωφόρος Πανεπιστημίου» και «Μετά τη βροχή στην οδό Βασιλίσσης Σοφίας» του Παύλου Μαθιόπουλου, «Η Πνύκα με την Ακρόπολη» του Κων/νου Μαλέα, «Από το μπαλκόνι μου» του Αχιλλέα Δρούγκα, «Προσφορά» του Πέτρου Ζουμπουλάκη κ.ά.

Βιβλία για την Αθήνα, εκτός από τα προτεινόμενα, είναι επίσης: *Αθήνα, Η προσωπογραφία μιας πόλης (1456-1686)* των Δημήτρη Γέροντα και Νίκου Νικο-

λούδη (εκδόσεις Τροχαλία), που περιέχει στοιχεία για την εποχή της Τουρκοκρατίας καθώς επίσης και μερικές ωραίες γραβούρες της πόλης, *Η σύγχρονη Αθήνα* του Τζορτζ Χόρτον (1901) με εικονογράφηση του Τ. Λίνσον (Εκδόσεις Πατάκη), που μιλά για την Αθήνα του τέλους του 19ου αιώνα όπως τη βλέπει ένα ξένος φιλέλληνας.

Μύθοι που αναφέρονται στην πόλη φανερώνοντας την ύπαρξή της από τα πανάρχαια χρόνια είναι:

1) Ο γνωστός μύθος της φιλονικίας της Αθηνάς με τον Ποσειδώνα για τη διεκδίκηση της ονοματοθεσίας και της προστασίας της πόλης.

2) Ο μύθος της δίκης του Άρη στον Άρειο Πάγο, που ήταν η πρώτη δίκη για φόνο. Αυτό συνέβη όταν ο Άρης κατηγορήθηκε από τους άλλους θεούς για το φόνο του Αλιρρόθιου, γιου του Ποσειδώνα. Στην απολογία του ο Άρης υποστήριξε ότι αναγκάστηκε να το κάνει για να σώσει από τα χέρια του την κόρη του Αλίππη, η οποία ήταν και μάρτυρας στη δίκη. Η απόφαση των θεών ήταν απαλλακτική για τον Άρη και από τότε ο βράχος πήρε το όνομά του (Άρειος Πάγος).

3) Ο μύθος της Αγραύλου, κόρης του βασιλιά της Αθήνας Κέκροπα. Όταν κάποτε η Αθήνα είχε δεχτεί επίθεση, οι Αθηναίοι πήραν χρησμό ότι για να σωθεί η πόλη έπρεπε να θυσιάσει η κόρη του βασιλιά. Τότε η Αγραυλος έπεσε με τη θέλησή της από το βράχο της Ακρόπολης σώζοντας την αγαπημένη της πόλη. Με το μύθο αυτό σχετίζεται η γιορτή των Αγραυλίων, κατά την οποία οι Αθηναίοι έφηβοι, πριν παραλάβουν τα όπλα τους, πήγαιναν στο ναό της Αγραύλου και ορκίζονταν σε αυτή ότι θα τα τιμούν και θα υπερασπίζονται την πατρίδα τους.

4) Ο μύθος του Εριχθόνιου, γιου του Κέκροπα, τον οποίο προστάτευε η Αθηνά. Ήταν μισός άνθρωπος μισό φίδι (φιδοθεός). Ο Εριχθόνιος μεγάλωσε έχοντας καταφύγιο την αιγίδα της Αθηνάς. Αργότερα έγινε βασιλιάς και θέσπισε τη λατρεία της θεάς. Δίδαξε στους Αθηναίους την κατεργασία του αργύρου και εισήγαγε στην πόλη το τέθριππο άρμα (άρμα με τέσσερις ίππους). Είναι γνωστό ότι στα κλασικά χρόνια οι Αθηναίοι τιμούσαν το φιδοθεό προσφέροντάς του πίτες που τις άφηναν στο Ερεχθείο.

5) Ο μύθος του πολέμου μεταξύ Ελευσινίων, με αρχηγό τον Εύμολπο, και Αθηναίων, με αρχηγό τον Ίωνα, όταν βασιλιάς της Αθήνας ήταν ο Ερεχθέας. Ο Εύμολπος ήταν δισέγγονος του Ερεχθέα και είχε γίνει ιερέας των Μυστηρίων της Δήμητρας και της Περσεφόνης στην Ελευσίνα. Ο Ερεχθέας πήρε χρησμό ότι για να νικήσει η Αθήνα έπρεπε να θυσιάσει τη μικρότερη κόρη του Ωτιονία, η οποία δέχτηκε αυτή τη θυσία, αλλά την ακολούθησαν στο θάνατο και οι αδελφές της Πρωτογονία και Πανδώρα. Τότε ο Ίων πέτυχε μεγάλη νίκη κατά των Ελευσινίων και ο Ερεχθέας θανάτωσε τον Εύμολπο. Και ο ίδιος όμως κατακεραυνώθηκε έπειτα από το Δία. Μετά τη νίκη του Ίωνα οι Ελευσίνιοι υποτάχθηκαν στην Αθήνα, αλλά κράτησαν τον έλεγχο των Ελευσινίων μυστηρίων.

6) Ο μύθος του Ξούθου και της παραμονής του στην Αθήνα. Ο δεύτερος γιος του Έλληνα και της νύμφης Ορσηίδας Ξούθος κατηγορήθηκε από τα αδέρφια του

Αίολο και Δώρο για κλοπή και κατέφυγε στην Αθήνα. Εκεί παντρεύτηκε την Κρέουσα, κόρη του βασιλιά Ερεχθέα, και απέκτησε δύο γιους, τον Ίωνα και τον Αχαιοό. Όταν πέθανε ο Ερεχθέας, ο Ξούθος κλήθηκε διαιτητής για τη διαδοχή, αλλά η απόφασή του δεν άρεσε στους Αθηναίους, και ο Ξούθος εξορίστηκε. Ο μύθος αυτός δείχνει ότι η Αθήνα ήταν από τις αρχαιότερες ελληνικές πόλεις, αφού από εκεί προήλθαν δύο από τις πιο ένδοξες ελληνικές φυλές, οι Ίωνες και οι Αχαιοί.

7) **Ο μύθος της σύγκρουσης Αθηναίων και Κρητικών, εξαιτίας του φόνου του γιου του Μίνωα Ανδρόγεω από τους Αθηναίους.** Όταν ήταν βασιλιάς ο Αιγέας, ο Ανδρόγεω είχε επισκεφτεί την Αθήνα, όπου διακρίθηκε σε όλους τους αγώνες των Παναθηναίων. Ο Αιγέας, φοβούμενος συμμαχία των Κρητικών με τους εχθρούς του Παλλαντίδες, που ήταν φίλοι του Ανδρόγεω, οργάνωσε το φόνου του. Τότε ο Μίνωας ξεκίνησε εκστρατεία εναντίον του, συμμαχώντας με διάφορες πόλεις και νησιά της Ελλάδας. Ο πόλεμος όμως διαρκούσε πολύ και ο Μίνωας δεν μπορούσε να νικήσει την Αθήνα, γι' αυτό παρακάλεσε το Δία να εκδικηθεί. Τότε όλη η Ελλάδα σειστήκε από σεισμούς, που σταμάτησαν ύστερα από προσευχές του Αιακού, βασιλιά της Αίγινας. Το μόνο μέρος που δεν ησύχασε από τους σεισμούς ήταν η Αθήνα, γι' αυτό οι Αθηναίοι αναγκάστηκαν να ζητήσουν χρησμό από τους Δελφούς, ο οποίος τους υποδείκνυε να ικανοποιήσουν κάθε απαίτηση του Μίνωα. Από τότε οι Αθηναίοι έστελναν στην Κρήτη, κάθε εννέα χρόνια, επτά νέους και επτά νέες ως εξιλαστήρια θύματα στο Μινώταυρο.

8) **Οι μύθοι με πρωταγωνιστή το Θησέα, γιο του Αιγέα και της Αίθρας.** Ο Θησέας γεννήθηκε στην Τροιζήνα. Όταν ενηλικιώθηκε, έμαθε από τη μητέρα του την καταγωγή του και παίρνοντας το σπαθί και τα σανδάλια που είχε κρύψει ο πατέρας του ξεκίνησε για την Αθήνα μέσω ξηράς για να πραγματοποιήσει τους άθλους του. Σκότωσε στην Επίδαυρο το ληστή Περιφύτη, στον Ισθμό το Σίνη, στην Κακιά Σκάλα το Σκίρωνα, κοντά στην Ελευσίνα τον Κερκύονα και στον Κορυδαλλό της Αττικής τον Προκρούστη. Όταν έφτασε στην Αττική εξαγνίστηκε από τους φόνους και πήγε στο παλάτι. Ο πατέρας του Αιγέας αγνοούσε την ύπαρξή του, όμως η γυναίκα του Μήδεια, που ήταν μάγισσα, τον αναγνώρισε και κατηγορώντας τον στον Αιγέα ως δήθεν κατάσκοπο τον έπεισε να του προσφέρουν στο γεύμα μια κούπα κρασί με δηλητήριο. Ο Αιγέας όμως αναγνώρισε το σπαθί των προγόνων του που κρατούσε ο Θησέας, και τον υποδέχτηκε με τιμές, ενώ η Μήδεια εγκατέλειψε την Αθήνα. Οι Παλλαντίδες που διεκδικούσαν το θρόνο της Αθήνας συνωμότησαν για να σκοτώσουν το Θησέα, αλλά τελικά εκείνος τους νίκησε και υποτάχτηκαν.

9) **Ο μύθος του Θησέα και του ταύρου του Μαραθώνα.** Ο Ηρακλής είχε κάποτε φέρει από την Κρήτη έναν άγριο ταύρο, που τον άφησε ελεύθερο στην πεδιάδα του Άργους. Ο ταύρος περιπλανήθηκε σκοτώνοντας πολλούς ανθρώπους και τελικά έφτασε στο Μαραθώνα. Ο Θησέας τον αιχμαλώτισε, τον έφερε στην Αθήνα, και τον θυσίασε στην Ακρόπολη προς τιμή της Αθηνάς.

10) **Ο μύθος του Θησέα και του Μινώταυρου.** Ο μύθος αυτός είναι από τους πιο

γνωστούς, αποκαλύπτοντας τις σχέσεις Αθήνας και Κρήτης. Μετά την επιτυχία της αποστολής του με το φόνο του Μινώταυρου, ο Θησέας αναχώρησε με την κόρη του Μίνωα Αριάδνη, την οποία εγκατέλειψε στη Νάξο. Η επιστροφή του στην Αθήνα σηματοδεύτηκε από την αυτοκτονία του πατέρα του Αιγέα, τον οποίο τίμησε ανεγείροντας ιερό κάτω από τον μετέπειτα ναό της Απτέρου Νίκης στην Ακρόπολη.

«Γυάλινα Γιάννενα», Μιχάλης Γκανάς

- Στο ποίημα γίνεται αναφορά στη γιαννιώτικη τέχνη της αργυροχρυσοχοΐας και μεταλλοτεχνίας. Αναζητήστε πληροφορίες για την ενασχόληση αυτή των κατοίκων των Ιωαννίνων από την παλαιότερη ως τη σύγχρονη εποχή. Μπορείτε επίσης να επισκεφθείτε το Μουσείο Μπενάκη και να δείτε τη συλλογή με τις γιαννιώτικες δημιουργίες.

Τα Ιωάννινα, πόλη με πλούσια ιστορία, είναι η πρωτεύουσα της Ηπείρου. Στα Γιάννενα εδώ και αιώνες έχει αναπτυχθεί η παραδοσιακή τέχνη της αργυροχρυσοχοΐας και της μεταλλοτεχνίας. Η χειροποίητη επεξεργασία του ασημιού έχει δημιουργήσει και συνεχίζει να προσφέρει μέχρι τις μέρες μας εξαιρετικά αντικείμενα τέχνης. Οι Γιαννιώτες τεχνίτες άρχισαν να δουλεύουν το ασήμι από την εποχή του Βυζαντίου, και στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας πολλά τουρκικά έγγραφα μαρτυρούν ότι κατά το 15ο αιώνα άκμαζε η ασημουργία. Οι τεχνίτες δεν περιόριζαν τις εμπορικές τους δραστηριότητες στην εσωτερική αγορά, αλλά είχαν αναπτύξει και εξαγωγικό εμπόριο. Τα έργα τέχνης της γιαννιώτικης αργυροχοΐας έφταναν μέχρι το Βελιγράδι, το Βουκουρέστι, τη Βιέννη, την Πράγα, ακόμα και τη Ρωσία.

Σήμερα η επεξεργασία ασημιού και χρυσού συνεχίζεται και οι Γιαννιώτες τεχνίτες, στα ενενήντα περίπου εργαστήρια της πόλης, κατασκευάζουν έργα τέχνης, όπως σκαλιστά σκεύη, εκκλησιαστικά αντικείμενα, κοσμήματα, σερβίτσια κ.ά.

Διαδικτυακό υλικό:

www.benaki.gr/

«Πουλάκι», Ιωάννης Βηλαράς

1. Η εμπειρία της ξενιτιάς για το σύγχρονο Έλληνα είναι περιορισμένο φαινόμενο. Είναι όμως πολύ συνηθισμένο για τους κάθε λογής μετανάστες που έχουν εγκατασταθεί στην Ελλάδα. Οργανώστε μια μικρή έρευνα σε ανθρώπους του περιγυρού σας (συμμαθητές, φίλους, γείτονες κ.ά.) και ζητήστε τους να σας μιλήσουν για το πώς αισθάνεται ένας ξενιτεμένος στη χώρα μας. Συζητήστε στην τάξη τα πορίσματα της έρευνας.

Η εργασία είναι προσωπική. Οι μαθητές θα πρέπει να διατυπώσουν τις ερωτήσεις τους προς τους ξένους με τέτοιο τρόπο ώστε να αναδειχθούν τα συναισθήματα των ξένων (δηλαδή, αν βιώνουν την απαξίωση και την εχθρική στάση των ντόπιων, αν νιώθουν μοναξιά, φόβο, νοσταλγία για την πατρίδα τους, ποιες είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν κ.ά.).

2. Ένα συνηθισμένο θεματικό μοτίβο στα δημοτικά τραγούδια της Ξενιτιάς είναι ο γυρισμός του Ξενιτεμένου, που έχει πανάρχαια καταγωγή. Το μοτίβο αυτό συναντάμε ήδη στην ομηρική *Οδύσσεια*. Αναζητήστε δημοτικά τραγούδια που να αναφέρονται στο γυρισμό του Ξενιτεμένου και συγκρίνετέ τα (προσπαθώντας να βρείτε ομοιότητες) με τη ραψωδία ψ της *Οδύσσειας* (ειδικότερα με τους στίχους 109-121 και 177-209).

Τα δημοτικά τραγούδια αφηγούνται τα βάσανα των Ξενιτεμένων και η λαϊκή μούσα ταύτισε την Ξενιτιά με τη δυστυχία. Η δυστυχία, οι ταλαιπωρίες και οι κάθε λογής αντιξοότητες περίμεναν τον Ξενιτεμένο στον τόπο του προορισμού του. Βίωνε την απαξίωση, την εκμετάλλευση και τη μοναξιά. Υπέμενε τις προσβολές και την εχθρική στάση των ανθρώπων, γνωρίζοντας ότι ήταν ο μόνος τρόπος για να βοηθήσει την οικογένειά του. Η νοσταλγία για την πατρίδα και τα αγαπημένα του πρόσωπα τον έπνιγαν και το μόνο πράγμα που βασάνιζε το μυαλό του ήταν πότε θα έρθει η πολυπόθητη ημέρα της επιστροφής στην πατρίδα.

Το μοτίβο της επιστροφής του Ξενιτεμένου συναντάμε σε πολλά δημοτικά τραγούδια που περιλαμβάνονται στο βιβλίο Ν. Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, και στο βιβλίο *Τα δημοτικά μας τραγούδια*, με εισαγωγή και σχόλια του Γιώργου Ιωάννου. Χαρακτηριστικό μοτίβο είναι επίσης η αναγνώριση του Ξενιτεμένου από την αγαπημένη του σύζυγο, όπως στο παρακάτω δημοτικό τραγούδι:

*Ερόδισε γη ανατολή και ξημερώνει η δύση,
γλυκοχαράζουν τα βουνά κι ο αυγερινός τραβιέται,
παν τα πουλάκια στη βοσκή κι οι λυγερές στη βρύση.
Βγαίνω κι εγώ κι ο μαύρος μου και τα λαγωνικά μου,
βρίσκω μια κόρη πόπλενε σε μαρμαρένια γούρνα.
Τη χαιρετάω, δε μου μιλεί, της κρένω, δεν μου κρένει.
– Κόρη, για βγάλε μας νερό, την καλή μοίρα να 'χεις,
να πιω κι εγώ κι ο μαύρος μου και τα λαγωνικά μου.
Σαράντα σίκλους έβγαλε, στα μάτια δεν την είδα
κι απάνω στους σαρανταδυό τη βλέπω δακρυσιμένη.
– Γιατί δακρύζεις, λυγερή, και βαριαναστενάζεις;
Μήνα πεινάς, μήνα διψάς, μην έχεις κακή μάνα;
– Μήτε πεινώ, μήτε διψώ, μήτ' έχω κακή μάνα.
Ξένε μου, κι αν εδάκρυσα κι α βαριαναστενάζω
τον άντρα 'χω στην Ξενιτιά και λείπει δέκα χρόνους
κι ακόμη δυο τον καρτερώ, στους τρεις τον συντυχαίνω,
κι α δεν ερθεί, κι α δε φανεί, καλόγρια θε να γένω·
θα πάγω στα έρημα βουνά, να στήσω μοναστήρι,
και στο κελί θα σφαλιστώ, στα μαύρα θε να βάψω,
εκείν να τρώγει η Ξενιτιά κι εμέ τα μαύρα ράσα.
– Κόρη μου, ο άντρας σ' πέθανε, κόρη μου, ο άντρας σ' εχάθη·*

τα χέρια μου τον κράτησαν, τα χέρια μου τον θάψαν,
 φωμί, κερί του μοίρασα, κι είπε να τα πλερώσεις,
 τον έδωκα κι ένα φιλί, κι είπε να μου το δώσεις.
 – Ψωμί, κερί του μοίρασες, διπλά να σε πλερώσω,
 μα γιατί' εκείνο το φιλί, σύρε να σου το δώσει.
 – Κόρη μου, εγώ είμαι ο άντρας σου, εγώ είμαι ο καλός σου.
 – Ξένε μου, αν είσαι ο άντρας μου, αν είσαι ο καλός μου,
 δείξε σημάδια της αυλής και τότε να πιστέψω.
 – Έχεις μηλιά στην πόρτα σου και κλήμα στην αυλή σου,
 κάνει σταφύλι ραζακί και το κρασί μοσκάτο,
 κι όποιος το πιει δροσίζεται και πάλι αναζητά το.
 – Αυτά είν' σημάδια της αυλής, τα ξέρει ο κόσμος όλος·
 διαβάτης ήσουν, πέρασες, τα 'δες και μου τα λέγεις.
 Πες μου σημάδια του σπιτιού και τότε να πιστέψω.
 – Ανάμεσα στην κάμαρα χρυσό καντήλι ανάφτει,
 και φέγγει σου που γδύνεσαι και πλέκεις τα μαλλιά σου,
 φέγγει σου τις γλυκές αυγές που τα καλά σου βάζεις.
 – Κάποιος κακός μου γείτονας σου τα 'πε και τα ξέρεις.
 Πες μου σημάδια του κορμιού, σημάδια της αγάπης.
 – Έχεις ελιά στα στήθη σου κι ελιά στην αμασκάλη
 κι ανάμεσά τους κρέμεται του αντρός σου φυλαχτάρι.
 – Ξένε μου εσύ είσαι ο άντρας μου, εσύ είσαι κι ο καλός μου.

Συγκρίνοντας το παραπάνω δημοτικό τραγούδι με τη ραψωδία ψ της Οδύσσειας (ειδικότερα με τους στίχους 109-121 και 177-209), διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν ομοιότητες. Οι δύο γυναίκες δεν πιστεύουν ότι ο σύζυγός τους επέστρεψε και για απόδειξη ζητάνε να τους αποκαλύψει κάποια κρυφά σημάδια· στο δημοτικό τραγούδι, σημάδια του κορμιού της γυναίκας και στην Οδύσσεια σημάδια του συζυγικού κρεβατιού. (Ωστόσο και στην Οδύσσεια έχει προηγηθεί η αναγνώριση του Οδυσσέα από την Ευρύκλεια με το σημάδι που της έδειξε στο πόδι του.) Επίσης, κοινό στοιχείο είναι ότι και οι δύο γυναίκες παραμένουν πιστές κι αφοσιωμένες στο σύζυγό τους.

«Ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμού», Γιώργος Θεοτοκάς

1. Ζητήστε από τους γονείς σας να σας περιγράψουν τα παιχνίδια της παιδικής τους ηλικίας. Περιγράψτε τα κατόπιν στους συμμαθητές σας.

Για τα παιχνίδια παλαιότερων εποχών έγινε αναφορά και στο κείμενο *Η ζωή στη Σύμη* (σελ. 46). Μπορούμε να δούμε πώς παίζονταν μερικά από αυτά.

Το εφτάπετρο. Το παιχνίδι παίζεται με μπάλα. Τα παιδιά χωρίζονται σε δύο

ομάδες. Στήνουν επτά πλατιές πέτρες τη μια πάνω στην άλλη μέσα σε κύκλο και οι παίκτες της ομάδας που παίζει πρώτη στέκονται από μια ορισμένη απόσταση και σημαδεύουν με την μπάλα τις πέτρες με σκοπό να τις γκρεμίσουν. Όταν κάποιος το πετύχει, ένας παίκτης της αντίπαλης ομάδας παίρνει την μπάλα, αποκτώντας έτσι την αρχηγία, και μένει κοντά στις πέτρες, ενώ οι συμπαίκτες του παίρνουν θέση πίσω από τους αντιπάλους, που έχουν εν τω μεταξύ διασκορπιστεί. Σκοπός του αρχηγού είναι να πετύχει με την μπάλα τους αντιπάλους, ώστε ένας ένας να βγουν από το παιχνίδι. Δεν πρέπει όμως να του φύγει η μπάλα μακριά. Για το σκοπό αυτό τη μαζεύουν οι συμπαίκτες του και του την επιστρέφουν αμέσως, ώστε να μην μπορούν να πλησιάσουν οι αντίπαλοι κοντά στις πέτρες. Γιατί αν κάποιος από τους αντιπάλους καταφέρει να ξαναστήσει τις πέτρες, τότε η ομάδα του κερδίζει το παιχνίδι. Αν όμως χτυπηθούν από την μπάλα όλοι τους, χωρίς να έχουν προλάβει να στήσουν όλες τις πέτρες, τότε έχουν χάσει.

Το ασκί. Τα παιδιά μπαίνουν μέσα σε τσουβάλια που τα δένουν στη μέση τους και αρχίζουν έναν δύσκολο αγώνα δρόμου προς ένα καθορισμένο τέρμα. Όποιος φτάσει πρώτος είναι ο νικητής.

Διαδικτυακό υλικό:

www.gym-kyriak.voi.sch.gr/paixnidia.htm

www.asclepieion.mpl.uoa.gr

2. Ζωγραφίστε τον Κήπο του Ταξιμού ή ένα τμήμα του, παίρνοντας ιδέες από την περιγραφή του αφηγητή.

Η εργασία είναι προσωπική. Στο κείμενο υπάρχουν αρκετές ωραίες περιγραφές που μπορούν να αποδοθούν ζωγραφικά, όπως η είσοδος του Κήπου (οι φύλακες, το συντριβάνι και η παράγκα με τα ψιλιλά), οι νταντάδες με τα παιδιά που κάνουν περίπατο στις δενδροστοιχίες, η κεντρική πλατεία με το καφενείο και την εξέδρα της ορχήστρας, η θέα του Βοσπόρου και της Προποντίδας από τα τραπεζάκια του Κήπου κ.ά.

«Ταξίδι χωρίς επιστροφή», Διδώ Σωτηρίου

1. Οργανώστε μια ωριαία εκδήλωση στην τάξη με θέμα τη Μικρασιατική καταστροφή. Ο δίσκος *Μικρά Ασία των Απόστολου Καλδάρα και Πυθαγόρα*, καθώς και το μυθιστόρημα *Ματωμένα Χώματα* θα σας δώσουν μουσικό και λογοτεχνικό υλικό.

Μέσα από τη ζωή του πρωταγωνιστή του μυθιστορήματος *Ματωμένα Χώματα* Μανόλη Αξιώτη η συγγραφέας Δ. Σωτηρίου παρουσιάζει με ρεαλιστικό τρόπο τη ζωή των Μικρασιατών Ελλήνων, τη συμβίωσή τους με τους Τούρκους πριν από την Καταστροφή και τα γεγονότα που οδήγησαν βαθμιαία στον τελικό εκπατρισμό τους. Το μυθιστόρημα δίνει, επομένως, όλα τα απαραίτητα στοιχεία για την εργασία. Αφού το διαβάσετε, επιλέξτε αντιπροσωπευτικά αποσπάσματά του για να τα παρουσιάσετε στην τάξη μαζί με κάποια τραγούδια από το δίσκο *Μικρά Ασία*.

2. Αν ζείτε σε πόλη που κατέφυγαν Μικρασιάτες, συνθέστε έναν κατάλογο με ονομασίες προσφυγικών περιοχών ή έναν πίνακα με ονομασίες οδών, που σχετίζονται με τους πρόσφυγες του 1922. Ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή της Γεωγραφίας.

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922) οι Έλληνες της Μικράς Ασίας κατέφυγαν πρόσφυγες στην Ελλάδα, όπου τα πρώτα χρόνια ζούσαν με την ελπίδα της επιστροφής στις πατρογονικές εστίες. Έπειτα όμως από το Σύμφωνο Φιλίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (1930) και την ανταλλαγή των πληθυσμών, συνειδητοποίησαν ότι η επιστροφή ήταν ανέφικτη. Για να διατηρήσουν τις μνήμες των χαμένων πατρίδων έδωσαν τα ονόματά τους στο νέο τόπο εγκατάστασης.

Οι περιοχές της Αττικής όπου εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες έχουν ονόματα όπως Νέα Μάκρη (ήρθαν από τη Μάκρη απέναντι στη Ρόδο), Νέα Παλάτια Ωρωπού (από τις Τράλλεις), Νέα Ερυθραία (από την Ερυθραία στα δυτικά παράλια της Μ. Ασίας), Νέα Φιλαδέλφεια (από Φιλαδέλφεια Μ. Ασίας), Νέα Ιωνία (από Φώκαια, Ερυθραία, Σμύρνη, Φιλαδέλφεια, Σπάρτα Μ. Ασίας), Νέα Χαλκηδόνα (από Χαλκηδόνα και Νίκαια ΒΔ. Μ. Ασίας), Νίκαια (από Νίκαια), Νέα Σμύρνη (από Σμύρνη), Φώκαια Αναβύσσου (από Φώκαια και Σμύρνη). Στη Μακεδονία επίσης υπάρχουν πόλεις με ονόματα όπως Νέα Μουδανιά, Νέα Τρίγλια, Νέα Καλλικράτεια, Νέα Μηχανιώνα, Κορδελιό κ.ά. Πολλοί πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν και στο Νομό Μαγνησίας, όπου συναντάμε ονόματα όπως Νέα Ιωνία Βόλου, Νέα Αγχίαλος κ.ά.

Ονομασίες οδών υπάρχουν πάρα πολλές, όπως Πισιδίας, Τράλλεων, Σμύρνης, Κερασούντος, Ιωνίας, Βιθυνίας, Μικράς Ασίας, Προύσης, Μουδανιών, Μενεμένης, Κωνσταντινουπόλεως, Αλικαρνασσού, Προποντίδος κ.ά.

Διαδικτυακό υλικό:

www.de.sch.gr/mikrasia/mikrasia.htm <http://www.ime.gr/fhw/gr/projects/geneal/docs/g.html>

«Η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται», Θανάσης Βαλτινός

1. Ποιες κοινωνικές συνθήκες στην Ελλάδα των αρχών του 20ού αιώνα οδηγούν τους ανθρώπους στη μετανάστευση και ποια τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όσοι πρόκειται να μεταναστεύσουν;

Στα τέλη του 19ου αιώνα και την πρώτη δεκαετία του 20ού πολλοί κάτοικοι των ορεινών και νησιωτικών περιοχών –δηλαδή των φτωχότερων ελληνικών τόπων– αναγκάστηκαν να πάρουν το δρόμο της ξενιτιάς. Τα αίτια της μεγάλης αυτής μετανάστευσης, που έφτασε τους 500.000 μετανάστες, οφείλονται στις άθλιες συνθήκες ζωής των Ελλήνων αγροτών. Το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών προήλθε από τον αγροτικό πληθυσμό και κυρίως από τις περιοχές της βόρειας και δυτικής Πελοποννήσου, οι οποίες είχαν πληγεί από τη σταφιδική κρίση (διακοπή των εξαγωγών σταφίδας και παράλληλα παντελής έλλειψη κρατικής μέριμνας και μέτρων προστασίας υπέρ των αγροτών). Οι αγρότες, υπερχρεωμένοι σε τράπεζες και τοκογλύφους, λιμοκτονούσαν. Απέναντι στην πείνα και την ανέχεια, μοναδική

ελπίδα για καλύτερη ζωή πρόβαλλε η μετανάστευση στη μακρινή Αμερική. Έτσι, για να μπορέσουν να συντηρήσουν τις οικογένειές τους και να σώσουν οι μικροκτηματίες τα χωράφια τους, ξενιτεύτηκαν. Η μετανάστευση είχε αρνητικές συνέπειες για την Ελλάδα. Ερήμωσε η ελληνική ύπαιθρος και λιγότεψαν τα εργατικά χέρια που θα βοηθούσαν στην ανάπτυξη της χώρας, προκλήθηκε δημογραφικό πρόβλημα. Υπήρξαν βέβαια και κάποια θετικά αποτελέσματα. Η ελληνική οικονομία ωφελήθηκε από τα εμβάσματα που οι μετανάστες έστελναν στις οικογένειές τους, για να συντηρηθούν και για να πληρώσουν τα χρέη τους.

Βλέπε: εφημερίδα *Καθημερινή* (ένθετο *Επτά Ημέρες*), αφιέρωμα: «Υπερωκεάνια και μετανάστευση», Κυριακή 15 Δεκεμβρίου 1996 και αφιέρωμα: «Η μετανάστευση στη Γερμανία», Κυριακή 13 Δεκεμβρίου 1998.

Διαδικτυακό υλικό:

www.web.auth.gr/virtualschool/1.3/Praxis/BoravouEmigration.html (Ελληνική μετανάστευση στις ΗΠΑ [1900-1925])

www.tsamantas.com/leute/metanastefsi/metanastefsi.htm (Ελληνική μετανάστευση στις ΗΠΑ)

www.komvos.edu.gr/fryktories/modules.php?name=News&file=article&sid=91 (Ελληνική μετανάστευση του τέλους του 19ου αι. μέσα από την ελληνική λογοτεχνία. Μια μελέτη περίπτωσης.)

www.fhw.gr/chronos/13/gr/society/facts/03.html (Η μετανάστευση προς την Αμερική)

2. Χωριστείτε σε ομάδες, καθεμιά απ' τις οποίες να ασχοληθεί με μία περίπτωση Ελλήνων μεταναστών (π.χ. μετανάστευση στην Αμερική, στην Αυστραλία, στη Γερμανία) ή με θέματα σχετικά με τη μετανάστευση (π.χ. αίτια του φαινομένου, συνθήκες υποδοχής, προσφορά των μεταναστών στην πατρίδα τους κ.ά.).

Οι νεοελληνικές μεταναστεύσεις έχουν αφετηρία την άλωση της Κωνσταντινούπολης και καλύπτουν την περίοδο από τα μέσα του 15ου αιώνα ως τη δημιουργία του ελληνικού κράτους το 1830. Ακολουθεί νέο μεταναστευτικό κύμα από το 1830 μέχρι την έναρξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, με σημείο κορύφωσης την πρώτη δεκαετία του 1900. Τρίτο κύμα μεταναστεύσεων ξεκινά στα μέσα της δεκαετίας του 1940 μέχρι τη δεκαετία του 1970.

Η δεκαετία του 1960, αν και δε σημαδεύτηκε από συγκλονιστικά ιστορικά γεγονότα, όπως αυτά που συντάραξαν τις προηγούμενες δεκαετίες (Β' Παγκόσμιος πόλεμος, Κατοχή, Εμφύλιος), ωστόσο, προσδιόρισε το χαρακτήρα των μετέπειτα δεκαετιών και την ταυτότητα του Νεοέλληνα. Ήταν μια εποχή που οι νέοι ενατένιζαν με αισιοδοξία το μέλλον και πάλευαν να ανατρέψουν το κατεστημένο. Η εποχή σφραγίστηκε ανεξίτηλα από τα αγωνιστικά τραγούδια του Μίκη Θεοδωράκη και τις μεγάλες λαϊκές διαδηλώσεις που απαιτούσαν «εδώ και τώρα» κοινωνικές ανατροπές. Τα πολιτικά γεγονότα (ανένδοτος αγώνας του Γεωργίου Παπανδρέου, Ιουλιανό

και αποστασία, δικτατορία των συνταγματαρχών) τάραξαν την πολιτική ζωή του τόπου και κινητοποίησαν τις προοδευτικές δυνάμεις. Σημαντική επίδραση στις αγωνιστικές κινητοποιήσεις άσκησαν και τα κινήματα στην Ευρώπη ή σε άλλα μακρινά σημεία του πλανήτη, που ξεσήκωναν τους λαούς και τους καλούσαν να αγωνιστούν για καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας.

Από το 1956 η μετανάστευση σημαδεύει κάθε πλευρά της καθημερινής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής της Ελλάδας. Μιας Ελλάδας που διώχνει τα παιδιά της. Χιλιάδες Έλληνες πήραν το δρόμο της ξενιτιάς, αφήνοντας πίσω τους τη μιζέρια και την ανεργία. Άνθρωποι απογοητευμένοι, επειδή το οικονομικό αδιέξοδο παρέλυε κάθε δημιουργική τους ικανότητα. Η δημογραφική αιμορραγία που υπέστη η χώρα μας, και μάλιστα του πιο ενεργού πληθυσμού της, ήταν εντυπωσιακή: ιδιαίτερα το 1963-65 η μετανάστευση πήρε μαζικό χαρακτήρα. Οι χώρες υποδοχής των μεταναστών ήταν ευρωπαϊκές και υπερπόντιες: οι ΗΠΑ, η κεντρική, η δυτική και η νότια Αφρική, η Αργεντινή και η Βραζιλία στη Λατινική Αμερική, ο Καναδάς και ασφαλώς η Αυστραλία. Η μεγαλύτερη όμως μετανάστευση παρατηρείται προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης: Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, Βέλγιο, Ιταλία, Βρετανία, Ελβετία, Γαλλία και σε μικρότερο βαθμό, Αυστρία, Σουηδία και Ολλανδία. Ιδιαίτερα εντυπωσιακή ήταν η ελληνική εργατική μετανάστευση στη Γερμανία. Από το 1960 μέχρι το 1976 η χώρα δέχτηκε, ύστερα από ειδική ελληνο-γερμανική συμφωνία, 623.320 Έλληνες φιλοξενούμενους εργάτες (Γκαστερμπάιτερ [Gastarbeiter]).

Η επιλογή του ελληνικού κράτους να ωθήσει στη μετανάστευση χιλιάδες πολίτες για να σωθεί από τα οικονομικά και κοινωνικά αδιέξοδα, αποδείχτηκε καταστροφική. Ο ενεργός πληθυσμός μειώθηκε απελπιστικά. Ιδιαίτερα στην επαρχία, η τοπική οικονομία διαλύθηκε και ολόκληρα χωριά εγκαταλείφθηκαν. Την εικόνα της ερήμωσης που συναντάμε ακόμα και σήμερα σε ορεινές περιοχές της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Πελοποννήσου την οφείλουμε και στη μετανάστευση και όπως φαίνεται δεν είναι εύκολο να αλλάξει.

Οι στίχοι που ακολουθούν από το τραγούδι «Εγώ Θα πάω στη Γερμανία» αποδίδουν με σαφήνεια τα αίτια της σύγχρονης μετανάστευσης:

*Εγώ θα πάω καλή μου μάνα, εγώ θα πάω στη Γερμανία,
Ν' αποχτήσω πολλές παράδες, να γυρίσω να αγουράσω,
σπίτια με ψηλά μπαλκόνια και τραχτέρι με τον πλούχο
να ουργώνω τα χωράφια.
Θ' αγουράσω καλή μου μάνα, θ' αγουράσω και κουμπίνα
να θερίζω τα σιτάρια.
Να μην κλαις, καλή μου μάνα, να μην κλαις εγώ που φεύγω,
έχω βαρεθεί τη φτώχεια.*

Διαδικτυακό υλικό:

www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=213 (Ιστορία της μετανάστευσης)

www.alex.eled.duth.gr/ETHM/Thrakika/1996/20.html (Δημοτικά τραγούδια αφιερωμένα στους Έλληνες μετανάστες της Γερμανίας)

www.abnet.agrino.org/htmls/P/P009.htm (Μετανάστευση στη Γερμανία, Γαλλία, Βέλγιο)

www.alex.eled.duth.gr/Eldoseis/vergeti/text/2.htm (Μετανάστευση στη μεταπολεμική Ελλάδα)

www.evrytanika.gr/0101-0120/0102/news.htm (Νεότερη ελληνική μετανάστευση)

«Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς», Μαρούλα Κλιάφα

1. Συγκεντρώστε στοιχεία για τους αλλοδαπούς που ζουν στην περιοχή σας. Σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση οργανώστε μια εκδήλωση γνωριμίας.

Για τη συγκέντρωση στοιχείων θα μπορούσε να βοηθήσει ο δήμος και τα σχολεία της περιοχής που έχουν αλλοδαπούς μαθητές. Οι μαθητές που θα ασχοληθούν με αυτή την εργασία μπορούν να καταγράψουν κυρίως στοιχεία για την εθνικότητα, τον αριθμό των μελών στην οικογένεια, τις συνθήκες εργασίας, το βαθμό γνώσης της ελληνικής γλώσσας, την περίθαλψη, την ψυχαγωγία στον ελεύθερο χρόνο, τις σχέσεις με τον ντόπιο πληθυσμό κ.ά. Μετά τη συλλογή των παραπάνω πληροφοριών, η εκδήλωση γνωριμίας θα έχει περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας και θα αποδώσει πιο ουσιαστικά αποτελέσματα, γιατί θα επικεντρωθεί σε ζητήματα που θα έχουν ερευνηθεί και κατανοηθεί από τους μαθητές. Στόχος της συνάντησης θα πρέπει να είναι να βρεθούν τα σημεία επαφής, όπως κοινά προβλήματα, επιδιώξεις, ασχολίες, ψυχαγωγία, σπουδές, προοπτικές. Ακόμα, σε τέτοιες συναντήσεις παράγοντες επιτυχίας είναι και το ενδιαφέρον για την κουλτούρα και τον τρόπο ζωής των αλλοδαπών στην πατρίδα τους καθώς και οι σχέσεις ισότητας και σεβασμού απέναντί τους.

2. Τα γεγονότα και οι σκέψεις των κοριτσιών αποδίδονται μέσω των επιστολών που ανταλλάσσουν. Δοκιμάστε να ξαναγράψετε το απόσπασμα σε μορφή διαλόγου μεταξύ των δύο κοριτσιών.

Η Ελένη κάλεσε στο τηλέφωνο τη Βερόνικα. Μετά τις πρώτες χαρές, η Βερόνικα άρχισε τα παράπονά της για τα προβλήματα της νέας της ζωής: – Οι ένοικοι της πολυκατοικίας όπου μένουμε δεν μας θέλουν κοντά τους. Μόλις έμαθαν ότι είμαστε από την Αλβανία μάζεψαν υπογραφές να μας διώξουν. Αισθάνονται ανασφάλεια να μένουν δίπλα τους ξένοι και άγνωστοι άνθρωποι. Έφτασαν ακόμα και στο σημείο και να μας βρίζουν κατά πρόσωπο. Προχθές η κυρία του κάτω διαμερίσματος, αντί να απαντήσει στην καλημέρα της μητέρας μου, άρχισε να μας κατηγορεί

ότι κάνουμε θόρυβο και την ενοχλούμε. Μας αποκάλεσε μάλιστα μαχαιροβγάλτες και είπε να γυρίσουμε στην Αλβανία. Η Ελένη απόρησε: – Δεν μπορώ να πιστέψω ότι υπάρχουν τόσο σκληροί και ανόητοι άνθρωποι. Η Βερόνικα συνέχισε ακάθεκτη: – Χθες έγινε χειρότερη σκηνή. Ένας ένοικος αποκάλεσε τον αδελφό μου βρομο-Αλβανό και αυτός στεναχωρήθηκε πολύ. Να φανταστείς, τώρα θέλει να κρύβει την εθνικότητά του. Η Ελένη τής απάντησε στεναχωρημένη: – Είναι πολύ άσχημα όσα σας συμβαίνουν. Να ξέρεις όμως ότι ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς. Αυτό μου έλεγε ο πατέρας μου παλιά, αλλά τότε δεν καταλάβαινα το νόημά του. Οι άνθρωποι της πολυκατοικίας σας είναι αχαρακτήριστοι. – Ο πατέρας μου δεν άντεξε άλλο και έκανε παράπονα στο διαχειριστή, πρόσθεσε γρήγορα η Βερόνικα. Εκείνος αρκέστηκε στη διαπίστωση ότι υπάρχουν και ρατσιστές και πρόβλεψε ότι με τον καιρό θα τους περάσει. Δε με νοιάζει, Ελένη μου, αν τους περάσει. Μας έχουν ήδη πληγώσει χωρίς να τους έχουμε κάνει κακό. Ποια είναι επιτέλους η διαφορά να είναι κανείς Αλβανός, Έλληνας, Τούρκος, Νιγηριανός; – Έχεις δίκιο, Βερόνικα, να αγανακτείς, είπε η Ελένη. Υπάρχουν άνθρωποι που δεν ανέχονται το διαφορετικό και δείχνουν έναν ανεξήγητο ρατσισμό για τον ανάπηρο, τον μαύρο, τον ξένο. Όμως, εμένα δεν με πληγώνει τόσο ο φόβος που δείχνουν όσο ο οίκτος τους. Από το να σε φοβούνται είναι χειρότερο να σε λυπούνται. Αλλά πιο πολύ ακόμα σιχαίνομαι τους υποκριτές, που παριστάνουν τους διακριτικούς και κάνουν πως δεν πρόσεξαν το πρόβλημά σου. – Ξέρω πόσο καλή καρδιά έχεις, Ελένη, φοβάμαι όμως πως δεν μπορείς να με νιώσεις. Δεν φταις εσύ γι' αυτό, αλλά ανήκεις στους τυχερούς που δεν θα αντιμετωπίσουν ποτέ τέτοιου είδους προβλήματα. Εσύ έχεις οικονομική άνεση, ομορφιά, έρωτα, πώς να καταλάβεις αυτό που περνάω; – Σύντομα οι γείτονές σου θα καταλάβουν ότι είσαστε φιλήσυχοι άνθρωποι, Βερόνικα, και θα αλλάξουν συμπεριφορά, την καθυσάχασε η Ελένη. – Δεν μπορώ να συνεχίσω, Ελένη, ένας κόμπος με πνίγει για την αδικία αυτή, απάντησε με ένα λυγμό η Βερόνικα. – Ηρέμησε, Βερόνικα, σύντομα θα περάσουν όλα. Τώρα πρέπει να σε αφήσω, γιατί αύριο έχουμε τον τρίτο αγώνα μπάσκετ. Πρέπει να κοιμηθώ νωρίς, για να είμαι σε φόρμα. Γεια σου. Θα σε πάρω αύριο πάλι, να σε ενημερώσω για το σκορ.

Παρατήρηση: Ζωντανός διάλογος ανάμεσα στα δύο κορίτσια δεν είναι εφικτός, γιατί θα πρόδιδε το μυστικό της Ελένης, δηλαδή την αναπηρία της, στοιχείο ουσιαστικό για την πλοκή του μυθιστορήματος.

«Ο Ολυμπιακός ύμνος», Κωστής Παλαμάς

1. Σε συνεργασία με τον καθηγητή του μαθήματος της Ολυμπιακής Παιδείας συγκεντρώστε στοιχεία σχετικά με την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων στην αρχαία Ελλάδα και προσπαθήστε να βρείτε ομοιότητες και διαφορές με τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες. Χρήσιμα στοιχεία θα βρείτε στο διαδικτυακό τόπο: <http://www.olympics.ariadnet.gr/OLYMPICS/olympic.html>

Στην αρχαία Ελλάδα οι πιο σημαντικοί αθλητικοί αγώνες ήταν τα Ολύμπια ή Ολυμπιακοί αγώνες, τα Νέμεα, τα Ίσθμια και τα Πύθια, όλοι αφιερωμένοι σε κάποιο θεό. Οι σπουδαιότεροι όλων ήταν οι Ολυμπιακοί αγώνες, που γίνονταν στην Ολυμπία της Ήλιδας προς τιμή του Δία. Μυθικός ιδρυτής θεωρείται ο Πέλοπας και αναδιοργανωτής τους ο Ηρακλής. Ήδη όμως αναφέρονται και παλαιότεροι διοργανωτές, όπως ο Κλύμενος, που είχε διοργανώσει τους αγώνες πενήντα χρόνια μετά τον κατακλυσμό του Δευκαλίωνα, και τον ακολούθησαν ο Ενδυμίων, ο Πέλοπας, ο Πελίας και ο Νηλέας. Όταν ο Ηρακλής νίκησε σε πόλεμο τους Ηλείους και κατέλαβε την Ήλιδα, συγκέντρωσε το στρατό του στην Πίσα και από τα λάφυρα αναδιοργάνωσε προς τιμή του πατέρα του Δία τις Ολυμπιακές γιορτές και τους αγώνες. Όρισε το τέμενος του Δία, σημάδεψε με βήματα το στάδιο, έδωσε το όνομα στον Κρόνιο λόφο. Αφιέρωσε επίσης τέμενος στον πρόγονό του Πέλοπα και όρισε να στεφανώνονται οι αθλητές με κλαδιά αγριελιάς. Λέγεται ότι ο Ηρακλής νίκησε σε όλους τους αγώνες, γιατί κανένας αντίπαλος δεν δέχτηκε να τον αντιμετωπίσει.

Οι Ολυμπιακοί αγώνες οργανώνονταν κάθε τέσσερα χρόνια και κρατούσαν πέντε μέρες. Δικαίωμα συμμετοχής είχαν όλοι οι ελεύθεροι Έλληνες. Απαγορευόταν να πάρει μέρος αθλητής που είχε διαπράξει κακούργημα ή ιεροσυλία. Το μήνα της διεξαγωγής τους κηρυσσόταν εκεχειρία μεταξύ όλων των ελληνικών πόλεων. Ο πρώτος ολυμπιονίκης που αναφέρεται στα ιστορικά χρόνια ήταν ο Κόροιβος από την Ηλεία, που νίκησε το 776 π.Χ. στο αγώνισμα του σταδίου (δρόμος 200 μέτρων), το μοναδικό που υπήρχε αρχικά. Αργότερα προστέθηκαν ο δίαυλος (δρόμος 400 μέτρων), ο δόλιχος (δρόμος 24 σταδίων, περίπου 4.800 μέτρων), η πάλη, το πένταθλο (άλμα, δίσκος, δρόμος, ακοντισμός, πάλη), η πυγμαχία, οι αγώνες τεθρίππων, οι ιππικοί και το παγκράτιο (συνδυασμός πυγμαχίας και πάλης). Με την πάροδο του καιρού προστέθηκαν και άλλα, πολύ περισσότερα αγωνίσματα. Οι αθλητές που έπαιρναν μέρος στους αγώνες ήταν ερασιτέχνες αλλά προγυμνάζονταν σκληρά. Το 394 οι Ολυμπιακοί αγώνες καταργήθηκαν από τον Βυζαντινό αυτοκράτορα Θεοδόσιο Α΄.

Την ιδέα των σύγχρονων Ολυμπιακών αγώνων εμπνεύστηκαν ο βαρόνος Πιερ ντε Κουμπερτέν και ο συγγραφέας Δημήτριος Βικέλας. Οι πρώτοι σύγχρονοι Ολυμπιακοί αγώνες έγιναν το 1896 στην Αθήνα. Ο έλεγχος και η διοργάνωσή τους ανατέθηκαν στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (Δ.Ο.Ε.).

Ομοιότητες

- Προβάλλουν το πνεύμα της συλλογικότητας και της ευγενούς άμιλλας.
- Τελούνται κάθε τέσσερα χρόνια.
- Οι σύγχρονοι τελούνται στο τέλος καλοκαιριού, όπως στην αρχαιότητα.
- Την ευθύνη για τη διεξαγωγή τους είχαν και έχουν επιτροπές: οι 10 Ελλανοδικές στην αρχαιότητα, η Δ.Ο.Ε. σήμερα.
- Όπως στους αρχαίους αγώνες έτσι και στους σύγχρονους η προσπάθεια γίνεται για την πρωτιά.

- Οι νικητές των αγωνισμάτων απολάμβαναν και απολαμβάνουν μεγάλες τιμές, δόξα και υλικά οφέλη.
- Παρανομίες αθλητών γίνονταν και στην αρχαιότητα και σήμερα. Στην αρχαιότητα όσοι συλλαμβάνονταν να παρανομοούν τιμωρούνταν να αφιερώσουν άγαλμα στο Δία, όπου αναγραφόταν το όνομά τους, για να μένει η ντροπή τους αιώνια. Σήμερα τα αναβολικά τιμωρούνται με αποκλεισμό από τους αγώνες και διασυρμό του ονόματος του παραβάτη.

Διαφορές

- Στην αρχαιότητα οι αγώνες συνδέονταν με θρησκευτικές γιορτές, ενώ οι σύγχρονοι είναι ανεξάρτητοι από κάθε άλλο εορτασμό.
- Στην αρχαιότητα αποτελούσαν ανώτατο ιδανικό, σήμερα έχουν εμπορευματοποιηθεί.
- Στους σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες έχουν προστεθεί πολύ περισσότερα αγωνίσματα.
- Οι αρχαίοι ήταν αγώνες γυμνικοί. Αθλητές και θεατές ήταν μόνο άνδρες, ενώ σήμερα αγωνίζονται και φυσικά παρακολουθούν τους αγώνες και γυναίκες.
- Στους σύγχρονους δεν έχει καθιερωθεί εκχειρία.
- Η δόξα των αθλητών στην αρχαιότητα δεν ήταν εφήμερη όπως σήμερα. Τους τιμούσαν και τους δόξαζαν σαν ήρωες, η πόλη της καταγωγής τους έστηνε τον ανδριάντα τους, οι ποιητές έγραφαν γι' αυτούς ύμνους (Βακχυλίδης, Πίνδαρος κ.ά.). Διαδικτυακό υλικό (Ολυμπιακοί αγώνες στην αρχαία Ελλάδα):
www.ime.gr/olympics/ancient/gr/300.html
www.stadio.gr/details.asp?ArticleID=1972&language=1

2. Όσοι από εσάς παρακολουθήσατε, είτε από κοντά είτε από την τηλεόραση, Ολυμπιακούς ή άλλους αγώνες, αφηγηθείτε γραπτά ποιο άθλημα σας εντυπωσίασε περισσότερο και γιατί.

Η εργασία είναι προσωπική. Μπορείτε να περιγράψετε σύντομα τους κανόνες του αθλήματος και στη συνέχεια να επιμείνετε στα στοιχεία που σας εντυπωσίασαν, π.χ. το παράστημα, οι κινήσεις, η αγωνιστικότητα, το ήθος των αθλητών, καθώς και τα συναισθήματά σας κατά την παρακολούθηση του αθλήματος.

«Δρόμος 100 μέτρων», Πέτρος Χάρης

1. Στο κείμενο αναφέρονται τρία αγωνίσματα του στίβου: οι «δρόμοι», τα «άλματα» και τα «εμπόδια». Με τη βοήθεια του γυμναστή σας προσδιορίστε για ποια αγωνίσματα πρόκειται, και συγκεντρώστε πληροφορίες για τα υπόλοιπα σημερινά αγωνίσματα του στίβου.

Οι «δρόμοι» είναι δρόμοι ταχύτητας (100, 200 και 400 μέτρων), δρόμοι ημιαντοχής (800 και 1.500 μέτρων), δρόμοι αντοχής (5.000 και 10.000 μέτρων), ο μαραθώνιος (42.000 μέτρων), που γίνεται έξω από το στάδιο, οι σκυταλοδρομίες (4

επί 100 και 4 επί 400 μ.). Τα «άλματα» είναι άλματα σε μήκος, σε ύψος, το τριπλούν και το επί κοντώ. Τα «εμπόδια» είναι οι δρόμοι με εμπόδια (110 και 400 μέτρων) και ο δρόμος 3.000 μέτρων με φυσικά εμπόδια.

Ο κλασικός αθλητισμός στίβου περιλαμβάνει σήμερα πολλά ανδρικά και γυναικεία αγωνίσματα. Εκτός από τους δρόμους και τα άλματα περιλαμβάνει τις ρίψεις (σφαιροβολία, σφυροβολία, ακοντισμός, δισκοβολία), το δέκαθλο για τους άνδρες (σύνθετο αγώνισμα με 4 δρόμους, 3 ρίψεις και 3 άλματα), το έπταθλο για τις γυναίκες (με 3 δρόμους, δύο άλματα, 2 ρίψεις) και τους αγώνες βιάδην (από 5.000 ως 50.000 μέτρα).

2. Βρείτε πληροφορίες για τους αγώνες δρόμου στο διαδίκτυο: <http://www.ontherun.com>

Η ηλεκτρονική διεύθυνση που δίνει το σχολικό βιβλίο δεν λειτουργεί.

Οι αγώνες δρόμου καθιερώθηκαν από την αρχαιότητα. Πρώτος αγώνας δρόμου που έγινε στην αρχαιότητα ήταν το στάδιον (δρόμος 200 μέτρων) και έπειτα ο διάυλος (δρόμος 400 μέτρων). Ακολούθησε ο δόλιχος (δρόμος 4.800 μέτρων). Στη σύγχρονη εποχή υπάρχουν πολλά αγωνίσματα δρόμου (ταχύτητας, ημιαντοχής, αντοχής, μαραθώνιος, με εμπόδια, σκυταλοδρομίες, βιάδην). Βλέπε πληροφορίες και στην προηγούμενη εργασία.

Διαδικτυακό υλικό:

www.culture.gr/2/21/211/21107a/og/games3_gr.html

«Η νίκη του Σπύρου Λούη», Αγγελική Βαρελλά

1. Βρείτε πληροφοριακό και εικαστικό υλικό για τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο διαδίκτυο (<http://forthnet.gr/Olympic.org/gr/> και <http://www.perseus.tufts.edu/Olympics/>) και παρουσιάστε το στην τάξη σας.

Προσωπική εργασία. Διαδικτυακό υλικό: www.olympic.org/fr/games/ancient/index_fr.asp

2. Ζωγραφίστε μια αφίσα ή δημιουργήστε ένα κολάζ με θέμα τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Προσωπική εργασία του κάθε μαθητή.

«Τα κόκκινα λουστρίνια», Ειρήνη Μάρρα

- Ο παλιός ελληνικός κινηματογράφος αλλά και η λαϊκή και έντεχνη μουσική έχουν συνδέσει τη βιοπάλη με την αγάπη και τον έρωτα. Δείτε σχετικές ταινίες και αναζητήστε τραγούδια με αυτό το θέμα (π.χ. «Δραπετσώνα» του Μ. Θεοδωράκη, «Τζαμάικα» του Μ. Λοΐζου).

Υπάρχουν πολλές ταινίες της δεκαετίας του 1960 με θέμα φτωχούς νέους που

δουλεύουν σκληρά για να επιβιώσουν και να προοδεύσουν και η αγάπη τούς εμψυχώνει και στηρίζει τον αγώνα τους. Στις ταινίες αυτές ακούγονται και σχετικά με το θέμα τραγούδια. Επίσης, μπορείτε να βρείτε σχετικά με το θέμα παλιά τραγούδια σε μεγάλα καταστήματα με δίσκους και CD.

«Κόρη που λάμπει», Δημοτικό τραγούδι

- Στην ελληνική μυθολογία η γυναικεία ομορφιά συνδέθηκε με ουράνια σώματα και αστερισμούς (π.χ. Πλειάδες – Πούλια, Ηώς – Αυγή, Ασραία – αστερισμός της Παρθένου). Συγκεντρώστε σχετικό πληροφοριακό και εικαστικό υλικό και παρουσιάστε το στην τάξη.

Τα ουράνια σώματα προκάλεσαν ιδιαίτερα τη φαντασία των προϊστορικών Ελλήνων. Έβλεπαν σε αυτά τις μορφές ανθρώπων, ζώων, ψαριών καθώς και διάφορων αντικειμένων και τους έδωσαν ονόματα που διατηρούνται μέχρι σήμερα. Πολλά από τα αστερία αυτά και τους αστερισμούς έχουν ονόματα γυναικεία που παραπέμπουν σε ηρωίδες της μυθολογίας, οι οποίες διακρίθηκαν για την ομορφιά τους.

Πλειάδες (Πούλια). Είναι ομάδα άστρων που βρίσκεται στο ζωδιακό αστερισμό του Ταύρου. Με γυμνό μάτι φαίνονται σήμερα έξι αστέρες. Το έβδομο (η Ηλέκτρα) έσβησε, πιθανόν, στα προϊστορικά χρόνια. Οι Πλειάδες ανεβαίνουν στον ορίζοντα λίγο πριν εμφανιστεί ο Ωρίωνας. Η ανατολή τους, το Μάιο, εγκαινιάζε τα θαλασσινά ταξίδια (πλειάς – πλέω). Με τη δύση τους, στις αρχές Νοεμβρίου, άρχιζαν οι βοριάδες. Σύμφωνα με τη μυθολογία, οι επτά Πλειάδες ήταν βουνίσσιες θεότητες που γεννήθηκαν στην Κυλλήνη, κόρες του Τιτάνα Άτλαντα και της Πληιόνης ή Πλειόνης και αδελφές των Υάδων και των Εσπερίδων. Τα ονόματά τους ήταν: Αλκούνη, Μαία, Ταϊγέτη, Αστερόπη, Κελαινώ, Ηλέκτρα και Μερόπη. Η τελευταία ήταν η μόνη που είχε παντρευτεί θνητό, το Σίσυφο τον Κορίνθιο. Μια από τις μυθικές παραδόσεις συνδέει τις Πλειάδες με τον Ωρίωνα, κυνηγό από τη Βοιωτία. Η ομορφιά των κοριτσιών και της μητέρας τους τον έκανε να τις κυνηγήσει ερωτικά στα λιβάδια της Βοιωτίας. Η καταδίωξη κράτησε πέντε χρόνια, ώσπου οι κοπέλες ζήτησαν βοήθεια από το Δία που τις μεταμόρφωσε σε περιστέρια (πελιάς = περιστέρι) και τοποθέτησε τη μορφή τους στα άστρα. Ο Ωρίων όμως τις ακολούθησε στον ουρανό και έγινε και αυτός αστερισμός. Οι Πλειάδες αναδύονται πάνω από τον ορίζοντα λίγο πριν ξαναφανεί ο Ωρίων, ο οποίος χάνεται επί δύο μήνες κάθε άνοιξη. Έτσι, όταν επανεμφανίζεται, μοιάζει σαν να τις ακολουθεί.

Υάδες. Είναι αστερισμός σε σχήμα πλάγιου V, στα όρια του αστερισμού του Ταύρου. Η ανατολή τους στον ορίζοντα φέρνει τις ανοιξιάτικες βροχές (ύει = βρέχει). Σύμφωνα με τη μυθολογία ήταν Νύμφες (Φαισύλη, Φαιώ, Κορωνίς, Κλέεια, Ευδώρα), αδελφές των Πλειάδων, που φρόντισαν για ένα διάστημα το θεό Διόνυσο και μεταμορφώθηκαν από το Δία σε αστερισμό.

Αστραία. Κόρη του Αστραίου και της Ηούς, που ταυτίζεται με τη θεά Δίκη. Συμμετείχε στην Τιτανομαχία με το μέρος του Δία. Στη Χρυσή εποχή, δηλαδή στα πανάρχαια χρόνια, κατοικούσε στη γη. Στην εποχή του Σιδήρου όμως, που ήταν εποχή αδικίας και εγκλημάτων, άφησε τους ανθρώπους και ανέβηκε στον ουρανό, όπου σχημάτισε τον αστερισμό της **Παρθένου**. Ο αστερισμός αυτός είναι ο έκτος του ζωδιακού κύκλου με μεγαλύτερο αστέρι το Στάχυ. Παριστάνεται σαν μια κοπέλα που κρατά στο ένα χέρι ζυγαριά και στο άλλο στάχυ.

Ηώς. Η προσωποποίηση της Αυγής. Κόρη των Τιτάνων Υπερίωνα και Θείας. Κατά τον Ησίοδο ήταν αδελφή του Ήλιου και της Σελήνης. Ο Όμηρος την παρουσιάζει να ξεπροβάλλει κάθε αυγή από τον Ωκεανό, να ανεβαίνει στο άρμα της και να πηγαίνει στον Όλυμπο για να αναγγείλει τον ερχομό του Ήλιου. Σύζυγός της ήταν ο Τιθωνός, που έπειτα μεταμορφώθηκε σε τζίτζικι. Μια κατάρα της Άρτεμης έκανε την Ηώ να ποθεί νεαρούς άνδρες, μεταξύ των οποίων τον Ωρίωνα, τον Κέφαλο, τον Κλείτο. Σε όλες τις ερωτικές της περιπέτειες παρουσιάζεται να απάγει τους συντρόφους της. Η Ηώς ονομαζόταν και Ημέρα, γιατί έφερνε την ημέρα. Οι αρχαίοι της έδωσαν πολλές επωνυμίες: ηριγένεια (νεογέννητη), ροδοδάκτυλος, φωσφόρος, κροκόπεπλος, χρυσοπέδιλος, χρυσόθρονος κ.ά.

Μεγάλη και Μικρή Άρκτος. Είναι δυο αστερισμοί που βρίσκονται στο Βορρά. Η Μεγάλη Άρκτος ήταν κατά τη μυθολογία η ωραία νύμφη Καλλιστώ που απέκτησε με το Δία τον Αρκάδα. Η Ήρα τη ζήλεψε και τη μεταμόρφωσε σε άρκτο (αρκούδα). Μια μέρα, καθώς η μεταμορφωμένη Καλλιστώ τριγυρνούσε στο δάσος, συνάντησε το γιο της Αρκάδα, αλλά μόλις τον πλησίασε, εκείνος φοβήθηκε και θέλησε να τη σκοτώσει. Για να μη σκοτώσει την ίδια του τη μητέρα, ο Δίας ανέβασε και τους δύο στον ουρανό όπου τους μεταμόρφωσε στους αστερισμούς της Μεγάλης και της Μικρής Άρκτου. Την εποχή του Ομήρου τα επτά αστέρια της Μεγάλης Άρκτου δεν έδυαν ποτέ στον ελληνικό χώρο, αλλά σήμερα κάποια δεν είναι πάντα ορατά. Τα αστέρια της Μικρής Άρκτου έχουν πιο αμυδρό φως. Το πιο λαμπρό από αυτά είναι ο Πολικός αστέρας (ή Κυνόσουρα ή Άστρο της Τραμουντάνας), που βρίσκεται κοντά στο Βόρειο Πόλο και βοηθά στο νυχτερινό προσανατολισμό.

Κασσιόπη και Ανδρομέδα. Δύο αστερισμοί του βόρειου ημισφαιρίου. Ο πρώτος βρίσκεται απέναντι από τη Μεγάλη Άρκτο. Έχει πέντε κύρια αστέρια σε σχήμα W. Ο δεύτερος έχει τρία λαμπρά αστέρια σε ευθεία γραμμή που αποτελούν συνέχεια του αστερισμού του Πήγασου. Ο αστερισμός της Κασσιόπης πήρε το όνομά του από την Κασσιόπεια ή Κασσιόπη, σύζυγο του Κηφέα, βασιλιά της Αιθιοπίας. Κόρη τους ήταν η Ανδρομέδα. Κάποτε η Κασσιόπη καυχήθηκε ότι ξεπερνούσε στην ομορφιά τις Νηρηίδες, γεγονός που εξόργισε τον Ποσειδώνα και έστειλε στην Αιθιοπία ένα θαλάσσιο κήτος που κατέστρεφε τη χώρα και σκότωνε τους ανθρώπους. Ύστερα από χρησμό ο Κηφέας αναγκάστηκε να θυσιάσει την κόρη του Ανδρομέδα, την οποία έδεσαν σε ένα βράχο ως προσφορά στο κήτος. Τότε εμφανίστηκε ο Περσέας, βασιλιάς της Τίρυνθας, που σκότωσε το κήτος και πήρε την Ανδρομέδα σύζυγο.

Μετά το θάνατό της η Κασσιόπη έγινε αστερισμός. Αστερισμός έγινε από την Αθηνά και η Ανδρομέδα, όπως επίσης ο Κηφέας, ο Περσέας και το κήτος.

Διαδικτυακό υλικό (αστρονομικό και εικαστικό):

www.astronomy.gr/magazine_encyclopaideia_ez.cfm?action=detail&ez_id=429

www.artchive.com/artchive/R/rubens/rubens_andromeda.jpg.html

www.artchive.com/artchive/D/delacroix/andrmeda.jpg.html

«Ο Κωνσταντής», Λίτσα Ψαραύτη

- **Ο Κωνσταντής βρίσκει λύση στο πρόβλημα της πείνας και της μοναξιάς μέσα από τη φιλανθρωπία μιας γυναίκας. Αρκεί όμως μόνο η φιλανθρωπία για να προστατευτούν παιδιά σαν τον Κωνσταντή; Ποιες άλλες μορφές πρόνοιας πρέπει να προωθήσουν η κοινωνία και η πολιτεία; Συζητήστε τις απόψεις σας στο πλαίσιο των μαθητικών κοινοτήτων.**

Η φιλανθρωπία είναι πράξη αλληλεγγύης που συντελεί στην ανακούφιση της πτώχειας και της δυστυχίας των συνανθρώπων μας. Η ανακούφιση όμως αυτή είναι συνήθως προσωρινή, δεν προσφέρει μόνιμες λύσεις. Για το λόγο αυτό την πρωτοβουλία για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και την προστασία παιδιών σαν τον Κωνσταντή πρέπει να έχει καταρχήν το κράτος και ακολούθως κοινωνικοί φορείς όπως η Εκκλησία, οι υπηρεσίες των δήμων, τα σωματεία εργαζομένων κ.ά. Το κράτος πρέπει να διαθέτει ιδρύματα και κοινωνικούς λειτουργούς που θα φροντίζουν τα άπορα, κακοποιημένα και εγκαταλειμμένα παιδιά Ελλήνων ή μεταναστών. Εξίσου πολύτιμη είναι και η συμβολή των φιλανθρωπικών καταστημάτων της Εκκλησίας, καθώς και των αρμόδιων γραφείων των δήμων και των νομαρχιών. Σημαντική βοήθεια στο έργο αυτό μπορούν να προσφέρουν επίσης τα μη κερδοσκοπικά ιδιωτικά ιδρύματα, των οποίων η πρωτοβουλία πρέπει να ενισχύεται από το κράτος και από όλους εμάς, που μπορούμε να συμβάλλουμε με τη μικρή συνεισφορά μας στη σωτηρία πολλών δυστυχισμένων παιδιών. Αναγκαία είναι τέλος και η νομοθετική πρόβλεψη από την πολιτεία, ώστε να εξαλειφθούν τα φαινόμενα εκμετάλλευσης και κακοποίησης των παιδιών στις σύγχρονες κοινωνίες.

«Πρωινό άστρο», Γιάννης Ρίτσος

- **Δημιουργήστε ένα ζωγραφικό κολάζ τοποθετώντας μαζί τα ετερόκλητα στοιχεία που συνυπάρχουν στις υπερρεαλιστικές εικόνες του ποιήματος (π.χ. φαναράκια των κρίνων, περιβολάκι στα φτερά της πεταλούδας, πεδιλάκια από ουρανό κ.λπ.).**

Προσωπική εργασία.

«Αγάπης λόγια», Αργύρης Εφταλιώτης

- Αναζητήστε δημοτικά τραγούδια της «αγάπης» και του «χωρισμού» και μελετήστε με ποιους τρόπους εκφράζονται τα συναισθήματα που προκαλούνται από τη στέρηση του αγαπημένου προσώπου.

Η θλίψη και ο πόνος του χωρισμού ήταν το ίδιο αφόρητα συναισθήματα για τον ξενιτεμένο και την οικογένειά του. Τα αγαπημένα πρόσωπα που παρέμεναν στην πατρίδα αντιμετώπιζαν με δέος το γεγονός της ξενιτιάς και θεωρούσαν ότι ισοδυναμεί με θάνατο. Πολλές φορές η ξενιτιά είχε ως αποτέλεσμα να διαλυθεί η οικογένεια και να μαραζώσει το σπιτικό.

Διαδικτυακό υλικό:

www.alex.eled.duth.gr/ETHM/Thrakika/1996/20.html (Σύγχρονο θρακικό δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς, όπου παρουσιάζονται δημοτικά τραγούδια αφιερωμένα στους μετανάστες της δεκαετίας του 1960 στη Γερμανία.)

«Όλα τα πήρε το καλοκαίρι», Οδυσσέας Ελύτης

- Ο Οδυσσέας Ελύτης, εκτός από τα ποιήματα που έγραψε, φιλοτέχνησε και ιδιόμορφους πίνακες ζωγραφικής με την τεχνική του κολάζ («συνεικόνες» τούς αποκαλεί πολύ εύστοχα ο ίδιος). Μελετήστε τη συνθετική τεχνική τους και προσπαθήστε να δημιουργήσετε κι εσείς παρόμοιους, εμπνεόμενοι από το τραγούδι «Όλα τα πήρε το καλοκαίρι».

Η τέχνη του κολάζ είναι σχετικά νέα. Την εισήγαγε ο Γερμανός ζωγράφος Μαξ Ερνστ (1891-1976) συνθέτοντας εικόνες με ετερογενή στοιχεία και υλικά. Ο Ελύτης γνώρισε αυτή την τέχνη κατά την παραμονή του στο Παρίσι (1948-1951). Για τη σύνθεση των εικόνων του χρησιμοποίησε ως υλικό διάφορες φωτογραφίες με ελληνικά κυρίως θέματα, που απεικόνιζαν θάλασσες, κορίτσια, ξωκλήσια, αγιογραφίες, πουλιά. Ενώνοντας διαφορετικές εικόνες σε μια «συνεικόνα», όπως την αποκαλούσε, φρόντιζε να της δώσει ενότητα και ένα νέο νόημα, που χάριζε επίσης και μια ποιητική συγκίνηση. Γενικά, το σημαντικό στο κολάζ είναι ο πετυχημένος συνδυασμός όλων των διαφορετικών στοιχείων σε μια νέα εικόνα, που θα έχει τη δική της έκφραση και νόημα.

Διαδικτυακό υλικό:

www.xoomer.alice.it/gkouts/web-foto/kolaz/imagepages/image7.htm (Κολάζ του Ελύτη)

«Ο πιστός φίλος», Όσκαρ Ουάιλντ

- Ετοιμάστε μια εκδήλωση-αφιέρωμα στη φιλία: Αναζητήστε παραδείγματα επιστήθιων φίλων από τη μυθολογία (π.χ. Δάμων και Φιντίας), από τα ομηρικά έπη (π.χ. Αχιλλέας και Πάτροκλος) και από τη νεοελληνική λογοτεχνία (εφηβικά μυθιστορήματα μεσοπολέ-

μου, π.χ. *Eroica* του Κ. Πολίτη). Πλαισιώστε την εκδήλωση με τραγούδια και εικαστικό υλικό που να αναφέρονται σε φιλίες και νεανικές συντροφίες.

Το πολύτιμο αγαθό της φιλίας έχει προβληθεί σε πολλά μυθικά και λογοτεχνικά παραδείγματα.

Δάμων και Φιντίας. Η ιστορία των δύο φίλων βρίσκεται στα όρια ανάμεσα στο μύθο και την πραγματικότητα. Έζησαν τον 4ο π.Χ. αιώνα, στα χρόνια του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου του Νεότερου, και είχαν μνηθεί στην πυθαγόρεια φιλοσοφία. Όταν ο Φιντίας καταδικάστηκε από τον τύραννο σε θάνατο γιατί είχε συνωμοτήσει εναντίον του, ο Δάμων θέλησε να θανατωθεί στη θέση του φίλου του. Μια άλλη παράδοση λέει ότι όταν ο ένας από τους δύο νέους καταδικάστηκε σε θάνατο, ο άλλος πήρε τη θέση του ως εγγυητής μέχρι να πάει ο φίλος του να αποχαιρετήσει τους συγγενείς του. Άργησε όμως να επιστρέψει και έφτασε την ώρα ακριβώς που οδηγούσαν για εκτέλεση τον εγγυητή του. Θέλησε αμέσως να πάρει τη θέση του, όπως ήταν το σωστό, ο άλλος όμως δεν δεχόταν λέγοντάς του πως άργησε και έπρεπε να τον αφήσει να εκτελεστεί στη θέση του. Τότε ο τύραννος συγκινήθηκε από την αυτοθυσία τους, απάλλαξε τον καταδικασμένο και τους ζήτησε να τον θεωρούν στο εξής και αυτόν φίλο τους.

Αχιλλέας και Πάτροκλος. Είναι γνωστή από την *Ιλιάδα* η στενή φιλία Αχιλλέα και Πατρόκλου. Ο Πάτροκλος, διωγμένος από την πατρίδα του, μεγάλωσε μαζί με τον Αχιλλέα στο παλάτι του Πηλέα. Οι δυο νέοι έγιναν στενοί φίλοι και πήγαν μαζί να πολεμήσουν στην Τροία. Η αποχή του Αχιλλέα από τη μάχη εξαιτίας του θυμού του ενάντια στον Αγαμέμνονα ανάγκασε τον Πάτροκλο να δανειστεί τα όπλα του φίλου του και να πολεμήσει γενναία για να βοηθήσει τους Αχαιούς που υποχωρούσαν μπροστά στην πίεση του Έκτορα και των Τρώων. Όταν όμως σκοτώθηκε από τον Έκτορα, ο Αχιλλέας τον έκλαψε σαν μικρό παιδί και έπειτα ρίχτηκε στη μάχη για να πάρει εκδίκηση, αν και γνώριζε από τη θεά μητέρα του, τη Θέτιδα, ότι σκοτώνοντας τον Έκτορα θα πέθαινε σύντομα και ο ίδιος. Ήταν τόση η πίκρα του για το θάνατο του Πατρόκλου, ώστε ο φόνος του Έκτορα δεν τον ικανοποίησε και έφτασε στο σημείο να βεβηλώσει με τρόπο απαράδεκτο το σώμα του εχθρού του. Σε λίγο, σύμφωνα με το πεπρωμένο, ακολούθησε και ο ίδιος τον Έκτορα στο θάνατο.

Ορέστης και Πυλάδης. Ο εξάδελφος και στενός φίλος του Ορέστη Πυλάδης επέμενε να θυσιαστεί για το φίλο του, όταν εκείνος βρισκόταν σε θανάσιμο κίνδυνο. Η αποφασιστικότητά του εμπύχωσε τον Ορέστη και συντέλεσε στη σωτηρία τους.

***Eroica*.** Στο μυθιστόρημα αυτό του Κοσμά Πολίτη η φιλία παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή των νεαρών ηρώων. Είναι γι' αυτούς ένα ιδανικό που ενισχύεται από τα λόγια των δασκάλων και από τα διαβάσματα της *Ιλιάδας*. Τους συγκινούν αξίες όπως η πίστη, η αλληλεγγύη, ο ηρωισμός, η αυτοθυσία. Η φιλία που τους δένει τους κρατά σε ισορροπία με τον κόσμο γύρω τους. Είναι ένα πλεονέκτημα, ένα δώρο της εφηβείας, που το χάνουν μεγαλώνοντας.

«Ένα τόπι χρωματιστό», Μιμικά Κρανάκη

- **Οργανώστε μια μικρή έρευνα γύρω από το σημαντικό ρόλο που παίζει η στήριξη των φίλων στη ζωή των ανθρώπων, ιδιαίτερα σε δύσκολες περιστάσεις. Μπορείτε να στηριχτείτε σε προσωπικά βιώματά σας, σε εμπειρίες γνωστών σας ή ακόμα και στις γνώσεις σας από την Ιστορία.**

Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Παπανούτσο, η φιλία είναι «θησαυρός του ώριμου και άξιου ανθρώπου». «Συνδέει όσους ξέρουν να εκτιμήσουν και να εμπιστευτούν τον άνθρωπο σαν άνθρωπο». Η ίδια η λέξη σημαίνει αγάπη (φιλώ = αγαπώ). Κατά τον Αριστοτέλη, η φιλία είναι αναγκαία. Είναι «εύνοια», πράγμα που σημαίνει να έχεις καλή διάθεση απέναντι σε έναν άνθρωπο, να αισθάνεσαι αγάπη γι' αυτόν, να θέλεις το καλό του. Στη φιλία επίσης υπάρχει αμοιβαιότητα. Ο φίλος δεν περιμένει από το φίλο του υλικά ή ηθικά οφέλη, αλλά στηρίζεται στην εκτίμηση της αξίας του ως ανθρώπου. Μόνο αυτό το είδος της φιλίας αντέχει στο χρόνο. Τη στηρίζουν η αγάπη, η εκτίμηση, η αμοιβαιότητα και η αφοσίωση.

Η φιλία, όπως τονίζει ο Αριστοτέλης, είναι ψυχική ανάγκη του ανθρώπου σε όλες τις ηλικίες. Για τον έφηβο είναι ιδανικό, γιατί τον καθοδηγεί, του δίνει δύναμη και αυτοπεποίθηση. Για τον ώριμο άνθρωπο είναι καλός σύμβουλος και συνεργάτης, ενώ για τον ηλικιωμένο είναι στήριγμα και παρηγοριά.

Ειδικά για τον νέο, η στενή ψυχική επαφή με φίλους τον βοηθά να γνωρίσει καλύτερα τον εαυτό του και το ρόλο του μέσα στην ομάδα. Μαθαίνει ακόμα να κατανοεί τους συνανθρώπους του και αυτό του ανοίγει το δρόμο για ευγενικές πράξεις. Η επαφή και ο διάλογος, επίσης, με τους φίλους περιορίζουν τον ατομισμό και συντελούν στη βελτίωση του χαρακτήρα. Γενικά η φιλία ικανοποιεί την ψυχική ανάγκη για επαφές και κοινωνικές σχέσεις και κάνει το νέο άνθρωπο ισορροπημένο και κοινωνικό. Η αξία ενός πραγματικού φίλου φαίνεται και στις δύσκολες στιγμές. Πολλές φορές οι συμβουλές και η στήριξη ενός φίλου βοήθησαν περισσότερο από τη στοργή και την αγάπη των συγγενών.

«Ο φτωχός και τα γρόσια», Λαϊκό παραμύθι

- **Αναζητήστε παραμύθια στα οποία θριαμβεύει ο φτωχός απέναντι στον πλούσιο και παρουσιάστε τα στην τάξη.**

Υπάρχουν πολλά παραμύθια της παγκόσμιας λογοτεχνίας όπου ο φτωχός στο τέλος θριαμβεύει (π.χ., «Σταχτοπούτα», «Παπουτσωμένος γάτος», «Πλούσιος και φτωχός» κ.ά.). Μπορείτε να τα βρείτε σε συλλογές παραμυθιών, όπως τα *Ελληνικά παραμύθια* του Γεωργίου Μέγα (Α΄ και Β΄ τόμοι, εκδ. Εστία), των αδελφών Γκριμ, και του Άντερσεν (*Παραμύθια*, Εκδόσεις Πατάκη).

Διαδικτυακό υλικό:

www.kyrros.gr/gr/culture/myths/kyrros_myths_001.htm

www.alex.eled.duth.gr/depak/kosmio/texts/4.htm

«Το ξανθό παιδί», Τέλλος Άγρας – «Το παιδί με τα σπύρτα», Νικηφόρος Βρεττάκος»

- Βρείτε κείμενα, λογοτεχνικά ή δημοσιογραφικά, για παιδιά που εργάζονται στις μέρες μας κάτω από άθλιες συνθήκες (παιδιά των φαναριών, παιδιά του τρίτου κόσμου κ.ά.). Συζητήστε μέσα στην τάξη για το κοινωνικό αυτό πρόβλημα και τις προεκτάσεις του, καθώς και για τους τρόπους αντιμετώπισής του στις σύγχρονες κοινωνίες.

Μία από τις μάλιστα των σύγχρονων υπανάπτυκτων και «αναπτυγμένων» χωρών του πλανήτη μας είναι η εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας. Υπάρχουν χιλιάδες παιδιά σε όλο τον κόσμο που ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες και είναι αναγκασμένα να δουλεύουν από πολύ μικρή ηλικία. Σε χώρες όπως η Ινδία, παιδιά δουλεύουν σε εργοστάσια που υφαίνουν χαλιά για ένα κομμάτι ψωμί. Στην Αμερική η παιδική εργασία είναι πολύ διαδεδομένη. Αλλά και στην Ελλάδα είναι μια χαρακτηριστική η εικόνα των παιδιών που στέκονται στα φανάρια πουλώντας χαρτομάντιλα και σπύρτα ή καθαρίζοντας τα τζάμια των αυτοκινήτων.

Διαδικτυακό υλικό:

www.unicef.gr/reports/prov_ind.php («Παιδική Φτώχεια στο Βιομηχανικό Κόσμο», με στατιστικούς πίνακες για την παιδική φτώχεια.)

«Ο Βάνκας», Άντον Τσέχωφ

1. Μελετήστε το κείμενο της «Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού» (Νόμος 2101, ΦΕΚ 192/2-12-1992) και παρουσιάστε τα κυριότερα σημεία του στην τάξη. Σχολιάστε ιδιαίτερα το άρθρο 32, το οποίο αναφέρεται στην παιδική εργασία.

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (βλέπε ιστοσελίδα www.unicef.gr/reports/symb.php) υιοθετήθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου του 1989. Έως σήμερα έχει επικυρωθεί από 191 χώρες, ενώ δεν την έχουν επικυρώσει δύο. Η Ελλάδα την επικύρωσε στις 2 Δεκεμβρίου του 1992.

ΤΑ 54 ΑΡΘΡΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

(Οι σύντομες περιγραφές που δίνονται είναι ενδεικτικές και δεν αντανακλούν το πλήρες περιεχόμενο των άρθρων.)

Πρώτο μέρος – ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: Άρθρα 1 έως και 41. Σ' αυτό στοιχειοθετούνται οι τέσσερις μεγάλες κατηγορίες των δικαιωμάτων των παιδιών: επιβίωσης, ανάπτυξης, προστασίας και συμμετοχής.

1. Ορισμός	22. Παιδιά πρόσφυγες
2. Διακρίσεις	23. Παιδιά με ειδικές ανάγκες
3. Φροντίδα	24. Υγεία και υγειονομικές υπηρεσίες
4. Το κράτος-μέλος	25. Επανεξέταση φροντίδας
5. Γονική καθοδήγηση	26. Κοινωνική πρόνοια
6. Επιβίωση και ανάπτυξη	27. Επίπεδο ζωής
7. Όνομα και εθνικότητα	28. Εκπαίδευση
8. Ταυτότητα	29. Στόχοι της εκπαίδευσης
9. Ζωή με τους γονείς	31. Παιχνίδι – ψυχαγωγία
11. Απαγωγή και κράτηση	32. Παιδική εργασία
12. Ελευθερία γνώμης	33. Προστασία από ναρκωτικά
13. Ελευθερία έκφρασης	34. Σεξουαλική εκμετάλλευση
14. Ελευθερία σκέψης – θρησκείας	35. Εμπορία παιδιών
15. Ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι	36. Άλλες μορφές εκμετάλλευσης
16. Προσωπική ζωή	37. Βασανιστήρια και στέρηση ελευθερίας
17. Πρόσβαση σε πληροφόρηση	38. Ένοπλες συρράξεις
18. Γονική ευθύνη	39. Επανένταξη – αποκατάσταση
19. Κακομεταχείριση – παραμέληση	40. Αντιμετώπιση από τη δικαιοσύνη
20. Προστασία – ορφανά	41. Κατοχύρωση
21. Υιοθεσία	

Δεύτερο μέρος – ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ: Άρθρα 42 έως και 45. Εδώ περιγράφεται ο μηχανισμός ελέγχου της εφαρμογής της Σύμβασης και θεσμοθετείται το όργανο που θα ασκεί αυτό το ρόλο, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Τρίτο μέρος – ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΕΣ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ: Άρθρα 46 έως και 54. Περιλαμβάνει τις διατάξεις που αφορούν ενδεχόμενες τροποποιήσεις σε άρθρα της Σύμβασης.

Άρθρο 32

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να εκθέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή του ή να βλάψει την υγεία του ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή του.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για να εξασφαλίσουν την εφαρμογή του παρόντος άρθρου. Για το σκοπό αυτόν, και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις των άλλων διεθνών οργάνων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη ειδικότερα:

- α) Ορίζουν ένα κατώτατο όριο ή κατώτατα όρια ηλικίας για την είσοδο στην επαγγελματική απασχόληση.
- β) Προβλέπουν μία κατάλληλη ρύθμιση των ωραρίων και των συνθηκών εργασίας.
- γ) Προβλέπουν κατάλληλες ποινές και άλλες κυρώσεις, για να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή του παρόντος άρθρου.

Διαδικτυακό υλικό:

www.inegsee.gr/enimerwsi-35-doc4.htm (Στατιστικά στοιχεία για την παιδική εργασία)

2. Αναζητήστε στο διαδίκτυο το ελληνικό τμήμα της Unicef (www.olympinet.gr/unicef) και βρείτε υλικό σχετικό με το παιδί και τα δικαιώματά του. Συζητήστε γι' αυτά μέσα στην τάξη.

Το υλικό έχει δοθεί στις προηγούμενες ερωτήσεις.

«Λεώνη», Μαρία Πυλιώτου

1. Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν κατά τη γνώμη σας τα άτομα με κινητικά προβλήματα; Ζητήστε από το δήμο πληροφορίες για τις ενέργειες που έχουν γίνει προς την κατεύθυνση της διευκόλυνσης αυτών των συνανθρώπων μας.

Τα άτομα με κινητικά προβλήματα αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες στην καθημερινότητά τους, τις οποίες δεν μπορεί να φανταστεί εύκολα ένας υγιής άνθρωπος. Κάνουν συνεχή αγώνα για να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους και να σταθούν με ευπρέπεια μέσα σε έναν κόσμο που έχει οργανωθεί χωρίς να τους έχει λάβει υπόψη. Ένα πλήθος λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής που έχουν σχέση με τη μετακίνηση και την αυτοεξυπηρέτησή τους δημιουργεί συχνά σε αυτούς αξεπέραστα εμπόδια, ενώ ακόμα μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η στάση των άλλων απέναντί τους. Πέρα από την αδιαφορία ή τον οίκτο, αντιμετωπίζουν συχνά την αναλγησία και το ρατσισμό. Είναι συχνό φαινόμενο να καταλαμβάνουν αναίσθητοι οδηγοί τα ειδικά διαμορφωμένα για τους αναπήρους πεζοδρόμια με τα αυτοκίνητά τους ή να παρκάρουν σε θέσεις αναπήρων. Στα περισσότερα σχολεία, επίσης, δεν υπάρχουν ράμπες για ανάπηρους μαθητές. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες από το κράτος και την τοπική αυτοδιοίκηση να τους προσφερθούν μερικές διευκολύνσεις, τις οποίες εξάλλου δικαιούνται. Για το σκοπό αυτό διαρρυθμίζονται κατάλληλα τα πεζοδρόμια, ώστε να επιτρέπουν τη διάβαση των οχημάτων των αναπήρων, ενώ υπάρχει πρόνοια για ράμπες στα δημόσια κτίρια. Το κράτος επίσης χορηγεί οικονομική ενίσχυση και

κάποια επιδόματα σε τετραπληγικούς και παραπληγικούς, ενώ τους παρέχει και δελτίο μετακίνησης με τα μέσα μαζικής συγκοινωνίας. Όλα αυτά ανακουφίζουν κάπως τη δύσκολη ζωή των ατόμων με ειδικές ανάγκες, αλλά πρέπει να γίνουν ακόμα πολύ περισσότερα γι' αυτούς.

Διαδικτυακό υλικό:

www.disabled.gr/lib/index.php?cat=1

- 2. Μπορείτε να οργανώσετε στο σχολείο σας μια εκδήλωση ευαισθητοποίησης για τους συνανθρώπους μας που έχουν κινητικά ή άλλα προβλήματα. Βρείτε πληροφοριακό υλικό (βίντεο, φωτογραφίες, συνεντεύξεις) για τους αθλητές των Παραολυμπιακών Αγώνων καθώς και για άτομα με παρόμοια προβλήματα που διέπρεψαν στον επαγγελματικό χώρο. Μπορείτε επίσης να δείτε την ταινία *Σάρα – Τα παιδιά ενός κατώτερου θεού* και να συζητήσετε το θέμα της.**

Για να πετύχει μια τέτοια εκδήλωση πρέπει να ευαισθητοποιηθούν πρώτα οι μαθητές. Για το σκοπό αυτό προτείνεται μια επίσκεψη σε σχολείο μαθητών με κινητικά ή άλλα προβλήματα και να ακολουθήσει η σχολική εκδήλωση.

Διαδικτυακό υλικό (Παραολυμπιακοί αγώνες):

www.paralympic.org/release/Main_Sections_Menu/index.html

www.disabled.gr/lib/?p=8146

«Γραφείον ιδεών», Αντώνης Σαμαράκης

- **Η ανεργία και τα συνακόλουθα οικονομικά προβλήματα οδηγούν πολλές φορές τους ανθρώπους σε πρωτότυπες εργασιακές δραστηριότητες. («Πενία τέχνας κατεργάζεται», έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες.) Κάντε μια έρευνα στο κοντινό σας περιβάλλον και συγκεντρώστε στοιχεία για τα ονομαζόμενα «επαγγέλματα του ποδαριού», που δίνουν πρόχειρες λύσεις σε τέτοιου είδους προβλήματα.**

Όταν η ανεργία αφαιρεί κάθε προοπτική για σταθερή και μόνιμη εργασία, πολλοί άνθρωποι, προσπαθώντας να επιβιώσουν, ασχολούνται με «δουλειές του ποδαριού». Τέτοιου είδους εργασίες μπορεί να είναι νόμιμες, νομιμοφανείς ή και παράνομες. Για παράδειγμα, οι διάφοροι μικροπωλητές που στήνουν την πραμάτεια τους καθημερινά σε λαϊκές αγορές ή σε πεζοδρόμια δεν έχουν πάντα νόμιμη άδεια. Άλλοι πάλι ασχολούνται εποχικά με διάφορες νόμιμες εργασίες, όπως πωλητές χριστουγεννιάτικων δέντρων και παιχνιδιών, αποκριάτικων ειδών, σημαιών για τις εθνικές γιορτές, αθλητικών ειδών στις μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις κ.ά. Είναι πολλοί επίσης που βρίσκουν δουλειά λίγων ωρών ή ημερών ως μεταφορείς, διαλαλητές σε καταστήματα, σερβιτόροι, λαντζέρηδες. Καθημερινά ακόμα κυκλοφορούν στους δρόμους φτωχοί μικροπωλητές, Έλληνες ή μετανάστες, που πουλούν χαρτομάντιλα, στυλό, κομπολόγια, ψεύτικα κοσμήματα, κασέτες, προσπαθώντας να εξασφαλίσουν το μεροκάματο. Υπάρχει τέλος και μια άλλη κατηγορία. Είναι οι

άνθρωποι που προτιμούν δουλειές εύκολου πλουτισμού οι οποίες φαινομενικά είναι νόμιμες. Είναι οι κάθε είδους μεσάζοντες, που αναλαμβάνουν να μεσολαβήσουν με το αζημίωτο σε δουλειές που έχουν σχέση με τράπεζες, δάνεια, διευκολύνσεις, επαφές με πολιτικούς, εύρεση εργασίας κ.ά.

«Το μαύρο κύμα», Λουίς Σεπούλβεδα

- **Οργανώστε μια έκθεση στην τάξη σας με υλικό (φωτογραφίες, κολάζ, απορρίμματα, τίτλους εφημερίδων, άρθρα κ.ά.) σχετικό με τη ρύπανση των θαλασσών και γενικά την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.**

Η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος είναι αποτέλεσμα της βιομηχανικής και τεχνολογικής ανάπτυξης του τελευταίου αιώνα. Τη μεγαλύτερη ευθύνη φέρουν οι βιομηχανικές χώρες. Επτά από αυτές προκαλούν το 50% της παγκόσμιας ρύπανσης. Ειδικά οι Η.Π.Α. προκαλούν το 1/3 της παγκόσμιας ρύπανσης, αρνούνται παρόλ' αυτά να υπογράψουν το πρωτόκολλο δεσμεύσεων του Κιότο για την παγκόσμια αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών, που έχει υπογραφεί από τις περισσότερες χώρες του κόσμου. Και η Ελλάδα φέρει ευθύνες για τη ρύπανση: σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση της βρετανικής κυβέρνησης, καταλαμβάνει την 5η θέση ανάμεσα στις χώρες με τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση των εκπομπών αερίων που συντελούν στην αύξηση του φαινομένου του θερμοκηπίου!

Η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί μια σοβαρή απειλή και διαγράφει ένα σκοτεινό μέλλον για τον πλανήτη μας. Οι πιο σοβαροί κίνδυνοι είναι:

Η μόλυνση της ατμόσφαιρας από τα λύματα των εργοστασίων, τα καυσαέρια των αυτοκινήτων, της κεντρικής θέρμανσης.

Η μόλυνση του εδάφους και του υπεδάφους από φυτοφάρμακα, ζιζανιοκτόνα και χημικά λιπάσματα. Τα χημικά αυτά μολύνουν και τα υπόγεια ύδατα. Οι ρύποι μεταφέρονται έπειτα στις θάλασσες, τις λίμνες και τα ποτάμια. Πέρα από τα γεωργικά φάρμακα, τεράστια καταστροφή επίσης προκαλεί στο περιβάλλον η ραδιενέργεια, όπως αυτή που διέρρευσε από το ατύχημα στο Τσέρνομπιλ (1986), ή από τις βόμβες απεμπλουτισμένου ουρανίου κατά τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία (1999) ή αλλού. Ο ίδιος κίνδυνος ελλοχεύει και στα ραδιενεργά απόβλητα, που θάβονται στη γη.

Η μόλυνση της θάλασσας, που έχει αποκτήσει τεράστιες διαστάσεις. Η θάλασσα έχει γίνει ο σκουπιδοτενεκές του πλανήτη. Απορρυπαντικά, διαλυτικά, πλαστικά, αλουμίνια, γεωργικά φάρμακα, ελαστικά, λαμαρίνες και κάθε είδους τοξικά απόβλητα καταλήγουν στη θάλασσα. Μεγάλη πληγή ακόμα είναι οι πετρελαιοκηλίδες που προκαλούν πετρελαιοφόρα, οι οποίες νεκρώνουν τη θαλάσσια ζωή. Συχνά επίσης ρίχνονται παράνομα στη θάλασσα ραδιενεργά απόβλητα, που προκαλούν ανεπανόρθωτη καταστροφή.

Το φαινόμενο του θερμοκηπίου, που οφείλεται στην αύξηση του διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα από την καύση στερεών καυσίμων (π.χ. λιγνίτης).

Το φαινόμενο του θερμοκηπίου προκαλεί αύξηση της θερμοκρασίας της γης, γεγονός που έχει φοβερές επιπτώσεις στο κλίμα. Οι παγετώνες αρχίζουν να λιώνουν και αυτό συνεπάγεται άνοδο της στάθμης της θάλασσας με τρομαχτικές συνέπειες για τις παράκτιες περιοχές, στις οποίες κατοικεί ο μισός πληθυσμός της γης. Συνεπάγεται επίσης μείωση των βροχοπτώσεων και μετατροπή πολλών περιοχών σε ερήμους. Τον κίνδυνο αυτό διατρέχει σοβαρά και η Νότια Ευρώπη.

Η τρύπα του όζοντος είναι και αυτή πλέον ένας ορατός κίνδυνος. Το στρώμα του όζοντος, που εμποδίζει τις βλαβερές υπεριώδεις ακτίνες να φτάσουν στη γη, καταστρέφεται από τα σπρέι και τη λειτουργία των ψυγείων και των κλιματιστικών. Οι τρύπες που δημιουργούνται μας αφήνουν έκθετους στην υπεριώδη ακτινοβολία, με συνέπεια να αυξάνονται συνεχώς οι περιπτώσεις καρκίνων του δέρματος.

Η όξινη βροχή, που πλήττει κυρίως τις βιομηχανικά αναπτυγμένες περιοχές. Η βροχή αυτή περιέχει ισχυρά οξέα (θείο, άζωτο κ.ά.), που προέρχονται από την καύση πετρελαίου και άνθρακα. Η όξινη βροχή προκαλεί καταστροφές στις λίμνες, τα ποτάμια και τα δάση.

Η καταστροφή των δασών εξαιτίας πυρκαγιών και εκχερσώσεων είναι ακόμα μια πληγή στη σύγχρονη εποχή. Στα τελευταία πενήντα χρόνια έχει καεί το 50% του δασικού πλούτου της γης. Τροπικά δάση εκχερσώνονται με εκπληκτικούς ρυθμούς για κάθε μορφής εκμετάλλευση. Μια από τις πιο σοβαρές συνέπειες αυτής της κατάστασης είναι οι πλημμύρες.

Η υπερκατανάλωση νερού, που έχει οδηγήσει σε εντυπωσιακή μείωση των υδάτινων πόρων. Σήμερα, το 25% του πληθυσμού της γης δεν έχει πρόσβαση σε πόσιμο νερό. Επίσης οι φυσικές πηγές στερεύουν ή μια μετά την άλλη εξαιτίας της άμετρης κατανάλωσης νερού και της υπεράντλησής του για γεωργικές χρήσεις.

Η καταστροφή βιότοπων και υγρότοπων και η εξαφάνιση ζωικών και φυτικών ειδών είναι και αυτά συνέπειες της υπερεκμετάλλευσης του φυσικού περιβάλλοντος και της καταστροφικής επέμβασης του ανθρώπου στη φύση.

Διαδίκτυακό υλικό:

www.alex.eled.duth.gr/filocosmia/k5_2.htm

www.iah-hellas.geol.uoa.gr/iahhellas_announce.php?lang=gr&id=new

www.greenpeace.org/greece/news/trift-glacier

www.thalassa.gr (Πρόγραμμα «Καθαρές ακτές»)

www.thissavros.gr

www.ec.europa.eu/fisheries/related_issues/water_pollution_el.htm

«Παράπονο σκύλου», Κρίτων Αθανασούλης

1. Συγκεντρώστε πληροφορίες για το κοινωνικό φαινόμενο των εγκαταλειμμένων και περιθωριοποιημένων ατόμων, ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα (άνθρωποι που κοιμούνται σε παγκάκια, ζητιάνοι κ.ά.). Απευθυνθείτε στα ειδικά γραφεία του δήμου της περιοχής

σας και πληροφορηθείτε για τα προγράμματα πρόνοιας και στήριξης αυτών των ανθρώπων.

Η οικονομία της παγκοσμιοποίησης που κυριάρχησε μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού (1989) οδηγεί συνεχώς στην αύξηση της ανεργίας και της φτώχειας σε όλο τον κόσμο. Και στην Ελλάδα παρατηρείται τα τελευταία χρόνια έξαρση της φτώχειας και απότομη αύξηση του αριθμού των περιθωριοποιημένων ανθρώπων (συνήθως αστέγων και ζητιάνων). Είναι κυρίως αλλοδαποί που δεν κατάφεραν να βρουν εργασία, μικρά παιδιά που τα εκμεταλλεύονται συμμορίες, αλλά και Έλληνες, που οδηγήθηκαν στο περιθώριο από διάφορες προσωπικές και οικογενειακές ατυχίες, από ψυχικές ασθένειες ή από εθισμό στο αλκοόλ και τα ναρκωτικά. Μερικοί από αυτούς διαπράττουν μικροκλοπές για να επιβιώσουν ή ασχολούνται συστηματικά με την επαιτεία. Η πολιτεία έχει πάρει κάποια μέτρα για τους ανθρώπους που πραγματικά έχουν ανάγκη, με διάφορα προγράμματα στήριξης, υπηρεσίες πρόνοιας, κέντρα απεξάρτησης κ.ά. Από μερικούς δήμους και εκκλησιαστικές οργανώσεις επίσης χορηγούνται συσσίτια ή προσφέρεται διανυκτέρευση. Σε κάποιες περιπτώσεις η Εκκλησία προσφέρει και οικονομική ενίσχυση. Είναι σίγουρο όμως ότι όλα αυτά δεν επαρκούν για ανθρώπους που εκτός από οικονομικά έχουν συχνά και άλλα προβλήματα, όπως κακή υγεία, διανοητική στέρηση, ψυχικές διαταραχές κ.ά. Είναι ανάγκη να στελεχωθούν ιδρύματα, όπου οι άνθρωποι αυτοί θα βρίσκουν σταθερή βοήθεια και συστηματική στήριξη.

2. Υπάρχει τελευταία στη χώρα μας αυξανόμενη ευαισθητοποίηση στο θέμα των αδέσποτων σκύλων. Βρείτε και διαβάστε το Νόμο 3170/2003 που αφορά την προστασία τους, και ανταλλάξτε μέσα στην τάξη απόψεις γύρω από το θέμα αυτό.

Ο Νόμος 3170/2003 του Υπουργείου Γεωργίας «Ζώα συντροφιάς, αδέσποτα ζώα συντροφιάς και άλλες διατάξεις» έφερε πολλές αλλαγές στην προηγούμενη νομοθεσία, κυρίως σχετικά με τα αδέσποτα. Στο εξής κάθε ιδιοκτήτης σκύλου πρέπει να απευθύνεται σε κτηνίατρο μέσα σε προθεσμία οκτώ εβδομάδων από την απόκτηση του ζώου. Ο κτηνίατρος θα τοποθετεί ένα μικροσίπ με το όνομα του ιδιοκτήτη στο σώμα του σκύλου και θα φροντίζει για την καταγραφή του σε μητρώο. Με την ηλεκτρονική αυτή ταυτότητα θα είναι δυνατό να βρεθεί αμέσως ο ιδιοκτήτης ενός σκύλου σε περίπτωση απώλειάς του. Αν όμως δεν πρόκειται για απώλεια αλλά για εγκατάλειψη, τότε ο ιδιοκτήτης θα τιμωρείται με πρόστιμο 2.500 ευρώ. Με τον τρόπο αυτό θα περιοριστούν οι αδέσποτοι σκύλοι, οι περισσότεροι από τους οποίους καταλήγουν σε αυτή την κατάσταση γιατί τους εγκαταλείπουν οι ιδιοκτήτες τους.

Διαδικτυακό υλικό:

www.minagric.gr/greek/data/G913F71.pdf

www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathcommon_2_09/04/2004_1282823

www.kep.gov.gr/kepportal/CitizenGuide/CitizenGuideC1/CitizenGuideC2/CitizenGuideC3?PARAM1=3714&lng=el

«Όπως τα βλέπει κανείς...», Ελένη Σαραντίτη

- Αναζητήστε σε λογοτεχνικά βιβλία (π.χ. *Η τιμή και το χρήμα του Κωνσταντίνου Θεοτόκη*) και σε ταινίες το θέμα του έρωτα ανάμεσα σε ανθρώπους διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. (Οι παλιές ελληνικές ταινίες το αξιοποίησαν ιδιαίτερα.) Πού εστιάζονται οι δυσκολίες και ποια είναι η συνηθισμένη λύση του προβλήματος;

Ένα από τα αγαπημένα κοινωνικά θέματα του ελληνικού κινηματογράφου των δεκαετιών του 1950 και του 1960 ήταν ο έρωτας ανάμεσα σε ανθρώπους που ανήκαν σε διαφορετική κοινωνική τάξη. Οι πρωταγωνιστές εμφανίζονταν σχεδόν πάντα με τον ίδιο στερεότυπο χαρακτήρα: ο πλούσιος πατέρας του πρωταγωνιστή ή της πρωταγωνίστριας που αντιδρά με κάθε τρόπο στη σχέση του παιδιού του με άτομο που ανήκει σε κατώτερη κοινωνικά τάξη, το φτωχό παλικάρι που με την τιμιότητα και την εργατικότητά του καταφέρνει να καταξιωθεί στον επαγγελματικό τομέα, η πλούσια κοπέλα που αρνείται να υπακούσει τον πατέρα της και φεύγει κρυφά με τον αγαπημένο της.

«Το μνήμα της μάνας», Ανδρέας Καρκαβίτσας

1. Βρείτε μύθους του Αισώπου στους οποίους πρωταγωνιστούν ζώα, όπως αυτά που υπάρχουν στο διήγημα του Καρκαβίτσα. Συγκρίνετε τα χαρακτηριστικά που τους δίνει ο Αίσωπος με αυτά που καταγράφει ο Ανδρ. Καρκαβίτσας.

Οι μύθοι του Αισώπου στηρίζονται σε ιστορίες της καθημερινής ζωής. Σκοπός τους είναι να διδάξουν με απλό τρόπο στους ανθρώπους τις αξίες και την ηθική που απαιτείται για να λειτουργήσει δίκαια η κοινωνία. Ο Αίσωπος για να πετύχει αυτό το σκοπό χρησιμοποίησε την αλληγορία. Οι ήρωες των ιστοριών του είναι ζώα που έχουν ανθρώπινες ιδιότητες και οι διάλογοι μεταξύ τους καταλήγουν πάντα σε κάποιο ηθικό δίδαγμα, π.χ. «Η κατσίκια και ο γάιδαρος», «Η κολοβωμένη αλεπού», «Ο τζίτζικας κι ο μέρμηγκας», «Ο λαγός και η χελώνα» κ.ά.

Τα ζώα στο διήγημα του Καρκαβίτσα δεν έχουν ανθρώπινες ιδιότητες, αντιδρούν περισσότερο με το ένστικτο και οφείλουν τα χαρακτηριστικά στοιχεία των αντιδράσεων και εκδηλώσεών τους στη φύση. Βέβαια ο τρόπος που ενεργούν τα ζώα (οι λύκοι, η αλεπού, τα άλογα, τα βόδια, το σκυλί και τέλος η γαϊδουρίτσα) έχει κάποιες ομοιότητες με τις ανθρώπινες ενέργειες και αντιδράσεις σε παρόμοιες καταστάσεις.

Διαδικτυακό υλικό:

www.dim-rizou.pel.sch.gr/papers/02feb2003/paper5.htm (Μύθοι του Αισώπου από εργασία μαθητών)

www.matia.gr/7/78/7804/7804_2html (Οι μύθοι του Αισώπου)

2. Διαβάστε σε μετάφραση ή σε διασκευή την κωμωδία Όρνιθες του Αριστοφάνη και εξηγήστε τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί ο αρχαίος σατιρικός συγγραφέας τα πουλιά.

Ο Αριστοφάνης γεννήθηκε γύρω στα 445 π.Χ. και υπολογίζεται ότι πέθανε μεταξύ του 390 και 380 π.Χ. Η κωμωδία Όρνιθες γράφτηκε το 414 π.Χ. Ο Αριστοφάνης στους Όρνιθες παρουσιάζει τα πουλιά να μιλάνε με ανθρώπινη λαλιά και να έχουν ανθρώπινες ιδιότητες. Η υπόθεση αρχίζει να ξετυλίγεται όταν δύο πολίτες Αθηναίοι, ο Πεισέταιρος και ο Ευελπίδης, προκειμένου να αποφύγουν τους συκοφάντες και τους δημαγωγούς της πατρίδας τους και να ησυχάσουν από τη ζοφερή πολιτική ατμόσφαιρα, αναζητούν έναν ήσυχο τόπο για να εγκατασταθούν. Ο Τηρέας, που ο Δίας τον έχει μεταμορφώσει σε τσαλαπετεινό, τους προτείνει να ζήσουν με τα πουλιά. Οι δύο γέροντες άντρες πείθονται και προσφεύγουν στους όρνιθες (πουλιά), και προσπαθούν να κατασκευάσουν μια φανταστική πόλη, ανάμεσα στη Γη και τον Ουρανό, τη «Νεφελοκοκχυγία», κοινώς Συννεφούπολη.

Τα πουλιά μιλάνε με ανθρώπινη λαλιά, αν και κάποιες φορές ακούγονται φωνές στη γλώσσα τους, και έχουν ανθρώπινες ιδιότητες. Οι ιδιότητες αυτές φτάνουν μέχρι το σημείο να οργανώσουν μαζί με τους Πεισέταιρο και Ευελπίδη την ιδανική πολιτεία.

«Η γάτα του παπά», Γρηγόριος Ξενόπουλος

- **Αναζητήστε παραμύθια, παραδόσεις και λαϊκούς μύθους που να αναφέρονται σε ζώα. Παρουσιάστε κάποια από αυτά δραματοποιημένα στην τάξη.**

Βιβλία με παραμύθια και παραδόσεις που αναφέρονται σε ζώα είναι:

Ελληνικά Παραμύθια, Εκλογή Γ. Α. Μέγα, Βιβλ. Εστίας.

Μαγικά Παραμύθια του ελληνικού λαού, Εκλογή, Εισαγωγή Γιώργου Ιωάννου.

Διαδικτυακό υλικό:

www.haef.gr/chilias/greek/anim/animtales.htm

«Η Δάφνη», Ηλίας Βενέζης

- **Αν υπάρχει δυνατότητα στην περιοχή όπου μένετε, οργανώστε μια επίσκεψη σε ζωολογικό κήπο και παρατηρήστε τις συνθήκες στις οποίες ζουν τα ζώα. Αν βρίσκεστε κοντά σε κάποιο βιότοπο ή δρυμό, πραγματοποιήστε περιβαλλοντική εξόρμηση, για να παρατηρήσετε πώς διαβιών τα ζώα και τα πουλιά στο φυσικό περιβάλλον.**

Σε πολλές χώρες, μεγάλες εκτάσεις γης έχουν διαμορφωθεί σε ζωολογικούς κήπους. Ύστερα από κατάλληλες μελέτες και τεχνικά έργα είναι δυνατή η εξασφάλιση αρκετά μεγάλης ομοιότητας ανάμεσα στις συνθήκες διαβίωσης των ζώων σε αυτούς τους χώρους με τις συνθήκες διαβίωσης στο φυσικό τους περιβάλλον. Οι κήποι αυτοί εξασφαλίζουν τροφή, υγειονομική περίθαλψη και ασφάλεια στα ζώα και προσφέρουν τη δυνατότητα στους ανθρώπους να γνωρίσουν από κοντά πολλά

είδη του ζωικού βασιλείου. Επίσης, ειδικοί επιστήμονες προστατεύουν τα ζώα που κινδυνεύουν να εξαφανιστούν και φροντίζουν για την αναπαραγωγή τους. Ωστόσο ο ζωολογικός κήπος, όσο καλά οργανωμένος κι αν είναι, στερεί από τα ζώα το φυσικό τους περιβάλλον και την ελευθερία τους. Επίσης, διαταράσσεται η φυσική ισορροπία και οι νόμοι της φύσης ανατρέπονται. Το κατασκευασμένο περιβάλλον δεν είναι δυνατόν να εξασφαλίσει την σωστή ανάπτυξη των ζώων και των πουλιών.

Αντίθετα, στο φυσικό τους περιβάλλον τα ζώα και τα πουλιά είναι ευτυχημένα. Γεννιούνται, ζουν και πεθαίνουν σύμφωνα με τους νόμους της φύσης. Βέβαια, αντιμετωπίζουν πολλούς κινδύνους, αλλά η φύση έχει προνοήσει ώστε να υπάρχει ισορροπία. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος προέρχεται από τις αλόγιστες ενέργειες του ανθρώπου, που οδηγούν σταθερά στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, με ανυπολόγιστες συνέπειες για όλες τις μορφές ζωής του πλανήτη και προπάντων για τον ίδιο τον άνθρωπο.

«Στρίγκλα και καλλονή», Λιλί Ζωγράφου

- Συγκεντρώστε υλικό από το διαδίκτυο (<http://worldanimal.net>, www.tetrapodologiein.gr και www.anthropos.gr) ή από φιλοζωικά έντυπα σχετικά με τα κινήματα και τις οργανώσεις για την υπεράσπιση των ζώων και παρουσιάστε το στην τάξη.

Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας στα τελευταία πενήντα χρόνια οδηγεί με ολοένα αυξανόμενους ρυθμούς στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος. Ένα από τα φαινόμενα της αρνητικής επίδρασης του ανθρώπου στο περιβάλλον είναι η βαθμιαία εξαφάνιση πολλών ειδών ζώων και φυτών. Για να προληφθεί το χειρότερο έχουν συσταθεί παγκοσμίως μη κυβερνητικές οργανώσεις και ιδρύματα που έχουν σκοπό την προστασία της άγριας πανίδας και χλωρίδας της γης. Τέτοιες είναι οι διεθνείς οργανώσεις **Greenpeace** και **WWF** στις οποίες συμμετέχουν και ελληνικά τμήματα.

Η Εταιρεία για τη μελέτη της μεσογειακής φώκιας (**Mom**) συνέβαλε καθοριστικά στο σχεδιασμό και την ίδρυση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου Βορείων Σποράδων, όπου φιλοξενούνται εκτός από τη μεσογειακή φώκια και άλλα σπάνια και απειλούμενα είδη (το γεράκι μαυροπετρίτης, ο αιγαιόγλαρος και το αγριοκάτσικο των Γιούρων).

Ελληνικές μη κυβερνητικές φιλοζωικές οργανώσεις είναι:

Αρκτούρος. Ιδρύθηκε το 1992 για την προστασία της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Ενδιαφέρεται για την προστασία των ορεινών οικοσυστημάτων με έμφαση στην αρκούδα αλλά και σε όλα τα μεγάλα θηλαστικά (λύκος, βίδρα, ζαρκάδι, αγριοκάτσικο, τσακάλι κ.ά.).

Ελληνικό Κέντρο Περιθαλψής Άγριων Ζώων (ΕΚΠΑΖ). Λειτουργεί στην Αίγινα από το 1984. Προστατεύει άγρια πουλιά και ζώα που είναι πυροβολημένα, τραυματισμένα, αδύναμα. Φροντίζει επίσης για την απελευθέρωσή τους, όταν αυτά είναι σε θέση να επιβιώσουν μόνα τους.

Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία. Ασχολείται αποκλειστικά με την προστασία των άγριων πουλιών και των βιοτόπων τους.

Αλκυόνη. Σύλλογος προστασίας και περιθαλψής άγριων ζώων. Λειτουργεί στην Πάρο.

Αρχέλων. Σύλλογος για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας.

Άργος. Φιλοζωικός σύλλογος για αδέσποτα ζώα.

Διαδικτυακό υλικό:

www.mom.gr/Draseis_Prostasia_htm/Alonnisos_htm/Alo_main.htm,

www.ekpaz.gr/multi/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1&lang-el

www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=6&Itemid=31

www.ornithologiki.gr/

www.wwf.gr/

www.arcturos.gr/

«Η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει», Γιώργος Σκαμπαρδώνης

- **Οργανώστε μια επίσκεψη σε κτηνιατρείο ή ιατρείο μικρών ζώων της περιοχής σας και ενημερωθείτε για τις μεθόδους και τις τεχνικές θεραπείας των άρρωστων ή τραυματισμένων κατοικίδιων ζώων.**

Τα κατοικίδια, γάτες και σκύλοι κυρίως, κινδυνεύουν πιο συχνά από κατάγματα και από κάποιες συγκεκριμένες ασθένειες, για αρκετές από τις οποίες εμβολιάζονται προληπτικά. Κινδυνεύουν επίσης από δηλητηριάσεις. Η πιο συνηθισμένη είναι με φόλα, που αντιμετωπίζεται με εμετικό. Ένα πρόχειρο εμετικό, πριν αναλάβει ο κτηνίατρος, φτιάχνεται από πυκνό διάλυμα αλατόνευρου, το οποίο δίνεται στο στόμα του ζώου με σύριγγα. Και σε περίπτωση κατάγματος άκρου μπορεί να κατασκευαστεί πρόχειρα ένα είδος νάρθηκα από περιοδικό ή σκληρό χαρτόνι.

Διαδικτυακό υλικό:

www.petvethellas.com/skmza/Themata/gnoseis/gnoseis.htm (Συμβουλές από το Σύνδεσμο Κτηνιάτρων Μικρών Ζώων Αττικής)

«Ο αδάμαστος», Τζακ Λόντον

1. Δείτε σε βίντεο στην τάξη την ταινία *Ασπροδόνη* (1991) του Ράνταλ Κλάιζερ, η οποία βασίζεται στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Τζ. Λόντον. Επίσης, τις ταινίες *Η μαύρη καλλονή* του Φράνσις Φορντ Κόπολα και *Η αρκούδα* του Ζαν Ζακ Ανό.

Η παρακολούθηση των ταινιών θα συντελέσει ώστε οι μαθητές να ευαισθητοποιηθούν στα προβλήματα και τις ανάγκες των ζώων.

2. Χωριστείτε σε ομάδες, καθεμιά από τις οποίες θα μελετήσει μια πτυχή από τις ανάγκες των σκύλων και από τη συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντί τους (διατροφή, υγιεινή,

προστασία, κακοποίηση-εγκατάλειψη, αδέσποτα σκυλιά κ.λπ.). Τα αποτελέσματα της μελέτης και έρευνάς σας να παρουσιαστούν ανά ομάδα στην τάξη και να συζητηθούν.

Διατροφή. Συνήθως οι σκύλοι τρώνε στερεά τροφή και κονσέρβες. Συμπληρωματικά μπορούν να τρώνε κρέας, ρύζι, μακαρόνια, κιμά, κάποτε και γάλα. Δεν πρέπει να τρώνε κόκαλα και πατάτες. Ο ιδιοκτήτης χρειάζεται να προσέχει ώστε το ζώο του να παίρνει τις αναγκαίες ποσότητες λίπους, πρωτεϊνών και υδατανθράκων. Η παρασκευή φαγητού στο σπίτι απαιτεί γνώση της θρεπτικής αξίας της τροφής που παρέχεται στο ζώο.

Υγιεινή. Ένα υγιές σκυλί φαίνεται από το λαμπερό του τρίχωμα, τη σταθερή όρεξη, την κινητικότητα, τα ζωηρά μάτια του. Αν έχει τριχόπτωση, υγρή μύτη, εμετούς, διάρροια, βήχα, κοκκινίλα στα αυτιά, αστάθεια στο περπάτημα, σημαίνει ότι πρέπει να εξεταστεί από κτηνίατρο. Η κανονική θερμοκρασία του σκύλου είναι 38-39 βαθμοί Κελσίου. Γενικά είναι απαραίτητη η τακτική επίσκεψη σε κτηνίατρο και η τήρηση του βιβλιαρίου υγείας του ζώου.

Προστασία. Το 1999 υπογράφηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση η συνθήκη του Άμστερνταμ για την προστασία των ζώων. Σε αυτή, τα κράτη μέλη συμφωνούν για την ευημερία των ζώων και θέτουν κανόνες για τη μετακίνησή τους στις χώρες της Κοινότητας. Ειδικά οι σκύλοι πρέπει να έχουν πιστοποιητικό εμβολιασμού κατά της λύσσας. Οι σκύλοι εμβολιάζονται επίσης για τις παρακάτω ασθένειες: μόρβα, ηπατίτιδα, τύφος, λεπτοσπείρωση, τραχειοβρογχίτιδα. Οι εμβολιασμοί γίνονται όταν το ζώο είναι δύο μηνών και μέσα σε διάστημα 15 ημερών. Τον πρώτο χρόνο κάθε εμβόλιο γίνεται δύο φορές, εκτός αυτού της λύσσας. Κατόπιν οι εμβολιασμοί είναι ετήσιοι.

Κακοποίηση-εγκατάλειψη. Η κακοποίηση και η εγκατάλειψη σκύλου τιμωρείται στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Απαγορεύεται επίσης η εκτροφή σκύλων για κυνομαχίες με ποινή φυλάκισης και χρηματικό πρόστιμο. Πρόσφατα και στην Ελλάδα (Νόμος 3170/2003) η εγκατάλειψη σκύλου τιμωρείται με μεγάλο χρηματικό πρόστιμο. Πρέπει επίσης ο σκύλος να φέρει ηλεκτρονική ταυτότητα. Αν αυτό δεν γίνει σε διάστημα έξι μηνών ο ιδιοκτήτης του τιμωρείται επίσης με πρόστιμο. Περιπτώσεις κακοποίησης και θανάτου των σκύλων είναι συχνές όταν τους χρησιμοποιούν σε κυνομαχίες, σε τσίρκο, για πειράματα, για την παρασκευή καλλυντικών κ.ά.

Αδέσποτα σκυλιά. Αδέσποτα σκυλιά είναι όσα δεν έχουν ιδιοκτήτη. Όλα όμως τα εξημερωμένα ζώα έχουν ανάγκη από έναν ιδιοκτήτη για να τα προστατεύει και να τα φροντίζει. Αν είναι επομένως αδέσποτα, αυτό είναι ευθύνη των ανθρώπων. Είναι γνωστό ότι τα αδέσποτα σκυλιά είναι πηγή μόλυνσεων και ασθενειών. Επίσης ο αριθμός τους αυξάνεται ανησυχητικά όσο δεν υπάρχει έλεγχος και πρόνοια γι' αυτά. Ένα θηλυκό σκυλί γεννά δύο φορές το χρόνο, με μέσο όρο 5 κουτάβια ανά γέννα. Αν τα κουτάβια αυτά προέρχονται από αδέσποτα, έχουν την ίδια τύχη με τους γονείς τους. Πολύ συχνά όμως κατανατούν αδέσποτα και κουτάβια που η

μητέρα τους έχει ιδιοκτήτη, ο οποίος τα παρατά γιατί δεν έχει πού να τα δώσει. Συχνά επίσης οι ιδιοκτήτες εγκαταλείπουν τα ίδια τους τα σκυλιά, είτε γιατί τα βαρέθηκαν είτε γιατί δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στη φροντίδα τους. Ο αριθμός των αδέσποτων θα μπορούσε σταδιακά να μειωθεί αν η πολιτεία και τα άτομα έπαιρναν τα κατάλληλα μέτρα και τηρούσαν την υπάρχουσα νομοθεσία. Αν για παράδειγμα οι ιδιοκτήτες πάψουν να εγκαταλείπουν τα ζώα τους, πράξη που άλλωστε τιμωρείται, και αν οι δήμοι, που έχουν την ευθύνη των αδέσποτων, διαθέσουν το ποσό που τους υποχρεώνει ο νόμος για τη φροντίδα τους, με μέτρα όπως η συγκέντρωσή τους και ο υγειονομικός τους έλεγχος, ο εμβολιασμός και η στειρώσή τους, τότε η κατάσταση των ζώων αυτών θα βελτιωνόταν. Τα μέτρα αυτά δεν απαιτούν υπερβολικές δαπάνες. Αυτό που χρειάζεται είναι ένας χώρος προσωρινής παραμονής των σκύλων για τη φροντίδα της υγιεινής τους και για τη στειρώση των θηλυκών, καθώς και ένας μικρός αριθμός κτηνιάτρων και βοηθών που θα τα περιποιηθούν κατά το σύντομο διάστημα της νοσηλείας τους.